

FANANN ANTAIRBHE

Leabhrán eolais faoi għlasraí agus faoi luibheanna

curtha le chéile ag
Brendan Ó Dufaigh

An Chomhaile um Oideachas
Gaeltacha & Gaelscolaiochta

FANANN ANTAIRBHE

Leabhrán eolais faoi għlasraí agus faoi luibheanna

curtha le chéile ag

Brendan Ó Dufaigh

Fanann an Tairbhe

© Foilsitheoirí na gCnoc agus Comhairle um Oideachas Gaeltachta agus Gaelscolaíochta

Gach ceart ar cosaint. Ní ceadmhach aon chuid den fhoilseachán seo a atáirgeadh, a chur i gcomhad athfhála ná a tharchur ar aon mhodh ná slí, biond sin leictreonach, meicniúil, bunaithe ar fhótachóipeáil, a thaifeadadh nó eile, gan cead scríofa a fháil roimh ré ó na foilsitheoirí ach amháin de réir coinniollacha ceadúnas ar bith a cheadaíonn cóipeáil theoranta arna eisiúint ag Gníomhaireacht Cheadúnaithe Cóipchirt na hÉireann, Lárionad Scríbhneoirí na hÉireann, Cearnóg Parnell, Baile Átha Cliath 1.

Maoinithe ag Comhairle um Oideachas Gaeltachta agus Gaelscolaíochta

An chéad chló: 2020

Buiochas

Gabhan an t-údar a bhuiochas pearsanta leis an gComhairle um Oideachas Gaeltachta agus Gaelscolaíochta as an leabhar a mhaoiniú agus go speisialta le Príomhfeidhmeannach na heagraíochta, Muireann Ní Mhoráin, a chaith go proifisiúnta leis i rith an ama. Fuarthas íomhánná ó Shutterstock. Gabhan an t-údar buiochas festa le foireann Choláiste Oiriall, Muineachán, Faela Mhic Dhomhnaill a rinne an dearadh uilig ar an leabhar, Cathal Ó Donnghaile a cheartaigh na profaí, agus Castle Printing, Baile na Lorgan.

Le fáil ó:

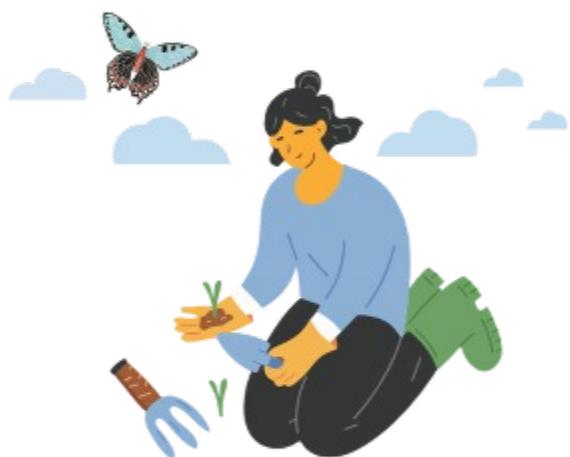
An Siopa Leabhar,
6 Sráid Fhearchair,
Baile Átha Cliath 2.

Arna fhoiliú ag Foilsitheoirí na gCnoc, 15 Cloverhill, Muineachán

Lúnasa 2020

An Chomhairle um Oideachas
Gaeltachta & Gaelscolaíochta

CLÁR NA NÁBHAR

1. Buneolas faoi Gharraíodóireacht Scoile	7
2. Féilire Oibre na Blíana.....	15
3. Cur, Fás agus Fómhar.....	41
4. Iontais an Luibhghoirt.....	77
5. Múirín Garraí de Dhéantús an Bhaile	85
GLUAIS.....	97

ROINN 1

*BUNEO LAS
FAOI
GHARRAÍODÓIREACHT
SCOILE*

GAIRDÍN SCOILE

Tugann gairdíní scoile deis do dhaoine óga foghlaim fán tábhacht atá le haire a thabhairt don timpeallacht agus an dóigh ar féidir leis an dúlra muid a chothú. Biodh araid múirín (*compost bin*) san áireamh i do phleán ionas go bhfeicfear an dóigh a ndéantar ábhar álainn, torthúil, saibhir, orgánach de na seanphlandaí a thugann cothú don ithir.

Léirítear le bairille uisce fearthainne an dóigh leis an chuid is fearr den uisce a bhailíú agus a úsáid go héifeachtach. Meallfaidh óstáin bheaga d'fheithidí agus mionlocháin fiú níos mó fiadhúlra chun staidéar a dhéanamh air agus sásamh a bhaint as.

I measc príomhtháirgí na ngairdíní scoile, tá piseanna agus pónairí, prátaí, barra sailéid amhail duilleoga leitise agus raidisi, torthaí amhail sútha talaimh i gceapóga ardaithe agus i soithí plandaí, agus achan chineál crann torthaí le haghaidh an fhómhair. Cuidíonn bláthanna le beacha, féileacáin agus fiadhúlra eile a mhealladh chun an ghairdín.

Fásann bláthanna bliantúla go gasta agus ba chóir go dtóiseodh siad a bhláthú roimh bhriseadh an tsamhraidh – cuimhnigh ar an **lus buí Albanach**: *calendula*, *nasturtiums*, *zinnias*. Cuimhnigh fosta ar luibheanna, ó tharla gur minic a bhíonn bláthanna áille ar mhórán acusan a mheallann beacha.

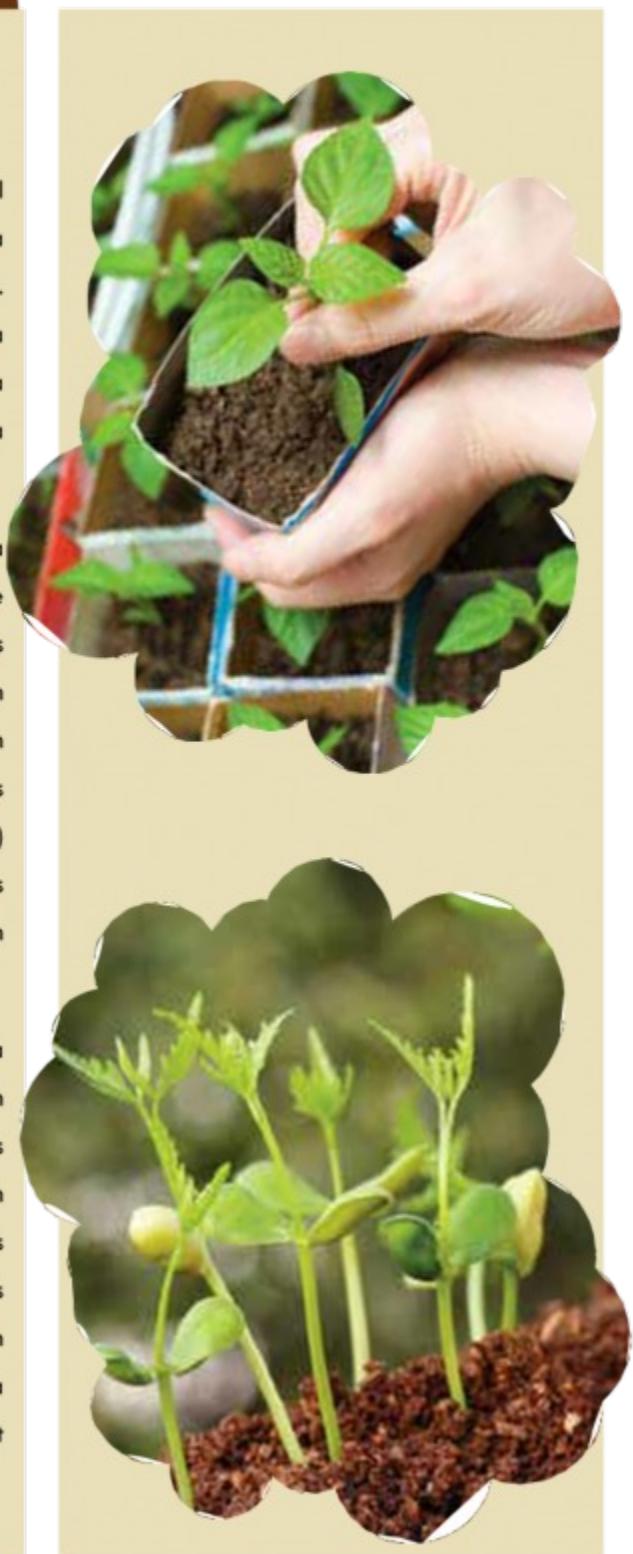

GLASRAÍ A FHÁS AR SCOIL

Tá tóir ag teacht ar fhás glasrai ar scoil mar gheall ar an bhéim a chuirtear ar bhia sláintíuil sa bhaile agus sa chóras oideachais. Is cóir deis a thabhairt do dhaoine óga bia a fhás mar tchí siad ansin cén áit a dtig a mbia uaidh agus spreagann sé sin suim sa bhitheolaiocht iontu.

Céatadán ard de na tortháin agus de na glasrai a itheann muid spraeáiltear le lotnaidicídí (*pesticides*), luibhicídí agus fuingicídí ceimiceacha iad ionas go mbeidh dea-chuma orthu sna siopaí agus go mbeidh seilfré níos faide acu. Is sláintiúla agus is blasta táirgí a fhástar sa bhaile (nó ar scoil) ná na táirgí a cheannaítear sna siopaí agus is féidir iad a fhás go furasta gan dul i muinín lotnaidicídí ceimiceacha ná leasú plandaí.

Is fiú amharc ar shaolré roinnt glasrai coitianta agus a oibriú amach cad é mar a fhásfaidh tú iad le linn an téarma scoile. In Éirinn, is le linn an tsamhraidh a fhástar glasrai den chuid is mó agus toisíonn an tréimhse fáis taobh amuigh ag deireadh mhí Aibreáin – tú斯 Bealtaine. Is léir, mar sin, nach mbíonn mórán deise acu fás ach amháin, i gcás roinnt barr a fhásann go gasta agus a bhíonn réidh le baint sula ndruidfidh scoileanna don tsamhradh.

CAD É IS CÓIR A FHÁS?

Ní mór saoire an tsamhraidh a chur san áireamh agus gaardín scoile á ullmhú, ach amháin má bhíonn daoine áirithe ann atá toilteanach súil a choinneáil ar an gharraí le linn an tsamhraidh, mar sin tá teorainn leis an méid is féidir a bhaint roimh an tsaoire i mí Meithimh. Ná bí buartha mar sin féin, tá go fóill go leor táirgí ann is féidir a fhás! Ní thoisíonn roinnt scoileanna ag smaoineamh ar a ngairdíní go dtí go mbíonn biseach ar an aimsir i mí Aibreán. Ní fhágann sin ach 4-8 seachtaine d'am fáis roimh na laethanta saoire. Thig go fóill barra áirithe a fhás i rith an ama sin ach beidh teorainn níos mó arís le do rogha.

TRÁIDIRÍ MODÚLACHA SÍOLÓG

Moltar toiseacht ar an fhás taobh istigh le tráidirí modúlacha (*modular trays*) síológ agus is mó an seans go mbeidh rath ar do shaothar. Beidh an ráta péactha níos fearr mar gheall ar theocht níos airde a bheith taobh istigh, agus fásfaidh níos mó de na siolta a chuirtear ina bplandáí beaga. Is mó an baol go dtéipfidh ar phlandáí a chuirtear taobh amuigh mar go dtig leis an aimsir chrua nó le seilidi na síológa a bhíonn ag teacht chun cinn a chur ó mhaith.

Nuair a chuirtear siolta i modúlacha éagsúla thig cineálacha difriúla siolta a fhás (cuimhnigh iad a mharcáill!) i dtráidire áisiúil. Nuair is gá na plandaí óga a phlandú taobh amuigh i ndiaidh 3-4 seachtaine, níl agat ach iad a bhaint amach as an tráidire agus á gcur sa talamh.

CAD É NACH DTIG LIOM A FHÁS?

Cuirtear an chuid is mó de na barra glasrai i rith an earraigh agus bionn siad réidh le baint sa tsamhradh agus san fhómhar. Áirítear fine an chabáiste (cabáiste, cóilis, bachlága Bhruiséile srl.) chomh maith le táirgí amhail piseanna agus pónairí. Is beag uilig barr a bheadh réidh fá mhí Meithimh agus mar sin, caithfear dearmad a dhéanamh den iomhá sin a chruthaíonn muid de cheapóga glasrai atá ag bláthú le réimse mór barra éagsúla agus díriú orthu siúd a mbeidh am acu fás.

CAD É IS FÉIDIR LIOM A FHÁS?

Barra a fhásann go scioptha: raidis (4-6 seachtaine), ruachán (4-6 seachtaine), glasrai glasa coitianta (4-6 seachtaine), spionáiste bliantúil (4-7 seachtaine), oinniún earraigh (6-8 seachtaine). Léireoidh na barra a fhásann go gasta go bhfull an t-am aistrithe ón tsiol go planda an-ghairid agus tá siad fairfe le cur i ngarrai scoile.

Cineálacha príomhbharra neamhaipi: biatas (8-10 seachtaine), pónairí leathana (14 seachtaine), cairéid luatha (14 seachtaine), prátaí luatha (12-16 seachtaine), tornapa-cineálacha roghnaithe (8-12 seachtaine)

AG ROGNÚ BARR

Ba chóir glasrai a aipíonn go gasta a roghnú le gur féidir iad a chur san earrach agus a bhaint roimh dheireadh mhi Bealtaine: leitis,

spionáiste bliantúil, raidis, tornapa, scailliún, luibheanna: lus mín (*dill*), lus an choire (*coriander*) agus costóg (*chervil*).

Thig roinnt glasrai a chur nō a phlandú san fhómhar agus a bhaint an bhliain dár gcionn. Feicfidh na daltaí iad ag fás ar feadh tréimhse níos faide. Aipeoidh cuid acu roimh an tsaoire: gairleog, oinniún fómhair agus pónairí leathana, cuir i gcás.

Beidh siad seo a leanas chóir a bheith réidh sula dtoiseoidh na laethanta saoire: Cabáiste earraigh, Brocaillí péacánach corcra, Sailéid an oirthir (ruachán, mustard) agus spionáiste buan agus seardas / biatas (*chard*).

Is féidir roinnt glasrai a chur san earrach agus a bhaint san fhómhar nuair a thagann daltaí ar ais i ndiaidh na saoire. Seachas srianadh salachair agus seachaint ghalair, i gcás prátaí, is beag aire a bhíonn de dhíth ar na glasrai seo: prátaí, cairéid, biatas, meacain bhána, svaeid, cabáistí geimhridh, bachlóga Bhruiséile agus cainneanna.

Tá roinnt glasrai nach bhfull fóirsteanach de bhri go n-aipíonn siad le linn an tsamhraidh agus mar sin is cóir iad a sheachaint i ngairdíní scoile mun a bhfull duine ar bith ann le haire a thabhairt daofa le linn na tréimhse sin: cúirséid (*courgettes*), piseanna, pónairí francacha, pónairí reatha agus trútaí.

CEAPÓGA ARDAITHE

Cruthaitear ceapóg ardaithe (*raised beds*) nuair a chuirtear sraith (ar a laghad troigh) ithreach ar bharr na hithreach atá ann cheana, agus fráma in úsáid leis an ithir a choinneáil in áit. Seachas tochailt sios isteach san ithir mar sin, tá tú ag ardú leibhéal na cré troigh níos airde. Is aicearra éifeachtach an cheapóg ardaithe le hithir thorthúil, dhomhain, ar ardchaighdeán a chruthú atá foirfe don phlandú.

Is gá barrithir ard-chaighdeánach ar doimhneacht spáide chun glasrai measartha a fhás. Bionn fadhb ag garraíodóirí le droch-chaighdeán ithreach ina ngairdíní, agus easpa ama le feabhas a chur ar an chaighdeán sin na hithreach.

Caithfidh tú a bheith ábalta síneadh chomh fada le lár na gceapóg ó na taobhanna. Moltar go mbeadh an cheapóg méadar ar

leithead mar gur féidir dul a fhad lena lár ón dá thaobh. Ná cuirtear in aghaidh ballaí iad!

Ba chóir go mbeadh na ceapóga ar a laghad 25 cm ar doimhneacht. Thig dul chomh domhain agus is mian leat, chuig airde do choime fiú. Le ceapóga doimhne, bionn sé níos fusa obair acu mar nach mbíonn ort cromadh ná dul sios

ar do ghlúine. Ach, bionn sé costasach iad a liónadh le créafóg, draenálann siad go gasta agus mar sin is deacair uisce a choinneáil leo i rith an tsamhraidi. Cé gur deacra tón nó iochtar bréige (*false bottom*) a chur i gceapóg an-domhain, ardaíonn sé an cheapóg go hairde i bhfad níos fóirsteanaí agus is lú an oiread ithreach agus uisce a bhíonn de dhíth

BUNTÁISTÍ CEAPÓGA ARDAITHE

Is annamh a bheas tú ag seasamh ar an ithir, agus mar sin ní bheidh an méid céanna brú (*compaction*) anuas uirthi agus beidh an draenáil níos fearr (triomóidh an ithir níos gaiste).

Go minic cuirtear leis an tréimhse fáis de bhri go n-éirionn an ithir i gceapóga ardaithe te níos luaithe ná an ithir thart uirthi. Thig leat toiseacht a phlandú níos luaithe sa tséasúr dá bharr.

Ní bhíonn fadhb na seilidí chomh holc céanna sna ceapóga ardaithe mar go mbíonn níos mó constaíci sa chasán orthu.

Thig leat iad a thógáil agus a dhearadh le go bhfóirfidih siad don spás atá agat agus is féidir iad a thógáil isteach i do għarrái nó i do pholathollán fiu.

AN T-EARRACH

AN SAMHRADH

ROINN 2

FEILIRE OIBRE NA BLIANA

AN FÓMHAR

AN GEIMHREADH

ULLMHÚCHÁN

Scaip roinnt aoiligh nó ábhar múirín ar do cheapóga glasrai agus torthai agus clúdaigh iad le polaitéin dhubh le toiseacht á dtéamh le haghaidh síolchur an earraigh.

Déan cinnte de gur aoileach lofa go maith atá ann agus seachain is ná cuir aoileach úr i gceapóga ina mbeidh glasrai fréimhe san earrach.

Muna bhfuil carn múirín agat, is am maith sa bhliain é seo le ceann a thoiseacht. Is modh saor agus simplí é pailéid adhmaid a úsáid le carn a thógáil do d'fhUILLEACH garraí uilig.

Is fiú smaointiú ar thrinse múirín le haghaidh cheapóg do chuid *legumes* (piseanna agus pónairí) – cuir síos dramhail na cistine fá dhoimhneacht spáide agus clúdaigh le hithir i.

OBAIR LE DÉANAMH

Má bhíonn aon ghlasrai fréimhe fágtha agat san ithir, is dócha gur smaointiú maith é iad a bhaint amach anois nó is míonna iad Eanáir – Feabhra ina mbíonn siocán géar agus drochaimsir amach is amach – mar sin tóg rud ar bith a thiocfadh a bheith go fóill san ithir, leithéidí meacain bhána, cairéid agus soiliriach.

Clúdaigh na ceapóga le móta, duilleoga, múirín nó polaitéin.

Is gnách gurb í an bhiabhóig an chéad bharr úr san earrach, go háirithe má bhrúnn tú uirthi anois fríd chlúdach ionas nach bhfaighidh sí aon solas. Cuir sraith chocháin (*straw*) ar bharr na bplandaí suanacha agus ansin clúdaigh le pota atá béal faoi. Ba chóir go mbeadh gais bheaga bhoga le hithe agat i mí Márta.

Is mí mhaith i Eanáir forsta leis na plandaí rúbarb a scoilteadh mas mian leat iad a **iomadú** (*propagate*).

EANÁIR

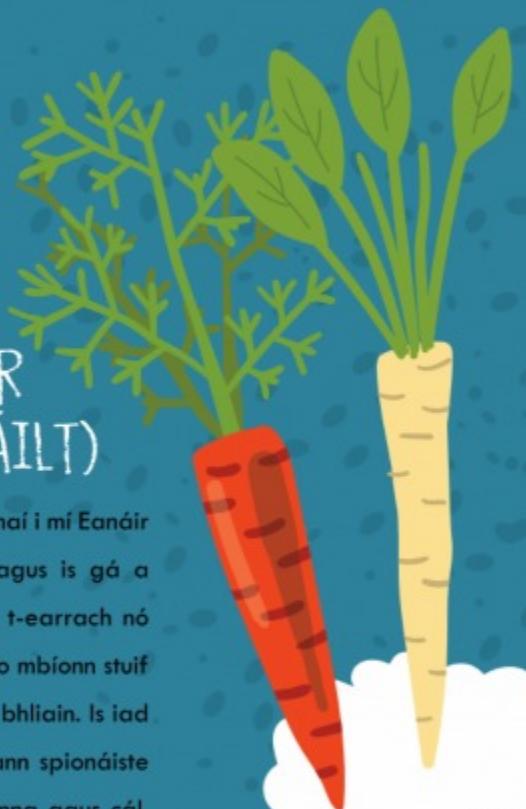

AG FÓMHAR (NÓ AG SÁBHÁILT)

Is tearc a bhfaighidh tú de thorthaí i mí Eanáir sa chéad chúpla bliain agat agus is gá a bheith fadbhreatheannaitheach an t-earrach nó an samhradh roimhe le cinntiú go mbíonn stuif agat is fiú a ithe an t-am sin de bhliain. Is iad an mhuintir is dóiche a bheas ann spionáiste buan, seardas (*chard*), cainneanna agus cáil, ar beatha mhaith uilig iad le hithe. Sin nó féadfaidh tú cabáiste geimhridh, cóilis agus roinnt bachlóga Bhruiséile a bheith fágtha agat faoi thalamh.

Ag brath ar a fheabhas a d'éirigh le do réisim fáis/stórála an bhliain roimhe, gach seans go mbeadh do sháith prátaí, soilliriach (*celeriac*), cairéad, meacain bhána, oinniún, cólliseacha, cainneanna agus cabáiste dearg ar do phláta.

ULLMHÚCHÁN

Muna ndearna tú a leithéid níos luaithe sa gheimhreadh, scar aoileach nó múirín atá lofa go maith thar na ceapóga glasraí agus clúdaigh réimsí áirithe le cairtchlár, plaisteach dubh nó cairpéad le toiseacht a théamh na hithreach. Éireoidh an ithir i gceapóga ardaithe te ar a laghad coicis roimh an talamh oscailte agus is amhlaidh is fusa a fhásas rudaí intí níos moille san earrach. I dtaca leis na ceapóga nach bhfuil clúdaithe nó an talamh oscailte, tionsaigh an ithir thart má bhíonn an aimsir go maith. Muna ndearna tú é cheana, ordaigh nó ceannaigh anois do chuid siolta, prátaí agus oinniún.

OBAIR LE DÉANAMH

Prúnáil na crainn agus na toir torthaí más gá, le cruth níos fearr a chur orthu agus le géaga a briseadh sa gheimhreadh a bhaint de na toir (is fearr é sin a dhéanamh roimh an earrach nuair a thoiseos an súlach a ardú iontu).

Is fiú eangach a chur ar na toir i ndiaidh iad a bhearradh (tá líontán torthaí le ceannach in ionad gharraíodóireachta) – nó íosfaidh na héin do chuid torthaí uilig. Cuir beatú potaise ar an talamh thart timpeall (nó úsáid luath adhmaid), agus spreagfaidh sin fás sna torthaí.

Seiceáil cén pH atá i d'ithir – is féidir maingín tástála pH a cheannach in aon ionad garraíodóireachta.

Cuir aol (*lime*) i d'ithir anois más gá (i gcomhair ithreacha aigéadacha) – is aolchloch mheilte nó caileadh bhrúite an dá chineál is coitianta. Tá an t-aol seo de dhíobháil i do cheapóg bhrasacaigh go mór mór.

Sciúr na tráidíri siolta le huisce te sobalach agus tú ag ullmhú leis na siolta a chur - thig le seantráidíri salacha galair a iompar.

FEABHRA

AG CUR SÍOLTA

Fá dheireadh, thig linn roinnt síolta a chur. I dteach gloine nó ar bhrat teasa, cuir soilire, bliosán chruinne (*globe artichokes*), soillriac, cainneanna, oinniúin, leitís, trátaí, piseanna, ubhthortháí (*aubergines*), piobair/piobair shillí. I bpolathollán nó i dteach glas, cuir: biatas, bachlóga Bhruiséile, cabáiste samhraidh agus fómhair, meacain dhearga, cainneanna, leitís, raidis.

AG PLANDÚTAOBH AMUIGH

Má tá an aimsir maith go leor, is féidir triail a bhaint as na glasraí seo a leanas a fhás taobh amuigh: pónairí leathana, spionáiste, sáiteáin oinniúin agus seallóide, bliosán ghréine, meacan bán agus cineálacha éagsúla luathphiseanna. Is anois an t-am le crainn tortháí agus toir thortháí a fhás. Ba chóir forsta, toiseacht a phleanáil gairdín luibhe fán am seo. Ceannaigh síolta do na luibheanna bliantúla amhail basal agus lus an choire (*coriander*).

AG FÓMHAR

Cabáiste agus cóiliseacha geimhrídih, bachlóga Bhruiséile, spionáiste, cál agus cainneanna.

UBHTHORADH

CABÁISTE

RAIDIS

ULLMHÚCHÁN

Lean ort ag réiteach an talaimh - tá go fóill am agat ceapach nó ceapóga ardaithe a réiteach le glasrai a fhás an samhradh seo. Bain an cumhdach de na ceapóga cumhdaithe a bheas le húsáid don phlandú i mí Márta. Piceáil nó rácáil an ithir agus bris na píosaí móra créafóige. Déan iarracht gan seasamh ar an ithir. In aimsir shéimh, thig síolta crua a bhogadh amach taobh amuigh i rith an lae. Ach, ná déan dearmad iad a thógáil ar aís isteach i rith na hoíche.

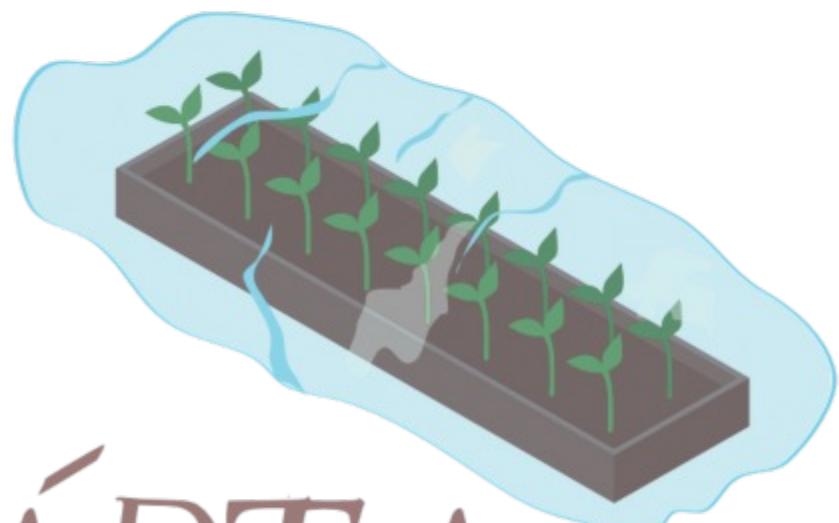
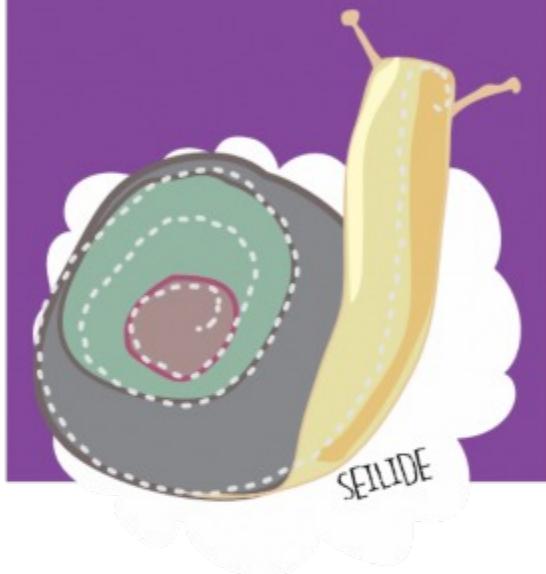
Ná cuireadh an beagán teasa san aer an dubh ina bhán ort – tig siocanois is arís i mí Márta agus scriostar siológa agus plandai, amhail plandaí prátaí. Coinnígh súil ar réamhaisnéis na haimsire agus clúdaigh na síolta le lomra má táthar ag súil le sioc. Is féidir lomra gairneoirreachta a cheannacht sa chuid is mó de na hionaid għarrāiodóireachta.

OBAIR LE DÉANAMH

I ndiaidh na síolta a chur, is gá iad a chosaint ó sheilidí.

Ná lig d'fhiaili an tséasúir nua seilbh a għlacadh ar do cheapach – is anois an t-am lena ngħanadh.

Għan do cheapach glasrai ar fad le grafog uair sa tseachtain.

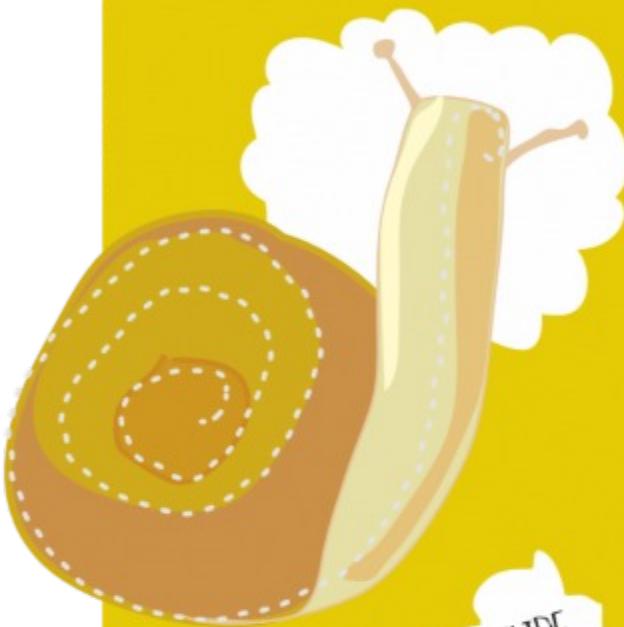

MÁRTA

ULLMHÚCHÁN

Má chuireann drochaimsir i mí Márta bac ar an obair taobh amuigh, úsáid mí Aibreáin le do bhris a thabhairt isteach. Forcáil agus rácáil an ithir agus tú ag ullmhú do na barra.

FIAILI

AIBREÁN

OBAIR LE DÉANAMH

Dhá fhocal: **Fiailli**, **Seilíde**. Caithfidh tú dul i ngleic leis an bheirt acu.

Seiceáil ar do luathphrátaí go minic agus fódaigh (*earth up*) nuair is gá – tarraing an ithir aníos thart ar na gais leis na tiúbair a chosaint ó bheith ag éiri glas le solas na gréine. Cuir visce ar do thollán/teach gréine – éiríonn an aimsir an-te i mí Aibreáin agus mar sin, triomóidh siológa go gasta.

De réir mar a thagann feabhas ar an aimsir, toisigh a dh'aeráil i rith an lae. Ionsaíonn na cuileanna cabáiste brasacaigh trí bheith ag breith uibheacha ag iochtar an phlanda.

Gearr píosaí d'ábhar bog amhail fo-chairpéad, agus cuir ina lui é thart ar iochtar an phlanda. Ag brath ar an aimsir, toiseoidh féileacáin chabáiste ag breith uibheacha go luath. Coinnígh súil ar iochtar na nduilleog agus scríob ar shiúl uibheacha na bhféileacán sula saolaitear iad. Ní mór duit a bheith airdeallach ar feadh roinnt míonna – bailigh na boilb agus tabhair do na cearda iad le hithe.

AG CUR SÍOLTA AGUS AG PLANDÚ TAOBH AMUIGH

Taobh istigh ar leac fuinneoge atá ar dheis na gréine, cuirtear: leitis, trátaí, piobar, piobar sillí, cúcamar, soilire, soiliriach, finéal, basal, cainneanna, cabáiste, cóilis, bachlóga Bhruiséile, peirsil, cúrséad, mearóg (*marrow*). Taobh istigh i bpotaí beaga chun plandú taobh amuigh níos molle, cuirtear: pónairí reatha, arbhar milis agus puimcín. Taobh amuigh, plandaítear: pónaire leathan, piseanna, biatas, cabáiste, spionáiste, bachlóga Bhruiséile, meakan bán, oinniún earraigh, cainneann, meakan dearg, raidis, brocailí, tornapa.

Ag cruachan (*hardening off*) – caithfidh síolta a shaothraitear taobh istigh / faoi chumhdach dul i dtaití ar an aimsir taobh amuigh sula gcuirtear amach iad. Toisigh ar níos lú teasa agus uisce a thabhairt do na plandaí agus níos mó solais agus aeir.

Glac amach taobh amuigh iad i rith an lae, nuair a bhíonn an aimsir go maith, ar feadh seachtaine ar a laghad.

Thig leat do phrátaí príomhbhairr a chur sa talamh anois. Seo an seans deireanach atá agat sáiteáin oinniún a phlandú go dtí deireadh an fhómhair (nuair is féidir leat cineálacha geimhridh a phlandú). Cuir na plandaí cabáiste in ithir dhea-reitithe agus leasaithe nuair a bhíonn siad 15 / 20 cm ar airde. Uiscigh na plandaí go maith an lá roimh ré agus tarraing anios achan phlanda leis an daba fréamhacha is mó agus is féidir. Plandaigh trátaí in ithir an tí ghais/ an pholláin roimh lár na míosa.

AG FÓMHAR- CÉ ACU GLASRAÍ ATÁ I DTRÁTH?

Seans go bhfeicfeá an chéad asparagas / lus súgach agus an chéad luathchabáiste earraigh i lár mhí Aibreáin. Is iad brocailí péacánach agus biabhóig (*rhubarb*) an dá phríomhglasra eile a fhásann i rith na míosa sin. Thiocfadh leat a bheith ag baint cainneann, cóiliseacha earraigh, cáil, spionáiste agus biatas bán, leitis, meacain dhearga (i bpolaíollán), raidis, oinniún earraigh agus creamh (*wild garlic*).

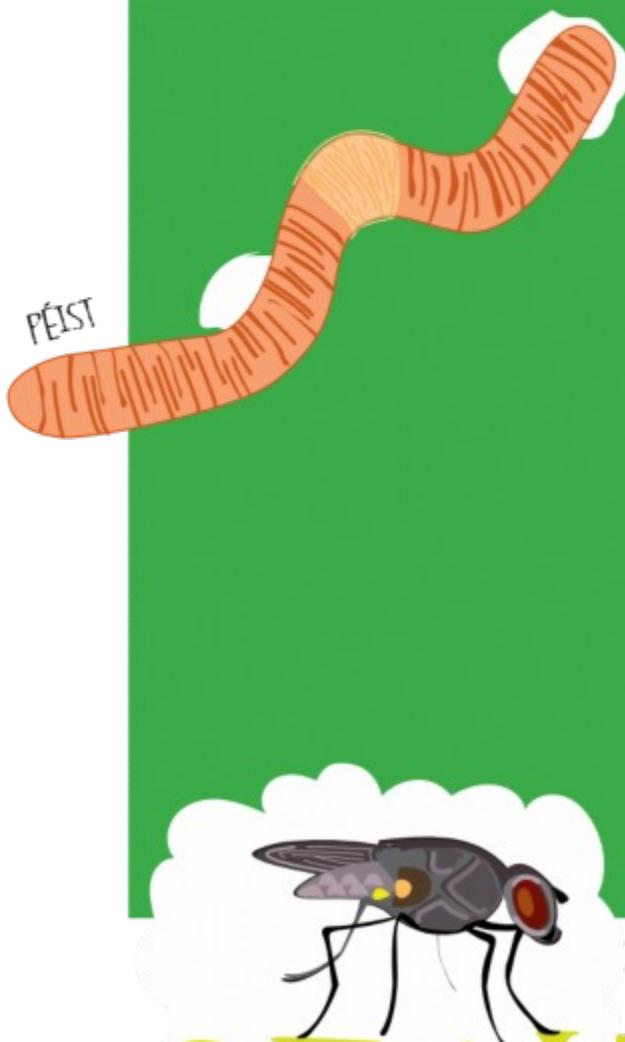
Bain bearta ollmhóra de neantóga boga, óga – úsáid thart ar 5 unsa le haghaidh anraith neantóga agus úsáid an chuid eile mar leasachán orgánach. Tá leibhéal ard nítrigine i neantóga, mar sin, má fhágann tú buicéad dó in uisce ar feadh seachtaine, táirgfidh tú leasachán saibhir nítrigine a bheas an-tairbheach d'aon phlanda a mbíonn a lán duilleog ag fás air. Áirítear ina measc siúd: leitis, cabáiste, cáil srl.

Cuir cileagram neantóga i mála heiseáin, maoothaigh (*soak*) in 20 litear uisce é agus fág le stobhadh é ar feadh míosa nó mar sin. Coinnígh cláibín air mar go mbíonn drochbholadh as. Measc páirt amháin leacht neantóga le deich bpáirt uisce agus tú a chur ar phlandaí.

ULLMHÚCHÁN

Réitigh na ceapóga a bhíonn fágtha le bheith ag cur iontu go luath sa tsamhradh. Is í mi Bealtaine an t-am is fearr leis na ceapóga taobh amuigh a dhéanamh réidh d'athphlandú an tsamhraidh. Forcáil agus rácáil tharstu.

BEALTAINE

OBAIR LE DÉANAMH

Fódaigh na prátaí a fhad is a bhíonn na plandaí ag teacht i méadaíocht –nuair a chlúdaitear an gas le hithir, spreagtar fás an phráta.

Cuir bacainn chosanta thart ar do chairéid le cosc a chur ar an chuil chairéid.

Glan fiaillí le grafóg agus mótaigh iad go minic.

Uiscigh taobh amuigh más gá agus coinnigh ort le do ghnáthamh uiscithe agus aerála sa pholathollán nó sa teach gloine.

Tabhair taca do na plandaí trátaí a fhad is a bhíonn siad ag fás agus bain na taobhphéacáin de réir mar a thig siad chun cinn (san uillinn idir an gas agus na crobhaingí). De réir mar a bhlátháíonn na plandaí, buail na bláthanna go héadrom chun pailin a spré agus go mbeidh siad i mbarr a dtoraidh.

Bí airdeallach fá phéisteanna diobhálacha agus galair (m.sh cuil chairéid, aifidi, boilb, coiníní, slugaí agus seilidi).

Tabhair taca do do phlandaí pise agus pónaire – maidí caola, eangach phise, tacáidh adhmaid le mogalra sreinge (*chicken wire*).

Tarraing amach barr phlandaí na bpónairí leathana an chuil dhubh a chur ar gcúl.

AG CUR SÍOLTA

Is í mí Bealtaine an mhi dheireanach a bheas seans agat síolta a chur. Is mí iontach í le cur, go háirithe má éiríonn leat é a dhéanamh roimh lár na míosa. Fásfaidh na barra a chuireas tú i mí Bealtaine go gasta agus beidh siad réidh ag an am chéanna le síolta a cuireadh níos luaithe sa bhliain.

TAOBH ISTIGH

LE CUR TAOBH AMUIGH NÍOS MOILLE

basal, lus mín, lus an choire, cúirséad, camar, arbhar milis, mealbhacán (*melon*), puimcín, mearóg.

TAOBH AMUIGH: cónáil gheimhridh, cabáiste, cál, spionáiste, brocailí péacánach, cainneanna, pónairí (Francach, Reatha, Francach Féithleannach), biatas, meacan bán, tornapa, svaeideanna, raidis, leitís, piseanna, brocailí, ruachan, meacain dhearga.

Thiocfadh leat triail a bhaint as sraith sa bhrefis a phlandú go mbeidh fómhar breise de phrátaí luatha agat.

AG CUR TAOBH AMUIGH

Cruaigh síolta ar tugadh aire daofa istigh agus toisigh á bplandú amuigh- m.sh trátaí, cúcamar, piobair, piobar sillí, soilire, soiliriú, bachlóga Bhruiséile, brocailí péacánach, cabáistí, arbhar milis, cainneanna. Prátaí milse – nil aon bhaint acu leis an phráta choitianta (agus mar sin, ní bhíonn siad buailte ag an dúchan) Is fearr leo ithir ghainmheach ná ithir mhéiniúil. Is gá iad a bhaint roimh shioc an gheimhridh agus dála na bpúimcíní, caithfear iad a fhágáil le triomú ar feadh deich lá sa ghrian sula stóráiltear iad.

AG FÓMHAR – CAD É ATÁ I DTRÁTH?

B'fhéidir go dtoiseodh prátaí úra ag teacht chun cinn i mí Bealtaine, áfach, go háirithe má chuir tú luathbharr sa pholathollán thiar i mí Feabhra. Lean ort ag bailiú asparagas, raidis, biatas, cabáiste, cónáil, spionáiste agus biatas bán. Is í mí Bealtaine a fheicfeas tú na chéad duilleoga flúirseacha sailéid amhail leitís-chomh maith leis na chéad ghairleoga, biatais agus bliosáin chruinne (*globe artichokes*).

ULLMHÚCHÁN

Is mó a bheas tú ag plé le huisciú agus le baint lustain – beidh cuid mhór uisce de dhíth ar an tollán / teach gloine go háirithe, as seo amach. Coinnígh súil ar an aimsir agus ar an uisce taobh amuigh de réir mar is gá. Uiscigh ar maidin, más féidir. Cuir clúdach móta (*mulch*) thart ar na plandaí le cailleadh taise a laghdú agus le fialí a choinneáil siar. Lean ort ag fódú prátaí ionas nach n-éireoidh na prátaí glas. Tá sé in am éiri an-airdeallach faoi do phlandaí trátaí – mótaigh, uiscigh agus lean ort ag baint amach na dtaobhphéacán a fhásann.

OBAIR LE DÉANAMH

Traenáil na plandaí go cúramach ar shreangáin nó ar chánaí láidre. Má bhíonn spíonán agus crann cuiríní dearga anduilleach, toisigh ar phrúnáil samhraidh trí ghearradh siar ar an fhás nua. Ceangail pónairí agus piseanna siar le nach dtitfidh siad i mullach a chéile - plandaí piseanna atá aipí éirionn siad cosúil le ceannbhrat agus thiocfadh leo imeacht leo sa ghaoth isteach i ngarraí na gcomharsan.

Cuir taca le hachan rud a fhásann go hard – sútha craobh, piseanna, pónairí, trátaí sríl. Cuir tortháí boga faoi eangach nach mbeidh na héin in ann dul a fhad leo - is fiú é. Íosfaidh siad do bharra ar fad i rith na hoíche má ligtear daofa. Tanaigh an biatas i sraitheanna le plandaí a scaradh – i gcomhair préamhacha móra spásáil iad thart fá 10cm óna chéile.

MEITHEAMH

FINÉAL

TORNAPA

AG CUR SÍOLTA

Is rithábhachtach go mbeadh rath ar na síolta a chuirtear ionas go soláthraitear táirgí go rialta i rith an ama. Mar sin, lean ort a chur: pónairí (Francacha agus Reatha), cál, pis, spionáiste, biatas bán, brocailí samhraidh, cairéad, cainneann, leitís, bachlóga Bhruiséile, biatas, tornapa, finéal (*fennel*). Cuir peirsil ag an am seo sa dóigh go mbeidh soláthar mall ann san fhómhar agus thig cuid de na plandaí a bhailíú, ansin iad a chur i bpotaí agus a fhágáil taobh istigh le húsáid sa gheimhreadh.

PLANDÚ TAOBH AMUIGH

Is é seo an t-am le beagnach aon rud eile a fásadh taobh istigh nó faoi chumhdach, agus atá le hathphlandú, a chur taobh amuigh, m.sh cuinneoga, bachlóga Bhruiséile, cabáiste, cóilis fhómhair, brocailí Calabrech (*calabrese*), brocailí péacánach, soilire, soiliriach, cúcamair, puimcín, cúrséid, mearóga, pónairí reatha agus ubhthoradh (*aubergine*).

AG FÓMHAR- CAD É ATÁ I DTRÁTH?

Tchifeart na céad phónairí leathana agus piseanna i mí Meithimh chomh maith le prátaí úra, meacain dhearga úra, torthaí boga amhail spionáin, silíní agus sútha talaimh. Thiocfadh dó go bhfeicfeá an céad tráta flú (ach is dóichí gur i mí lúil é). Bíonn luibheanna fá lánt seoil ag an tráth seo. Bain pónairí leathana, piseanna, cabáiste, cóilis (ag deireadh na míosa), spionáiste, oinniún earraigh, seallóidi, duilleoga sailéid, biabhóig, oinniúin, meacain dhearga, biatas, gairleog.

ULLMHÚCHÁN

Is gá aon talamh a tháirgeann barr a réiteach go gasta le nios mó glasrai a chur – is é sin an bunús atá le ceapach għlasrai rathúil.

Breac sios na rudai a raibh rath orthu agus na rudai ar theip orthu— scriobh sios an uair ar cuireadh iad, ar athphlandaioð (transplanted) iad, ar baineadh iad srl. Beidh tābhacht mhór leis an taifead sin an bhliain dár gcionn.

Úsáid do tháirgí – ith iad, reoigh iad, próiseáil iad, malartaigh iad, tabhair ar shiúl iad. Ná fág iad le lobhadh sa talamh ná le cur sa charn müirín.

OBAIR LE DÉANAMH

Lean ort ag uisciú agus ag cothú plandaí agus déan dea-shrianadh ar fhailí.

Lean ort ag tarraingt amach taobhphéacáin ó do phlandaí trátaí agus bain ar shiúl na duilleoga iochtaracha.

Fódaigh brasacaigh amhail bachlóga Bhruiséile – fásfaidh na plandaí sin go hard agus beidh go leor tacaiochta de dhíth orthu.

Prúnáil sútha craobh agus spionáin nuair a stopann siad de bheith ag tabhairt torthaí agus mótaigh iad.

Gearr sios plandaí léagúim a stopann de bheith ag tabhairt glasrai agus müirínigh iad. Fág na préamhacha sa talamh de bhrí gur foinse mhaith nítrigine iad san ithir.

Cóinnigh súil ar réamhaisnéis na haimsire agus má thuartar dúchan, spraeáil na prátaí.

IÚIL

AG CUR SÍOLTA

Lean ort ag cur síolta i ndiaidh a chéile agus úsáid cineálacha a aipíonn go gasta le haghaidh an fhómhair – biatas bán (*Swiss chard*), leitís, ruachán, oinniún, sailéid, raidis, tornapaí, piseanna, Pónairí Francacha (an cineál abhcach), cairéid.

Plandaigh le haghaidh úsáid gheimhridh – cabáiste earraigh, peirsil, buanspionáiste agus lus an choire.

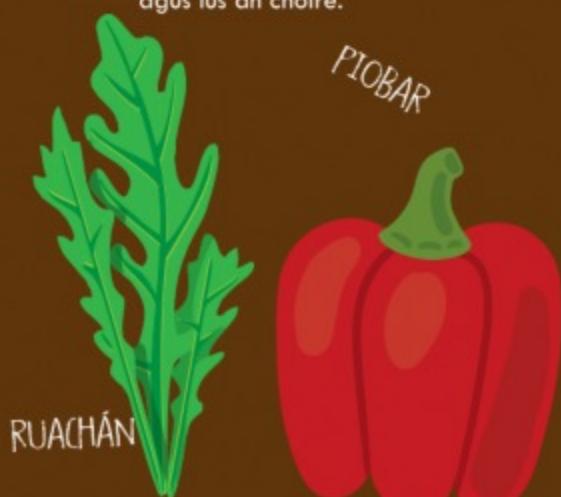
AG FÓMHAR- CAD É ATÁ I DTRÁTH?

Is í mí líil buaicphointe na táirgeachta.

Bain go luath agus go minic ó tharla go stopann roinnt glasrai de bheith ag fás muna mbaintear go leanúnach iad.

Na chéad bharra de phónairí Francacha agus reatha, trátaí, piobair, cúcamaír, cürséad agus ubhthoradh, mearóga, biatas, bliosán chruinne.

Lean ort ag baint prátaí nua, brocailí Calabrac, cóilis, cabáiste, spionáiste, cairéid, tornapaí, seallóidí, gairleog, raidis, oinniún earraigh, barra sailéid, sútha talaimh, sútha craobh, cuiríní, spionáin, piseanna agus pónairí leathana.

ULLMHÚCHÁN

Is plandaí iad na leasuithe glasa a fhástar go speisialta le toirthúlacht na hithreach a fheabhsú agus bionn siad úsáideach nuair a bhíonn na ceapóga folamh, rud a tharlaíonn go minic i mí Lúnasa.

Fás iad go díreach sa cheapóg agus ansin gearr siar iad agus tochail isteach san ithir iad. Cuirfidh sin feabhas ar struchtúr na hithreach agus ar an leibhéal cothaitheach agus cuirfear cosc ar láisteadh na gcothaitheach. I measc na leasuithe glasa, áiritear mustard, ruán (buckwheat), raidis, seagal, meidic na mbó (alfalfa), seamair agus peasairí (vetches).

OBAIR LE DÉANAMH

Scoith na pointí fáis chun at na dtorthaí a spreagadh. Cuir rud éigin faoi na torthaí má bhíonn siad ina lú ar an ithir ionas nach lobhfaidh a mbun.

Gearr siar aon luibheanna a bhíonn tagtha i mbláth cheana féin chun fás úr a spreagadh.

Is gá leanstan ort ag coinneáil súil ghéar ar do bhrasacaigh. Is í an dóigh is eifeachtaí le féileacán agus an leamhan cabáiste a choinneáil ar shiúl ó do phlandai, iad a chur faoi eangach. Tóg an eangach go minic agus bain uibheacha agus boilb ó na duilleoga.

Lean ort ag baint lustain –ná lig do lustan go háirithe dul chun síl de bhrí go dtáirgfidh siadsan a lán lustan eile!!

Lean ort ag uisciú – mótaigh thart ar phlandai le taise a choinneáil le linn aimsir an-te. Coinnigh súil ar do chrainn úll agus crainn torthaí eile – prúnáil iad má tá barraíocht fás úr déanta acu.

LÚNASA

PEASAIRÍ

AG CUR SÍOLTA

Lean ort ag cur síolta i ndiaidh a chéile. Cuir cabáiste earraigh, cabáiste dearg, spionáiste geimhridh, oinniúin sailéid (i bpolathollán le haghaidh barr earraigh), peirsil, siol oinniúin. Plandaigh sútha talaimh anois go mbeidh táirgeadh maith ann i mí Meithimh seo chugainn. Anois an t-am le marós, scáiste (sage) agus montas a shiolsrú ó ghearrthóga (cuttings).

AG FÓMHAR-CAD É ATÁ I DTRÁTH?

Leanann glasraí agus torthai boga orthu ag fás agus, a ndálta sin, fá dheireadh na míosa toisíonn torthai crainn amhail úll agus pluma a fhás taobh leo. Bain biatas go minic de réir mar a thig siad i méid – má fhágtaid iad le héiri rómhór, caillfidh siad a mboige. Fásfaidh dhá dhias áille ó achan phlanda arbhar milis. Bain iad a luaithe agus a éireoidh na scothóga (tassel) feoite donn agus a steallann leacht uachtarúil amach as na gráinní nuair a fháiscear iad.

Lean ort á mbaint seo: biatais, trátaí, cairéid, cabáiste, cóilis, piseanna, pónairí leatha, pónairí Francacha agus reatha, duilleoga sailéid, raidis, tornapa, práta, oinniúin, piobair agus piobair sillí, cúcamar, spónáin, sútha craobh agus cuiríní.

Leis an fhlúirse tárgí úra, smaointigh ar chuid acu a stóráil le húsáid i rith an gheimhridh, m.sh. reoigh iad, déan picilí agus seatnáí (chutney) leis na hoinniúin, cóilis, pónairí glasa, trátaí, cúcamar, úlla, plumai. Déan finéagar speisialta ó fhuilleach luibheanna, oinniúin, piobair sillí agus gairleog. Déan subh mhilis agus glóthacha ó shútha talaimh, sútha craobh, sméara dubha, fraocháin (blueberries) agus cuiríní.

ULLMHÚCHÁN

Bain barra fásta agus tarraig amach fiaili ó thalamh folamh. Leasaigh ithir lom le haoileach, é sin nó múirínigh i nó plandaigh leasú glas. Má tá do charn múirín lán, folmhaigh é le spás a dhéanamh d'ábhair nua. Muna bhfuil, iompaigh bunoscionn é achan chúpla seachtain leis an ráta lobhaidh a fheabhsú. Más mian leat crainn / toir úra torthaí a chur an fómhar seo, is anois an t-am le talamh a réiteach chun plandú i mí Dheireadh Fómhair nó i mí na Samhna.

OBAIR LE DÉANAMH

Thig le pocha a bheith ina fhadhb mhór agus torthaí ag aipiú. Bíonn eifeacht mhór le gaiste poch a dhéantar as próca uisce siúcraithe nó as prócaí a bhíonn fágtha ó mharmaláid / subh mhilis.

Tóig aon toradh leagtha nó loite de bhri go meallann sé pocha.

Bain na seanslata de na sútha craobh i ndiaidh daofa toradh a thabhairt.

Lean ort ag uisciú go rialta ach ná gabh thar fóir agus tú ag uisciú duilliúr plandaí trátaí, ubhthoradh, piobar ná na piobair sillí mar go dtiocfadh leis múscán liath a spreagadh.

Tabhair bátheadh maith uisce uair sa tseachtain don soilire, soiliriac, mearóga, cúirséid, puimcín, pónairí reatha agus cainneanna.

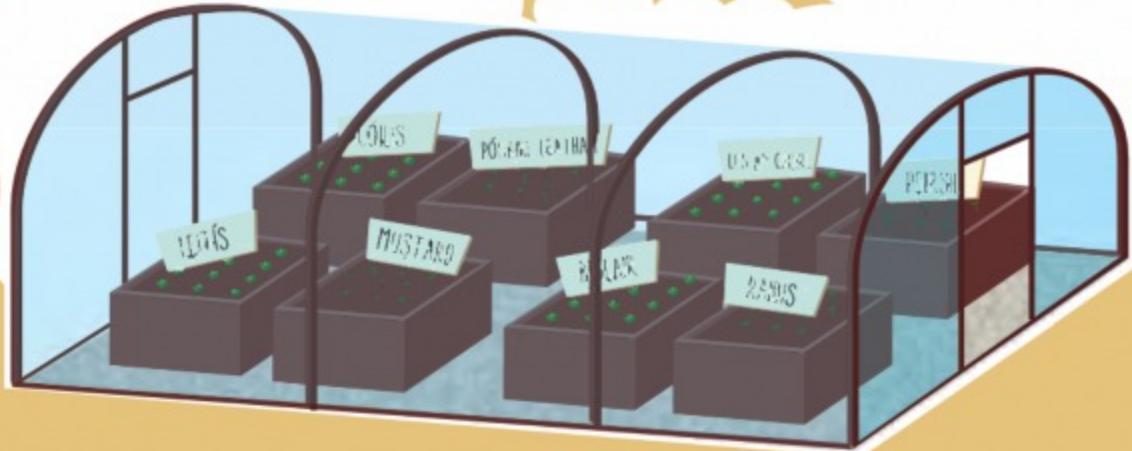
Toisigh a bhaint fuilleach duilleog ó na plandaí trátaí agus ligean sin don aer scaipeadh agus don grian soilsíú ar na torthaí – cuideoidh sé sin le haipiú na dtorthaí.

Lean ort ag seiceáil an bhfuil aon lotnaid nó galair sa teach gloine/polathollán nó sa ghairdín.

De réir mar a éirionn na hoícheanta níos fuaire, toisigh a dhruidim do theach gloine / polathollán níos luithe leis an teas a choinneáil.

Ná cuir fuilleach glasraí ar an charn múirín!

MEÁN
FÓMHAIR

AG CUR SÍOLTA

Sa pholathollán/teach gloine cuir leitís, mustard, biolair (*cress*), lus an choire, peirsil, raidis, pónaire leathan, cólisis (síolraigh, lena cur an t-earrach dár gcionn) síolta oinniúin agus gairleog.

Taobh amuigh, cuir síolta tornapa bán a bheas réidh le baint thart ar am Nollag, agus sáiteáin oinniún fómhair, m.sh. 'Centurion' agus 'sturon'. Plandaigh sútha talaimh reatha chomh luath agus is féidir sa mhí. Athphlandaigh plandaí láidre peirsile i bpota mór le húsáid i rith an gheimhridh.

Thig cabáiste earraigh a chur in áit ghrianmhar i rith na miosa sin. Go minic, préamhann luibheanna adhmadacha amhail sáiste, marós (*rosemary*) agus tim san áit a mbuaileann a ngais leis an ithir – scair iad óna chéile agus plandaigh iad go dtig leo forbairt sula stopfaidh an fás don gheimhreadh.

AG FÓMHAR-CAD É ATÁ I DTRÁTH?

I gcuideachta na nglasraí agus na dtorthaí samhraidh, tig cinn eile a luaitear go traidisiúnta leis an fhómhar / geimhreadh, m.sh meacain bhána, svaeideanna agus soiliiriach. Tóg na hoinniúin a luaithe agus a fheonn agus a fhraigheann an duilliúr bás – fág iad le triomú faoin ghrian nó sa pholathollán / teach gloine.

Is anois a bheas torthaí na gcrann mór sin an fhómhair ag teacht chun aipiochta - na hulla, na plumáí agus na piorrai. Is cóir piorrai a bhaint agus iad aipí agus á stóráil ar feadh roinnt seachtainí roimh ithe.

Lean ort ag baint duilleoga sailéad, trútaí, seallóid, raidis, prátaí, meacain dhearga, tornapai, biatais, cólisis, cúcamair, piobair, piobar sillí, pónairí francacha agus reatha, cúrséid, spionáiste, cainneanna, cabáiste dearg, ubhthoradh, arbhar milis.

ULLMHÚCHÁN

Athphlandaigh luibheanna ionas gur féidir leo fás taobh istigh le húsáid i rith an gheimhridh. Lean ort ag baint na mbarr atá réidh agus réitigh na ceapóga. Fán am seo, beidh leasú glas a cuireadh ag deireadh an tsamhraidh réidh le tochailt isteach faoin ithir. Thig fosta leasuithe glasa a chur i dtalamh don gheimhreadh anois.

Déan iarracht foinse mhaith aoileach feirme a aimsiú muna bhfuil do chuid féin agat - is foinsí iontacha nitrigine, fosfair agus potaisiam iad aoileach ó bhó, capall, muc, caora agus cearc. Má bhíonn tú ag clúdach ceapóga folmha le haoileach don gheimhreadh, is fearr é a dhéanamh go luath, i mí Dheireadh Fómhair nó túis mhí na Samhna.

OBAIR LE DÉANAMH

Tarraing anios barra a baineadh cheana féin agus múirínigh iad.

Plandaigh crainn agus toim torthaí.

Cuir ar shiúl aon slat nó taca a bhí in úsáid agat do phiseanna, pónairí srl. agus ba cheart go mbeifeá ábalta leas a bhaint astu arís an bhliain seo chugainn.

Toisigh ag stóráil glasrai amhail cairéid agus biatais siúcra – ná stóráil ach na torthaí is fearr.

Seiceáil ar na hulla go minic le fáil amach an bhfuil siad aipí – de ghnáth, má aipíonn úlla go luath sa tséasúr ní éiríonn go maith leo agus iad i stóras.

Gearr cánaí sútha craobh an fhómhair síos go leibhéal an talaimh.

DEIREADH FÓMHAIR

AG CUR SÍOLTA

Thig leat réimse leathan de phiseanna agus de phónairí leathana a chur ag deireadh na míosa chun barra luathearraigh a bheith agat, ach ná deán sin ach amháin in ithir a bhíonn draenálte go maith. Sa pholathollán, toisigh ar bharra cóilise agus meacain dhearga a fhás i rith an gheimhridh. Plandaigh cineálacha éagsúla gairleoige agus sáiteáin oinniún gheimhridh. Bainfidh na seanglasraí tairbhe as tréimhse mhaith seaca, mar sin, plandaigh roimh an Nollaig iad.

AG FÓMHAR- CAD É ATÁ I DTRÁTH?

Ag brath ar an aimsir, seans maith go leanfaidh baint an fhómhair ar aghaidh go mí Dheireadh Fómhair – is mí í fosta a bheas tú go fóill ag baint cuid de ghlasraí agus de thortháí an earraigh – puimcíní, cúrséid, úlla, piorrai srl. Is é seo an seans deiridh fáis a bheas ag piseanna, pónairí francacha agus reatha, trátaí, cúcamaír, ubhthortháí, piobair agus piobair sillí.

Lean ort ag baint muisiriúin fhiáine, trom dearg, sútha craobh, úlla, airní (sloes), piorrai, piseanna, pónairí francacha agus reatha, trátaí, cúcamaír, ubhthortháí, piobair, piobair sillí, cairéid, meacain bhána, svaeideanna, soiliriach, tornapaí, biatais, prátaí, soilire, mearóga, puimcíní, ollphuimcín, cainneanna, cabáiste.

Ba chóir go mbeadh do bharra préimhe amhail meacain dhearga, meacain bhána, svaeideanna, soiliriach, tornapaí agus biatais chomh maith le do phrátaí priomhbaírr ag fás go maith fá seo. Thig iadsan a fhágáil sa talamh tamall beag eile agus iad a bhaint de réir mar a bhíonn siad de dhíobháil nó iad a bhaint agus a stóráil, más fearr leat.

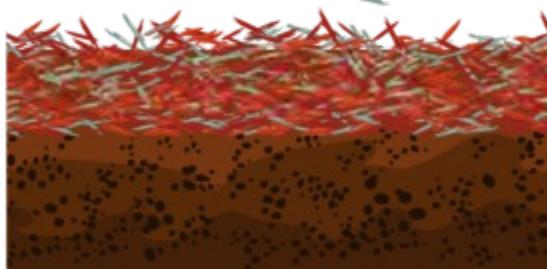

ULLMHÚCHÁN

Má tá tú ag pleanáil ar chlúdach a chur ar do cheapóga don gheimhreadh (rud a choinneos an chuid is measa den drochaimsir ó na plandáí, a chuirfeas bac ar fhiaillí agus a chuirfeas cosc ar an fhearthainn aon chothaithigh a láisteadh ón ithir), beidh ort toiseacht a dh'obair air. Is am maith é fosta le talamh nua a réiteach don earrach.

De rogha air sin, déan iarracht an féar a ghearradh siar, ansin clúdaigh an láthair le thart fá chúig shraith de pháipéar nuachta agus sraith de mhúirín. An t-earrach dár gcionn, ba chóir go mbeifeá in ann tochailt direach isteach sa cheapach nua agus i a réiteach don phlandú.

RÉITEACH DON PHLANDÚ

OBAIR LE DÉANAMH

Fódaigh glasrai a bheas buailte ag an ghaoth agus ag na stoirmeacha i rith an gheimhridh amhail cabáiste, cóilis agus go háirithe bachlóga Bhruiséile.

Ceangail bachlóga Bhruiséile agus brocaillí péacánach le cánai agus cuir móta orthu. Lean ort ag socrú ceapóg, ag baint barr, ag tochailt leasuithe glasa srl.

Scair do bhiabhógl ina píosaí más mian leat i a iomadú agus clúdaigh le móta tiubh aoiligh i.

Lean ort ag gortghlanadh an talaimh atá tú i ndiaidh a thochailt ó baineadh an barr de – deirtear 'is ionann bliain amháin siolraithe agus seacht mbliana d'fhiaillí!

Prúnáil crainn úll – gearr siar aon ghéagacha a ndearnadh dochar daofa, agus iad sin atá ag fás isteach i dtreo lár an chrainn. Is tábhachtach cur le scaipeadh an aeir thart ar an chrainn. Ná déan barraíocht den ghearradh siar de bhí go bhfágann sin a lán duilleog ag fás agus gan mórán tortháil an bhliain dár gcionn.

Mótaigh na plandáí sútha craobh munadearna tú cheana féin é.

Glac gearrthóga de chrainn cuirní ó adhmaid an tséasúir reatha. Ba chóir do na gearrthóga a bheith 25cm ar fad.

SAMHAIN

AG CUR SÍOLTA

Thig leat pónairí leathana a chur anois le luathbharr a bheith agat an t-earrach dár gcionn. Is tábhachtach úsáid a bhaint as cineálacha éagsúla pónairí geimhridh amhail 'Aquadulce'. Tá a mhiocraeráid féin ag an pholathollán / teach gloine – lean ort ag cur cairéad, cabáiste dearg, ruachán, duilleoga sailéad measctha, ceathrú uain (lettuce), buanspionáiste.

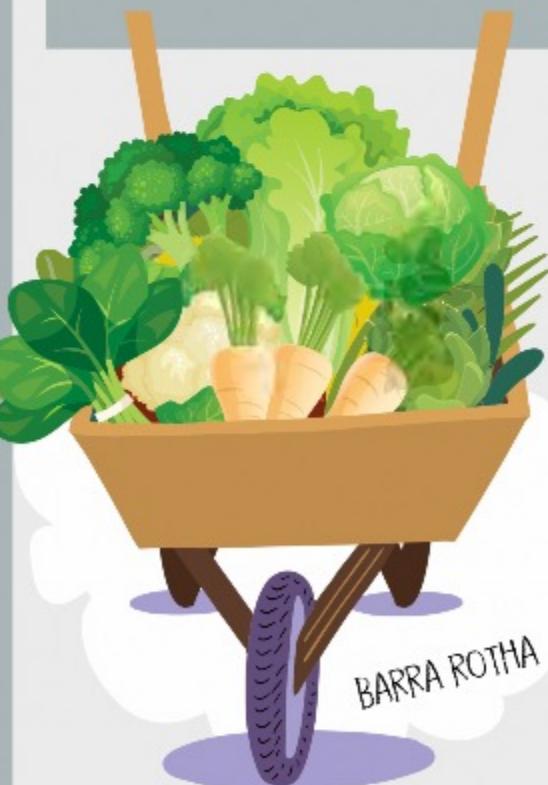
Is fearr a fhásas an ghairleog don tsamhradh dár gcionn má chuirtear roimh an Nollaig i – plandaigh taobh amuigh í, in ithir atá réitithe go maith agus atá i láthair ghrianmhar. Is féidir le cineálacha áirithe síolta agus sáiteáin oinniún mairsteán fríd an gheimhreadh agus beidh siad réidh le baint go luath sa tsamhradh. Arís, roghnaigh ithir atá deadhraenáilte ionas nach lobhfaidh (rot) siad. Coinnígh súil orthu ionas nach n-aifaidh siad de bharr seaca.

SÍOLTA

AG FÓMHAR- CAD É ATÁ I DTRÁTH?

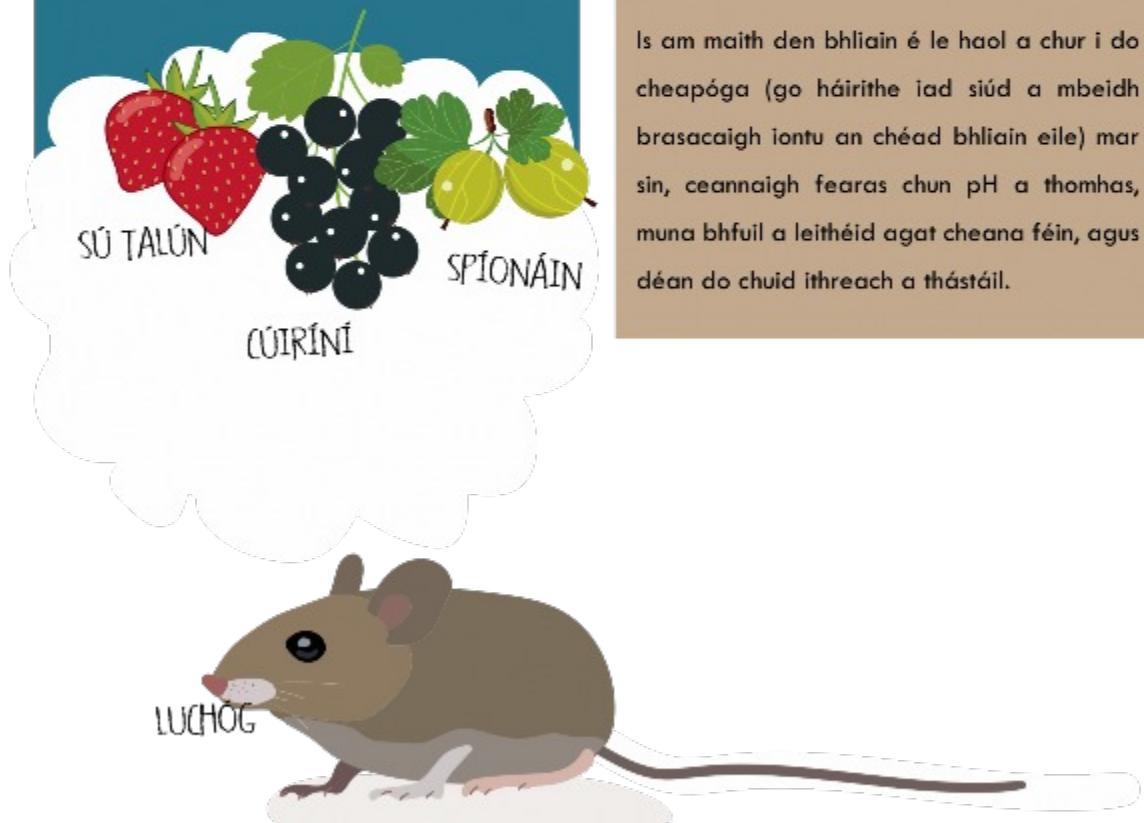
Thiocfadh le sioc luath deireadh a chur leis na glasraí boga ach thig leanstan ar aghaidh ag baint spionáiste, cabáiste, cóilis, prátaí, svaeid, meacain bhána, úlla, piorrai. Taisigh a bhaint cainneann, cabáiste geimhridh, cál, bliosáin, bachlóga Bhruiséile. Is anois an t-am chun cairéid agus tornapaí a bhaint nó iad a chlúdach, ar a laghad, le sraith cocháin lena gcoinneáil te.

ULLMHÚCHÁN

Lean ort ag tochaitt ceapóga glasraí réitithe agus ag cur múirín lofa agus aileach leo. Oibrigh amach cén córas uainiocht barr a bheas in úsáid agat. Déan staidéar ar chatalógaí de shíolta éagsúla agus déan comparáid eatarthu sula roghnós tú na cineálacha is fearr a d'oirfeadh do do riachtanais.

Toisigh cúnne nó carn múirín. Muna bhfuil ceann agat cheana féin, pleánail gairdín / láthair bheag ina gcuirfidh tú roinnt torthai boga, ar a laghad, amhail sútha craobh, sútha talaimh, spíonáin agus cuiríní; agus roinnt crainn tortháin amhail crainn úll, pluma, piorra.

OBAIR LE DÉANAMH

Cuidíonn dea-shláinteachas sa għarrái go mór agus tú ag iarraidiċ cosc a chur ar ghalar a thabhaġt anonn ó bhliain amháin go dtí an bhliain dár gcionn. Mar sin, tarraing amach duilleoga bui ó aon bħarra a fágad agus tarraing anjós duilleoga a thit.

Is fadhb iad na seilidí i rith na bliana agus dá bħri sin, is gá leanstan ort á smachtú.

Is rithabbhachtach súil a choinneáil orthu sa pholathollán nó sa teach gloine go háirithe.

Is féidir le luchóga a bheith ina bhfadhb mhór fán am sin bliana agus thig le barra talaimh amhail pónairi leathana nó gairleog a bheith i mbaol. Cosain iad faoi chlóiseanna.

Is am maith den bhliain é le haol a chur i do cheapóga (go háirithe iad siúd a mbeidh brasacaigh iontu an chéad bhliain eile) mar sin, ceannaigh fearas chun pH a thomhas, muna bhfuil a leithéid agat cheana féin, agus déan do chuid ithreach a thástáil.

NOLLAIG

AG CUR SÍOLTA AGUS AG PLANDÚ TAOBH AMUIGH

Má tá tú ag pleanáil ar chlúdach a chur ar do cheapóga don gheimhreadh (rud a choinneos an chuid is measa den drochaimsír ó na plandaí, a chuirfeas bac ar fhiailiagus a chuirfeas cosc ar an fhearthainn aon chothaithigh a láisteadh ón ithir), beidh ort toiseacht a dh'obair air. Is am maith é fosta le talamh nua a réiteach don earrach.

De rogha air sin, déan iarracht an féar a ghearradh siar, ansin clúdaigh an láthair le thart fá chúig shraith de pháipéar nuachta agus sraith de mhúirín, An t-earrach dár gcionn, ba chóir go mbeifeá in ann tochailt díreach isteach sa cheapach nua agus i a réiteach don phlandú.

AG FÓMHAR-CAD É ATÁ I DTRÁTH?

Ba chóir go mbeadh ar a laghad roinnt glasraí fágtha agat sa ghairdín geimhridh mar shampla, cabáistí geimhridh, bachlóga Bhruiséile, cainneanna, cáil, bliosán ghréine, cairéid, soilire, tornapai, meacain bhána, cóiliseacha geimhridh, svaeideanna agus soiliriach.

ROINN 3

CUR, FÁS AGUS FÓMHAR

BACHLÓGA BRUISEILE

PÉIST
CHABAÍSTE

Tá fuath ag roinnt daoine ar bhachlóga agus níl ann ach go gcuireann siad suas leo Lá Nollag agus sin amháin. Tá siad measartha deacair le fás, tá séasúr fada d'ocht mí fáis acu agus glacann siad suas cuid mhór spáis. Cuirfidh trí nó ceithre phlanda neart acu ar fáil do mhionna an gheimhridh. Táirgeann gach planda folláin suas le 2 chileagram de bhachlóga.

UAINÍOCHT BHRSACACH

B'fhearr iad a chur i dtráidirí modólacha – síol amháin a chur i ngach modúl 2 cm ar doimhneacht. Tá am chur na mbachlóg tábhachtach – má chuirtear iad faoi thrí idir Mártá agus Bealtaine beidh bachlóga úra agat idir mí na Nollag agus mí an Mhárta. Coinnigh cuimhne gur leor cúig nó sé phlanda chun teaghlaich a choinneáil ag imeacht.

Ba cheart do bhachlóga a bheith san áireamh san uainíocht bhrasacach (*brassica rotation*) ach ná cuir iad áit ar bith a raibh aon bhall den fhine cabáiste ann an bhliain roimhe sin. Tá talamh méith, torthúil de dhíth orthu ar cuireadh aoileach nó leasú ar an talamh sin an geimhreadh roimh ré.

CRÉAFÓG DHAINGEAN

Is maith leo créafóg dhaingean chrua mar fásann na plandaí go hard agus binn tacáiocht mhaith créafóige de dhíth ar na fréamhacha. Beidh na síológa réidh le hathphlandú i gceann 4-5 seachtain i ndiaidh iad a chur. Fág spás 60 cm ar a laghad eatarthu. Ní bheifeá ag dul leis sin agus an planda chomh beag sin ach ná bíodh cathú ort barraíocht a bhrú isteach.

Feistigh coiléar brassica, déanta as feilt nó as cairpéad, ag bun an phlanda. Stopfaidh sé sin cuil chabáiste. Stopfaidh clúdach eangáí péist chabáiste (*cabbage white butterfly*) a bheith ag breith uibheacha. Ach fiú leis sin, ghlacfa seiceáil go minic agus fáil réidh le **péisteanna cál** nó cruimh chabáiste (*caterpillar*). Binn tréan uisce de dhíth orthu agus coinnigh an lustan thíos. Cuir tuilleadh créafóige thart ar na gais (*stems*) tar éis míosa agus tabharfaidh sé sin tuilleadh tacáiochta don phlanda. Bheadh sé ina chuidiú beathú leachtach, déanta as neantóga, a thabhairt

daofa le linn an tsamhraidh. Faigh réitithe go rialta de dhuelleoga buí nó de dhuelleoga atá ag fáil bháis.

Bain na bachlóga den phlanda ón bhun aníos, chomh luath is a bhíonn siad réidh le hithe. Pinseáil iad den phlanda trína dtarraingt anuas. Moltar an cineál Brigitte F1. D'fhéadfadh aifidi plúracha (*mealy aphids*) dochar a dhéanamh do bhachlóga. Nuair a thógann tú an planda amach as an talamh, buail an gas le casúr roimh **mhúirín** (*composting*) a dhéanamh mar ghlacfaidh sé tamall fada chun briseadh síos munadéanfaidh tú sin.

MEACAN BIATAIS

Bionn fuath ag roinnt daoine ar an mheacan biatais (*beetroot*) mar níor bhlais siad ariamh é ach nuair a bhíonn sé báite i bhfínéagair. Tabhair seans eile dó, is furasta a fhás, is barr fréimhe (*root crop*) iontach é, is féidir é a ithe i rith na bliana mar té sé furasta a stóráil, thig é a bhácaill, a bhruth nó a ghrátaíl isteach i sailéid.

Is maith leis an mheacan biatais talamh domhain, gainmheach ar cuireadh aoileach nó leasú air an geimhreadh roimhe sin. Úsáid leas orgánach seachtain roimh an siolchur. Péacfaidh siad i gceann deich lá nó mar sin agus beidh fréamhacha le hithe agat i gceann trí mhí. Cuir i dtráidíri modúlacha iad agus beidh siad le hathphlandú go cúramach mí i ndiaidh iad a chur, sin nó cuir taobh amuigh iad orlach ar doimhneacht ceithre horláí óna chéile i sraitheanna agus bíodh na sraitheanna sin 12 orlach ó chéile.

CNUASACH SÍOLTA

Go traidisiúnta cuirtear dhá shíol ag gach pointe agus tógtar ceann ar shiúl nuair a bhíonn na siológa (*seedlings*) orlach ar airde. Coinnígh cuimhne gur cnuasach de chorradh agus cúig shíol a thiocfas as siol amháin meacan biatais agus beidh siad le tanú agat

má phéacann siad uilig. Cuir iad gach coicís ó Aibreán go dtí lúil má bhíonn soláthar leanúnach de bhiatais óga de dhíth ort cé gur féidir toiseacht i mí Márta i bpolathollán. Cuir traidhfíl eile acu i mí lúil agus beidh siad réidh le tógáil i mí Dheireadh Fómhair le stóráil don gheimhreadh.

Coinnígh an talamh saor ó lustan fríd ghrafadhl cúramach. Bionn biatais óga cígileach d'aimsir fhuar agus sin an fáth nach gcuirtear iad go dtí mí Aibreáin. Thig síolága óga a chosaint le héadach lomrach (*fleece*) más gá. Má chuirtear barraíocht uisce orthu in áit fréamhacha a fhoirmiú is é rud a fhásfaidh siad barraíocht duilleog.

Toisigh ag baint na mbiatas nuair a bhíonn siad chomh mór le liathróid ghaile - ach fág dara achan cheann i do dhiaidh le haipiú go hiomlán. Ná lig daofa fás níos mó na liathróid leadóige. Thig na duilleoga a bhaint fá choinne sailéid ach ná bain an iomarca acu mar bionn na duilleoga ar na fréamhacha fostá. Is i mí Dheireadh Fómhair a thógtar an barr a chuirtear i mí lúil agus thig iad a stóráil i gcréafog nó i ngaineamh ar feadh trí nó ceithre mhí. Bain daofa na duilleoga cúpla ceintiméadar os cionn na fréimhe.

Moltar na cineálacha Pablo F1, Boltardy nó Detroit Globe. Thig le ciaróga cur isteach ar bhiatais in amanna. Fág na síolta ar maos in uisce té ar feadh fiche bomaite sula gcuirtear iad chun cuidiú leis an phéacadh. Ni maith le meacan biatais talamh tirim agus d'fhéadfadh fréamhacha 'adhmadacha' a bheith mar thoradh agus tá seo gráonna. Coinnigh an talamh tais (*moist*) in aimsir thirim nó mótaigh an talamh chun an taise a chaomhnú.

BROCAILÍ

(BROCAILÍ CALABRACH)

Ní brocaillí é an glasra leis an tor dlúthphacálite glas a cheannaionn muid sa tsíopa. Is brocaillí calabrech (*calabrese*) atá ann agus ní hionann an dá cheann acu. Is glasra eile é an brocaillí péacánach (*sprouting*) corcra a bhaintear sa gheimhreadh agus san Earrach. Déantar an brocaillí calabrech a bhaint sa tsamhradh nó san fhómhar.

Cuirtear trí nó ceithre phlanda den bhrocaillí calabrech taobh istigh go mall i mí Márta agus arís go luath i mí Bealtaine nó arís eile go luath i mí Meithimh. Cuirtear dhá shíol in aghaidh an mhodúil i dtráidirí modhlacha thart fá dhá cheintiméadar ar doimhneacht.

Má phéacann an dá cheann acu, tóg amach an ceann is laige. Bionn na siológa réidh le hathphlandú i gceann míosa. Thig roinnt plandaí a chur taobh istigh i mí an Mhárta le haghaidh barr luath polatholláin.

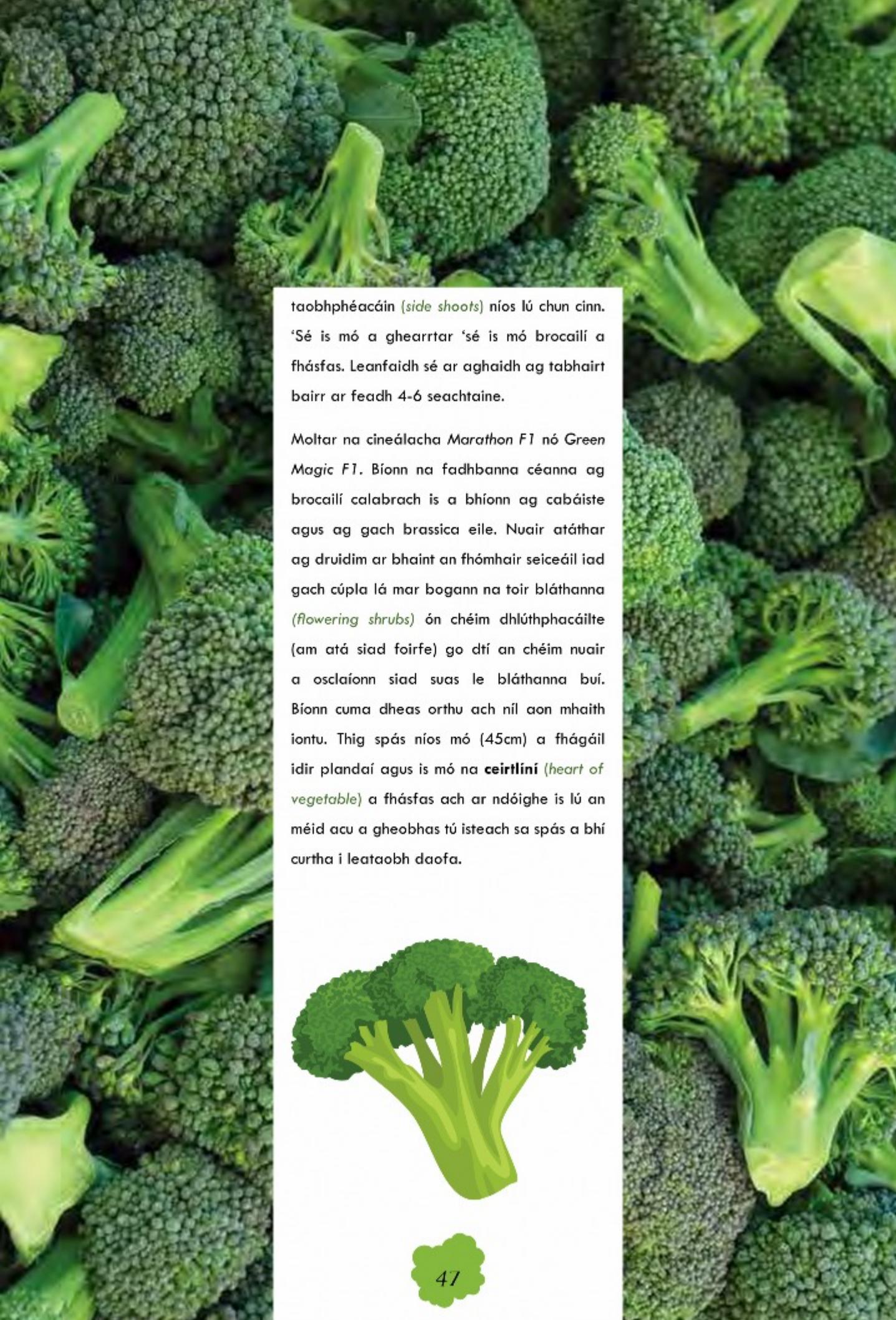
Moltar brocaillí calabrech agus brocaillí péacánach san **uainiocht** bhrasacach ach ná cuir iad áit ar bith a raibh aon bhall den fhine cabáiste ann an bhliain roimhe sin. Cuir iad i dtalamh ar cuireadh aoileach ann an fómhar roimh ré.

Cuir na plandaí 15 cheintiméadar ó chéile i sraitheanna agus bíodh na sraitheanna sin 30 ceintiméadar ó chéile. Cuir tréan uisce orthu go minic agus coinnigh bun na bplandaí saor ó lustan. Má thriomaíonn an planda is drochbharr a gheobhas tú. Tugtar **beathú leachtach** (*liquid feed*), a dhéantar as neantóga, do na plandaí ó am go ham nó cuidíonn sin leo an nítrigin a fháil a bhíonn de dhíth orthu.

TAOBH PHÉACÁIN

Beidh an brocaillí calabrech réidh le baint i gceann 3-4 mí ón am ar chuir tú iad thart fá thús mhí lúil. Chun toiseacht ar bhaint an fhómhair, gearr an tor láir sula n-osclóidh ceann ar bith de na bláthanna agus é go fóill 10 gceintiméadar nó níos lú ar trastomhas. Ón uair amháin atá seo gearrtha tiocfaidh

taobhphéacáin (*side shoots*) níos lú chun cinn.
‘Sé is mó a ghearrtar ‘sé is mó brocaillí a
fhásfas. Leanfaidh sé ar aghaidh ag tabhairt
bairr ar feadh 4-6 seachtaine.

Moltar na cineálacha Marathon F1 nó Green Magic F1. Bionn na fadhbanna céanna ag brocaillí calabhrach is a bhíonn ag cabáiste agus ag gach brassica eile. Nuair atáthar ag druidim ar bhaint an fhómhair seiceáil iad gach cúpla lá mar bogann na toir bláthanna (*flowering shrubs*) ón chéim dhlúthphacálte (am atá siad foirfe) go dtí an chéim nuair a osclaíonn siad suas le bláthanna buí. Bionn cuma dheas orthu ach nil aon mhaith iontu. Thig spás níos mó (45cm) a fhágáil idir plandáí agus is mó na **ceirtlini** (*heart of vegetable*) a fhásfas ach ar ndóighe is lú an méid acu a gheobhas tú isteach sa spás a bhí curtha i leataobh daofa.

CABÁISTE

Is glasra folláin é an cabáiste a fhásann go maith san aeráid atá againn agus tú sé furasta a fhás. Thig le soláthar cabáiste a bheith agat, fiú i rith an gheimhridh. An t-aon mhíbhuntáiste leo go nglacann siad suas cuid mhór spáis. Cuir iad i dtráidirí modúlacha, siol nó dhó i ngach modúl agus iad 1.5 cm ar doimhneacht. Tanaigh amach na síológa is laige. Péacfaidh cabáiste taobh istigh de sheachtain ó mar sin agus beidh siad réidh le plandú trí seachtaíne níos moille.

Cuir iad i dtalamh daingeán crua mar, níos moille anonn, caithfidh an fhréamh agus an gas tacaiocht a thabhairt do cheirtlín trom

(heavy head). Bi cinnite neart móirín - nó leasú nó aoileach - a úsáid an fómhar roimh ré mar is barr ocrach é. Cuir tréan uisce ar na plandaí sula gcuirfidh tú iad, déan poll le stibhín (dibber) agus cuir an siol isteach. Braitheann méid na gceirtlíní ar an spásáil – fág idir 45 cm agus 60 cm eatarthu.

FAOI PHÁIRTSCÁTH

Fásfaidh siad leo faoi pháirtscáth. Cuir cabáiste san áireamh san uainíocht bhrasacach ach ná cuir iad áit ar bith a raibh aon bhall den fhine cabáiste ann ar feadh trí nó ceithre bliana roimhe sin.

PÉIST
CHABAÍSTE

Má bhíonn tú ag iarraidh soláthar leanúnach cabáiste i rith na bliana thig leat cabáiste samhraidh a chur go luath i mí Albreáin, cabáiste fómhair a chur go luath i mí na Bealtaine, cabáiste geimhridh a chur go luath i mí an Mheithimh agus cabáiste Earraigh go luath i mí Lúnasa. Glan thart ar na síológa le grafóg go rialta chun lustan a choinneáil sios. Cuir uisce orthu go minic - go leor le cinntíú nach n-éireoidh na fréamhacha triomaithe.

I RITH NA BLIANA

Thig cabáistí earraigh agus samhraidh a bhaint chomh luath is a thagann ceirtlíní maithe chun cinn. Mairfidh cabáistí fómhair agus geimhridh i bhfad níos faide sa talamh

ach thig iad a thógáil agus iad a stóráil i seid atá cineál fuar más mian leat na **ceapóga** (beds) a ghlacadh don gheimhreadh. Baineann tú cabáiste ach gearradh fríd bhun an ghais. Itheann cuil chabáiste agus cruimheanna (maggots) eile na fréamhacha agus faigheann an planda bás dá bharr.

Moltar na cineálacha *Vertus* (Savoy), *Hispi F1* (an tEarrach), *Stonehead F1* (an Samhradh), *Red Drumhead* (Dearg) agus *January King Late No. 3* (an Geimhreadh). Feistigh coiléar 15 cm ar leithead, déanta as feilt ná as cairpéad, thart ar an ghas ag leibhéal na créafóige. Stopann seo an chuil chabáiste a bheith ag breith a gcuid vibheacha. Is iad na lotnайдí eile péisteanna cabáiste (beag agus mórbán) agus leamhain chabáiste a bheireann a gcuid vibheacha ar an taobh thios de na duilleoga – agus iosfaidh na péisteanna cáil a mbealach fríd an bharr uilig gan mhoill.

PÉISTEANNA

Cinnte thig na péisteanna cáil a thógáil chomh luath is a fheiceann tú iad ach b'fhearr i bhfad nach mbeadh seans acu a bheith ar na duilleoga sa chéad áit. Clúdaigh do bharr cabáiste le heangach chun stop a chur leis an phéist chabáiste a bheith ag breith vibheacha ar na duilleoga. Tá galar crúbach (clubroot) giota maith níos tromchúisi ach ní tharlaionn

sé chomh minic. Is fungas é sin a mhaireann sa talamh suas le 20 bliain.

Tá dóigh ann le feiceáil an bhuil an tsiológ curtha daingean go leor – i ndiaidh í a chur, tarraing ar an duilleog agus má thagann an duilleog leat agus ní an tsiológ iomlán tuigfidh tú go bhuil sé curtha i gceart agat. Nuair a bhíonn ceirtín cabáiste bainte agat gearr cros isteach sa ghas, má bhíonn sé go fóill sa talamh. Fásfaidh duilleoga beaga cabáiste i ngach ceathrú ag tabhairt an dara barr duit ar dhóigh ón phlanda amháin.

Ní hiad na cairéid is fusa le fás mar bionn talamh domhain, éadrom, méith de dhíth orthu agus é saor ó chlocha. Má chuireann tú iad faoi dhó nó faoi thrí ag na hamanna cearta le linn na bliana, fágfaidh sin tréan cairéad agat i rith na bliana. Glacann muid leis go mbionn dath oráiste ar chairéid ach thig cairéid bhána nó cairéid chorcra a fhás fosta.

Is fearr cairéid a chur direach isteach sa chréafóg mar ní athphlandálann siad go maith. Roghnaigh áit oscailte ghrianmhar daofa. Ná húsáid aoileach ná leasú talaimh agus tú ag cur cairéad ar an ábhar go scarann siad ina dhá gcuid agus go dtugann sin ar na duilleoga fás in áit an fás a bheith sna fréamhacha – rud atá de dhíth ar an phlanda dáiríre.

AOILEACH

Cinnte thig leat aoileach atá lofa go maith a chur ar an talamh an fómhar roimh ré, áit a mbeidh tú ag fás na gcairéad. Is féidir an talamh a rómhar go maith san fhómhar le cinntíú go bhfuil ar a laghad troigh de chréafóg mhaith bhriosc ann. Ní thiocfaidh fás mar is ceart ar na cairéid má dhéantar an chréafóg a bhalcadh (**compress**). Is féidir leasú orgánach circe a úsáid coicís roimh na cairéid a chur.

CAIRÉID

Tá na siolta cairéid beag bideach agus caithfidh caighdeán na créafóige a bheith foirfe. Muna mbeidh titfidh na siolta síos idir cnapanna créafóige agus beidh siad síos ródhomhain le péacadh. Ó lár mhí Aibreáin ar aghaidh, cuir iad go tanaí 1 cm ar doimhneacht i straitheanna 15-20 cm ó chéile. Coinníg an cheapóg tais chun an péacadh a spreagadh. Ná bíodh imní ort muna bhfeice tú dul chun cinn mar bionn cairéid fadálach ag péacadh – b'fhéidir go nglacfadh sé 2-3 seachtaine.

CLÓISEANNA

Tanaigh go dtí 5 cm nuair a bhíonn na síológa mór go leor le láimhseáil. Bain amach an lustan go cúramach. Is féidir an príomhbharr a chur i mí Meithimh agus barr geimhridh a chur i mí Lúnasa, á gclúdach le clóiseanna (*cloches*) ó mhí Dheireadh Fómhair ar aghaidh. Ciallaíonn clóis clúdach, déanta as pláisteach de ghnáth, chun plandaí beaga a bhíonn taobh amuigh a chosaint.

Ní maith le cairéid iomaiocht ón lustan. Mar sin glan na straitheanna le grafog agus glan thart ar

(LOIS)

CUIL CHAIREID

na cairéid féin de láimh. Nuair a éiríonn na plandaí rud beag níos láidre úsáidtear na duilleoga mar dhlúth-cheannbhrat a choinníonn an lusan ar shiúl. Níl mórán uisce de dhíth ar chairéid ach in aimsir iontach tirim cuir uisce orthu gach cúpla seachtain.

Beidh na mionchairéid óga réidh i gceann 7 seachtaíne i ndiaidh a gcurtha agus moltar an chuid eile acu a fhágáil le fás tuilleadh. Glacann seo thart ar 11 seachtaíne san iomlán. Tóg iad de láimh nó tóg go suaimhneach amach as an talamh iad le forc má bhíonn an chréafog trom. Tóg uilig iad agus ná fág sa talamh iad le fás rómhór mar ní bhíonn siad blasta nuair a bhíonn siad mór.

Thig an príomhbharr cairéad a thógáil i mí Dheireadh Fómhair agus iad a stóráil imboscaí gainimh nó thig iad a fhágáil sa talamh, má tá stop leis an fhás; tá an chontúirt ann, áfach, go dtiocfaidh aimsir shiocáin orthu. Roimh iad a stóráil bain an duilliúr daofa, ag fágáil 5 cm den bhun ar an chairéad.

CONTÚIRT

Moltar na cineálacha Starca F1, Early Nantes, Autumn King agus Colour Mix. Má bhíonn an chréafog bocht nó éadomhain roghnaigh Chanfenay. Is mór an chontúirt í an chuil chairéid (*carrot root fly*) mar beireann siad uibheacha sa chréafog thart ar na cairéid agus gearrann na crumheanna (*maggot*) beaga seo tollán isteach go dtí na fréamhacha agus ansin faigheann na fréamhacha bás. Agus tú ag fás cairéad caithfidh tú bunús do chuid ama ag iarraidh an chuil chairéid a choinneáil ar shiúl ó na cairéid.

An bealach is fearr chun iad a choinneáil slán liontán mín, fineálta, ar a dtugtar ‘bonet’, a chur thart ar an cheapóg cairéid uilig. Ligeann sé sin aer, fearthainn agus solas na gréine isteach agus coinneoidh sé an chuil chairéid amach. Ach bí curamach agus tú ag tanú mar is maith leis an chuil chairéid boladh an duilliúr bhriste. Faigh réidh leis na tanúcháin (*thinnings*) ón cheantar sin láithreach agus scrios iad. Moltar tuaslagán neantóige a úsáid uair in aghaidh na coicise ar an duilliúr mar ceiltear boladh an duilliúr cairéad nó curtlear faoi bhréagríocht é ar an chuil chairéid.

CÓILÍS

Tá sé deacair cóilís (*cauliflower*) a fhás go maith. Cuir iad i dtráidirí modhlacha, síol nó dhó i ngach modul agus iad 1.5 cm ar doimhneacht. Tanaigh amach na síológa is laige. Péacfaidh cóilís i gceann seachtaine agus beidh siad réidh le plandáil trí seachtaine níos moille nuair a bheadh siad 5 cm ar airde. Thig roinnt plandaí a chur i mí an Márta, mí na Bealtaine agus mí Meithimh. Tabhair a saith spáis daofa – idir 60-70 cm. 'Sé is mó spás a thugtar daofa 'sé is sláintíúla a bheas na plandaí.

Amhail cabáistí ba cheart cóiliseacha a chur i dtalamh daingean, torthúil, méith atá draenáilte go maith mar amach anseo caithfidh an fhréamh agus an gas tacáiocht a thabhairt do cheirtlín trom. Cuir tréan uisce ar na plandaí sula gcuirfidih tú iad, déan poll le stibhín (*dibber*) agus cuir an síol isteach.

Cuir cóilís san áireamh san uainiocht bhrasacach ach ná cuir iad áit ar bith a raibh aon bhall den fhine cabáiste ann ar feadh trí nó ceithre bliana roimhe sin.

SCEITHEADH

Cóinnigh na plandaí saor ó lustan agus tabhair uisce daofa go rialta mar má éirionn siad tirim fásfaidh siad go gasta, rachaidh siad ó smacht agus tiocfaidh cuid mhór bláthanna amach. Tugtar sceitheadh air sin. Má chuirtear go mall sa tséasúr iad, tabhair beathú orgánach leachtach daofa chun an fás a spreagadh. Thig na toir (*curds*) a chosaint ón ghrian agus ón siocán má fhilleann tú cuid de na duilleoga mórrhimpeall síos ar an tor agus iad a cheangal le banda rubair nó le sreangán.

Bain na cóiliseacha nuair a bhíonn na ceirtlíní bán agus pacálite go dlúth agus go teannta. Tóg an planda amach as an talamh agus gearr an ceirtlín den ghas. Nígh go maith iad mar thig le **seilidí drúchta** a bheith ag cur fúthu ag bun na dtor. Moltar an cineál Aviron F1.

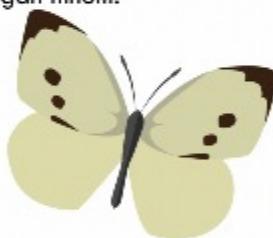

PÉISTEANNA

Feistigh coiléar 15 cm ar leithead, déanta as feilt nó as cairpéad, thart ar an ghas ag leibhéil na créafóige. Stopann seo an chuil chabáiste a bheith ag breith a cuid uibheacha. Is iad na lotnайдí eile a luaitear leis an chóilis péisteanna cabáiste (beag agus mór bán) agus leamhain chabáiste a bheireann a gcuid uibheacha ar an taobh thíos de na duilleoga – agus íosfaidh na péisteanna cáil a mbealach fríd an bharr uilig gan mhoill.

LEAMHAN
CHABAÍSTE

Cinnte thig na péisteanna cáil a thógáil chomh luath is a fheiceann tú iad ach b'fhearr i bhfad nach mbeadh seans acu a bheith ar na duilleoga sa chéad áit. Clúdaigh do bharr cóilise le heangach chun cosc a chur ar an phéist chabáiste (*cabbage white butterfly*) a bheith ag breith uibheacha ar na duilleoga.

Tá **galar crúbach** giota maith níos tromchúisiach ní tharlaíonn sé chomh minic. Is fungas é a mhaireann sa talamh suas le 20 bliain. Nuair a bhíonn an chréafóig róghéar nó aigéadach (acidic) tionsaíonn na toir, nó imeall na nduilleog i gcás glasraí eile, donn agus tugtar biordhó (*tip-burn*) air sin.

SOILIRE

Rómhair an cheapóg sa gheimhreadh agus cuir neart aoiligh atá lofa go maith síos ar an talamh. Is féidir leasú circe orgánach a úsáid roimh an soilire (*celery*) a chur. Bíonn siad fadálach ag péacadh agus mar sin cuir i dtráidír modúlacha iad ar dtús agus beidh siad le hathphlandú ina dhiaidh sin.

Cuir i mí Márta iad le plandú lasmuigh i mí na Bealtaine nuair a bhíonn ceithre go sé fhíordhuelleog acu. Cuirtear soilire féinbhánaithe i mbloic agus ní i sraitheanna agus mar sin tugann na plandaí scáth dá chéile ón ghrian nó tugann siad foscadh dá chéile agus feabhsaíonn sé sin an próiseas ar a dtugtar ‘bánú’ (*blanching*).

BÁNÚ

Tiontaíonn gais an tsoilire bán agus éiríonn sé níos boige mar thoradh ar an bhánú. Baineann na cineálacha ‘féinbhánaithe’ tairbhe as bánú – is féidir coiléar a dhéantar as stíallacha de phlaisteach dubh agus é a chasadadh thart ar an phlanda. Is féidir neart créafóige a chur thart ar na plandaí. Cuir tréan uisce ar an tsoilire má bhíonn an aimsir tirim mar bionn sé spallta ag an tart. Má thriomaíonn an chréafóg ní atann na gais. Má thiontaíonn na duilleoga buí tabhair beathú orgánach leachtach neantóige nó tae compair (*comfrey tea*) daofa.

Beidh soilire réidh i gceann daichead seachtain – idir Lúnasa agus Deireadh Fómhair de ghnáth. Tóg é de réir mar a bhíonn sé de dhíth agus bain uilig é sula dtiocfaidh an siocán. Úsáid forc chun an planda, fréamhacha agus deireadh, a thógáil go réidh amach as an talamh. Moltar an cineál Victoria F1.

Is maith leis na drúchtíní é. D’fhéadfadh aicídí a theacht air amhail ball duille soilire - spotaí donna a thig ar an duilleog agus a bhíonn cosúil leis an dúchan (*blight*). Is féidir le spuaiceanna a theacht ar dhuilleoga soilire fostá de bharr crumheanna beaga bídeacha.

GAIRLEOG

Is ón tSín a iompórtáltear bunús na gairleoige a dhíoltar in ollmhargáil na hÉireann. Tá sé measartha furasta í a fhás ach rud beag níos deacra í a fhás go maith. Is furasta í a stóráil agus tá sí maith agat. Má thógann tú bleibín gairleoige, na hingne (*cloves*) a bhriseadh amach agus iad a chur sa talamh ceithre horláí ó chéile, tiantóidh gach ionga ina bleibín gairleoige lá níos faide anonn. Ní mholtar gairleog ollmhargaidh a úsáid mar seo mar d'fhéadfadh sé aicidí a iompar isteach i do chuid talaimh.

Cuirtear gairleog idir Deireadh Fómhair agus an Nollaig mar baineann siad tairbhe as tréimhse fuachta. Cuir iad roimh an lá is gairide den bhliain agus bain iad roimh an lá is faide sa bhliain. Thig roinnt cineálacha a fhás san Earrach festa ach ní fhásann siad chomh mór sin. Roghnaigh ionad grianmhar atá torthúil agus méith agus atá draenáilte agus silte go maith. Úsáid leasú orgánach sula gcuirfidh tú iad. Cuir gach ionga go díreach faoi chraiceann an talaimh thart fá 4-5 orlaí óna chéile i straitheanna agus na straitheanna sin 12 orlach ó chéile.

Ar nós na n-oinniún, is fuath le gairleog a bheith ag dul in iomaiocht le lustan. Mar sin coinnigh an cheapóg saor ó lustan.

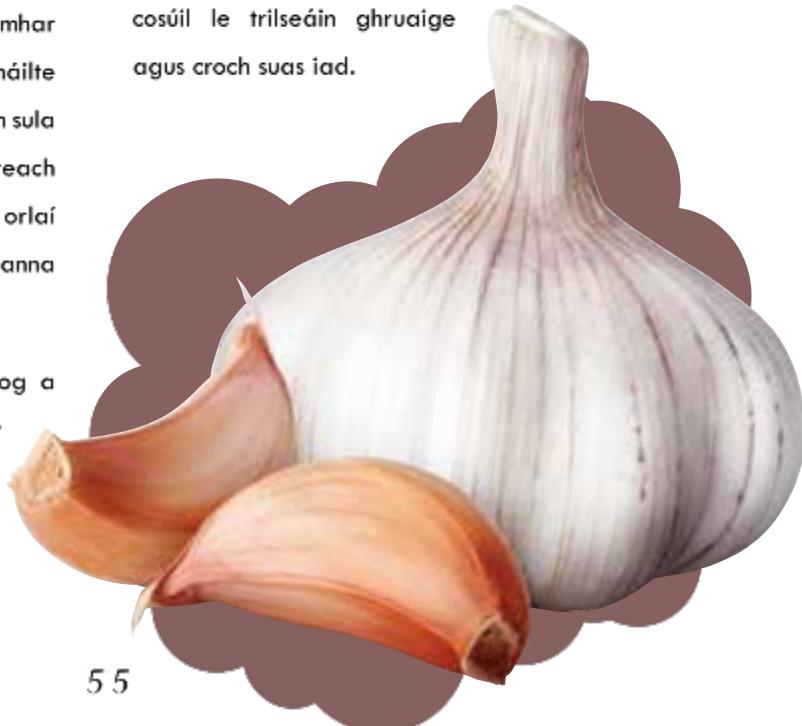
Glan thart ar na **bleibíní** (*bulbs*) le

grafóg go cúramach gach seachtain nó mar sin.

Cuir uisce orthu ó am go ham má bhíonn aimsir the ann ach ná cuir an iomarca uisce orthu mar sin féin. Bain aon bhláthanna a thagann chun cinn ar na gais le linn daofa a bheith ag fás. Thig iad a bhaint nuair a bhíonn leath nó dhá dtrian de dhuilleoga gach planda buí. Beidh gairleog a chuirtear san fhómhar réidh ag túis an tsamhraidh. Cailleann siad a mblas má ligtear daofa dul thar fóir agus fás rómhór.

Tóig go cúramach iad agus triomaigh ar fhrámai iad taobh amuigh nó istigh má bhíonn sé fluch ar feadh dhá sheachtain. Is fadhb i an **bruth rua** (*rust*) don ghairleog.

Déan trilseáin (*braiding*) den ghairleog cosúil le trilseáin ghruaige agus croch suas iad.

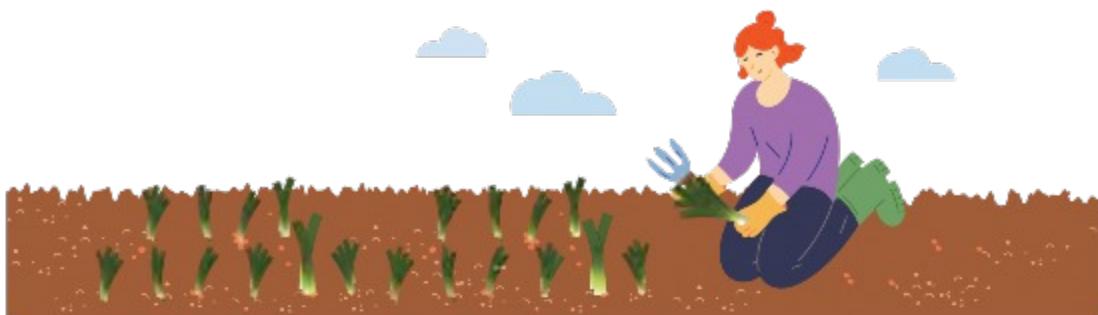
CAINEANN

Tá cainneanna (*leeks*) measartha furasta le fás agus cuirfidh siad suas le doineann ar bith. Go minic ní bhíonn fágtha sa talamh le linn an gheimhrídach iad. Thig an t-uafás a fhás taobh istigh de spás beag. Itheann muid an chuid bhán nó an gas den chainneann. Is fearr iad a chur sna tráidirí modúlacha sula ndéantar iad a athphlandú níos moille. Tá siad furasta le fás ón tsiol. Cuir síol nó dhó i ngach modúl 1 cm ar doimhneacht. Is síolta beaga dubha iad. Glacfaidh sé dhá sheachtain orthu péacadh.

Beidh soláthar leanúnach cainneann agat má thugann tú fúthu ar an dóigh seo: cuir

sna tráidirí modúlacha iad i mí Feabhra, cuir taobh amuigh iad i mí Aibreán agus beidh siad réidh le hithe go luath san fhómhar; cuir sna modúlacha iad i mí Mártá, cuir taobh amuigh iad i mí na Bealtaine agus beidh siad réidh le hithe go luath sa gheimhreadh; nó cuir sna modúlacha iad i mí na Bealtaine; cuir taobh amach iad i mí Meithimh agus beidh siad réidh le hithe amach sa gheimhreadh.

BEATHAITHEOIR MAITH

Cuir i gcréafóg mhéith thorthúil iad mar is beathaitheoirí (feeders) maithe iad. Ba cheart an talamh a shaibhriú le haoileach feirme nó le múirín. Spréigh leasú orgánach ar an talamh sula gcuirfidh tú taobh amuigh iad. Beidh siad réidh le cur taobh amuigh dhá mhí i ndiaidh duit iad a chur nuair a bheas siad chomh tiubh le peann luaidhe.

Déan poll 6 horláí ar doimhneacht le stibhín, cuir an chainneann isteach agus líon an poll go breá bog le huisce. Ná líon isteach aon chréafóg – tiocfaidh sin go nádúrtha de réir a chéile sna seachtainí ina dhiaidh sin. Tugtar **suaítheadh isteach créafóige** (puddling in) ar an phróiseas sin. Fág 15 cm idir na plandaí agus 30 cm idir na straitheanna. Coinnigh an lusan ar shiúl.

TAOSCADH AGUS TUARADH

Caithfidh créafóg a charnadh ag bun agus fá ghas an phlanda. Tugtar **taoscadh** (earthing up) ar an phróiseas sin agus cuidionn sé le bánú an ghais. Chun gas a bhánú, stopann tú fás clóraifille agus déantar é sin ach bac a chur ar sholas na gréine dul a fhad leis an chuid sin den phlanda. Tugtar **tuaradh** (bleaching) air seo. Muna gcairnfaidh tú an

chréafóg thart ar an bhun agus ar an ghas fágfar tú le cainneanna atá glas den chuid is mó agus go direach cuid bheag de ghas bán atá inite. Carn an chréafóg suas faoi dhó le linn an tséasúir.

Is iad na cainneanna is fearr ná an mhuintir bheaga bhoga. Tagann laghdú ar an bhlas de réir mar a fhásann siad níos mó. Tóg an chainneann le forc. Chuirfeadh sé iontas ort chomh láidir agus chomh snáithíneach (fibrous) is atá a gcuid fréamhacha. Thig leis na cineálacha geimhridh fanacht sa talamh go mbionn siad de dhíth – ní thig iad a scriosadh.

Moltar na cineálacha Blue Solaise, Hannibal, Bluegreen Winter agus Northern Lights. Is fadhb í an bruth rua ní amháin don chainneann ach don fhine seo glasraí uilig, go speisialta an ghairleog. Is fungas aeriompartha é. Cé go n-amharccann siad míofar nuair a bhonn an aicid seo orthu ní chuireann sé isteach ar an bhlas. Tagann lobhadh bán (white rot) ar chainneanna fosta agus sin an fáth ar chóir iad a chur san áireamh san uainíocht allium.

LEITÍS

Tá sé doiligh go leor teacht ar chaighdeán maith leitíse sna hollmhargáí ach is furasta í a fhás agus le rud beag pleanála thig leat í a ithe go húr ar feadh naoi mí den bhliain. Tá ceithre phríomhchineál leitíse ann. Cruthaionn an chéad trí chineál – Ceann ime, Cos/Romaine agus Crisphead - croithe i lár báire agus fástar iad mar ghnáthcheirtlín leitíse. Glacann siad níos faide le haipiú. Ní chruthaionn an ceathrú cineál – Looseleaf – croí agus baintear na duilleoga de de réir mar a bhíonn siad de dhíth.

Cuir na síolta i dtráidíri modhlacha, síol amháin i ngach modhl má tá tú ag fás tor leitíse agus 3-5 síol de réir an mhodúil má tá tú ag fás na leitíse le duilleoga scailte. Is leor deichniúr a chur ag an am agus sin a dhéanamh dara achan seachtain. Bí cinnte go bhfuil páirtfhoscadh ag leitísi samhraidh nó go mbíonn siad faoi scáth mar ní thaitníonn an teas leo.

Tá solas de dhíth ar leití le péacadh agus mar sin ná clúdaigh na síolta le haoileach ná le leasú ar bith eile. Ní phéacfaidh siad ach oiread má bhíonn an teocht os cionn 25C agus mar sin má bhíonn teas ann, b'fhearr iad a bhogadh go dtí seid chun foscadh a fháil ón ghrian ar feadh roinnt laethanta. Bíonn síológa réidh le cur taobh amuigh nuair a bhíonn 4 nó 5 dhuilleog orthu.

CRUACHAN

Moltar próiseas na cruachana (*hardening off*) do leitísc Chun cur ar chumas na síolta a cuireadh taobh istigh éirí cleachta diaidh ar ndiaidh leis na coinniollacha níos gaibhe taobh amuigh sa dóigh go dtig leo a bheith beo agus mairsteán san fhuacht, san fhearthainn agus sa ghaoth, nithe nach raibh aon chleachtadh acu orthu taobh istigh. Tógtar amach iad ar feadh tréimhsí níos faide agus níos faide gach lá ar feadh seachtaíne nó mar sin agus déanann sin réidh iad don taobh amuigh sula mbogtar nó sula n-aistrítear amach iad go hiomlán. Oireann laethanta cineál scamallach don obair seo. Tugtar cruachan nó 'hardening off' ar an phróiseas seo a tharlaíonn sula n-athplandaítear na leití.

Déanfaidh leití scotghnothaí i gcréafóg mheasártha chomh fada is a bhíonn sí tais. Moltar aoileach atá lofa go maith (*well-rotted*) nó múirín a chur ar an talamh an geimhreadh roimh ré, áit a mbeidh tú ag fás na leití. Thig í a chur anseo is ansiúd áit ar bith a bhfuil spás agat. Fág bearna idir 20-30 cm idir gach síol ag brath ar an chineál síl.

RITH CHUN SÍL

Cuir na síológa domhain go maith sa talamh agus gan ach duilleoga na síolta (*cotyledons*) a bheith le feiceáil os cionn leibhéal na

créafóige. Coinnigh an talamh saor ó lustan agus tabhair flúirse uisce daofa nuair a bhíonn teas ann. Cuideoidh sé sin leo gan fás ó smacht go tobann nó rith chun síl (*bolting*). Úsáid éadach lomrach nó clóiseanna chun dídean ón tsiocán a thabhairt don mhuintir luatha.

Fág na cineálacha leitíse Ceann Ime, Cos, agus Crisphead níos faide sa talamh mar caithfidh na croíthe treisiú. Thig na duilleoga a ghearradh ar na leitíse a bhfuil duilleoga scaoilte orthu chomh luath is a bhíonn siad mór go leor le húsáid. Má ghearrann tú iad 5 cm os cionn an talaimh fásfaidh siad ar ais agus gheobhaidh tú an dara barr taobh istigh de roinnt seachtainí. Bain na duilleoga leitíse go luath sa lá agus mairfidh siad i bhfad níos faide ar an ábhar go n-imíonn an taise ina ghal (*evaporate*) ó na duilleoga agus go sleabhcann (*wilt*) siad níos gasta.

Moltar na cineálacha seo Butterhead: Sylvesta; Cos: Little Gem, Red Cos; Batavia: Roger, Red & Green Mix; Crisphead: Saladin; agus Loose Leaf: Matador (*Lollo Rossa*), Catalonga Cerbiatta

Téann siad i scaoll (*into a panic*) de bharr ganntanas uisce agus tig borradh mór ar na síolta agus iad ag iarraidh síolrú nó atáirgeadh a dhéanamh sula bhfaighidh siad bás. Tugtar 'rith chun síl' air sin agus ní maith an rud é mar fágann sé na leitíse róshearbh le hithe. Itheann drúchtíní (*slugs*) duilleoga óga agus déanann siad a mbealach isteach go dtí croi na leitíse. Is fadhb i aifidi mar chuireoga glasa fostá agus itheann cótaí leathair (*leatherjackets*) – sin Pilib an Gheataire (*Daddy Longlegs*) – fríd ghais na leitíse nuachurtha. Ciallaíonn rith chun síl (*bolting* nó *going to seed*) go stopann an planda an chéim fáis agus tárgthe agus toisíonn sé ag fás síolta agus bláthanna.

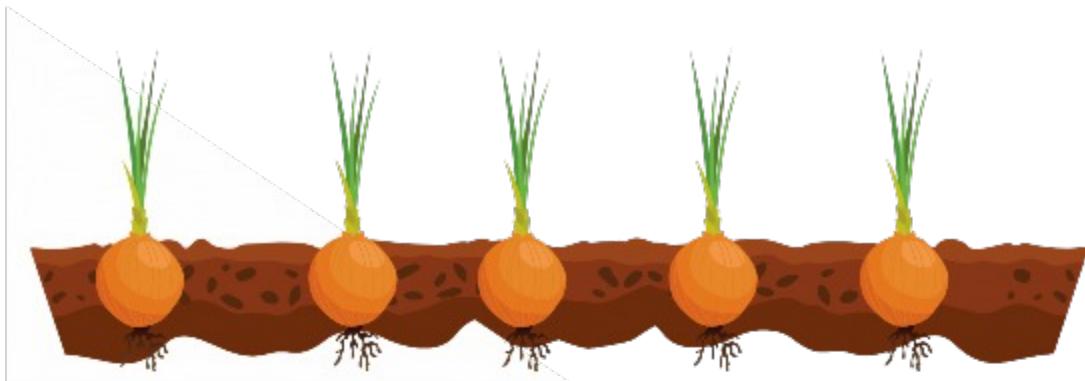
OINNIÚN

Níl a lán spáis de dhíth chun iad a fhás, tá sé furasta iad a fhás, níl mórrán cothabhála de dhíth orthu agus níl sé ródheacair iad a stóráil chomh fada is atá áit thirim stórála acu. Fásann cuid mhór daoine iad ó oinniúin óga ar a dtugtar 'sáiteáin' (*sets*) ach thig iad a fhás festa ó na síolta. Aipíonn na sáiteáin níos gasta ach tá siad níos costasai ná na síolta. Rómhair aoileach atá lofa go maith, nó múirín, isteach sa talamh an geimhreadh roimh ré agus úsáid leasú orgánach mar mhillíní aoileach circe roimh na hoinniúin a chur. Ná cuir iad sa talamh céanna bliain i ndiaidh bliana – cuir san áireamh iad nuair a dhéantar uainíocht barraí go biantúil.

Cuir na sáiteáin d'oinniúin óga 4 horláí óna chéile agus biodh na straitheanna 8 n-orláí óna chéile agat i mí Márta nó mí Aibreáin. Fan tamall eile má bhíonn aimsir iontach fuar ann mar ní thiocfaidh borradh ar oinniúin má bhíonn an chréafóg fuar agus tais. Brúigh an sáiteán síos sa talamh sa dóigh nach mbeidh le feiceáil os cionn an talaimh ach an barr. Daingnigh go maith iad.

AT ANÍOS AGUS SIOC-AT

Thig leo **at aníos** (*swelling upwards*) fríd an chréafóg agus na sáiteáin a bheith mar thoradh ag siocán, próiseas ar a dtugtar '**sioc-at'** (*frost-heaving*). Má tharlaíonn seo brúigh ar ais isteach iad an chéad lá eile.

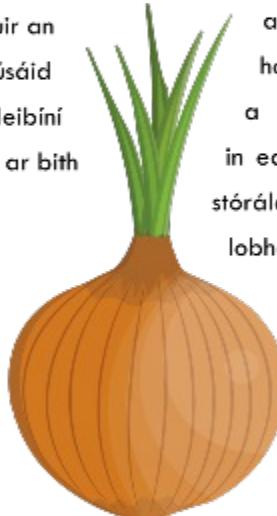
Má bhíonn tú ag cur síolta, cuir i dtráidír modúlacha iad ó mhí Feabhra ar aghaidh agus thig iad a athphlandú nuair a shocraíonn siad síos agus nuair a théann siad i ngreim sa talamh.

Cóinnigh an cheapóg oinniún saor ó lustan. Glan na bleibíní go cúramach le grafóg gach seachtain nó mar sin agus bain an lustan amach de láimh más gá. Cuir uisce orthu má bhíonn aimsir thirim ann ach ná cuir an iomarca uisce orthu. Thig móta a úsáid ach tóg é nuair a thoisíonn na bleibíní ag teacht chun toisigh. Ní dochar ar bith beathú leachtach corrúair.

MÓTÚ

Ciallaíonn **mótú** (*mulching*) clúdach cosanta ar cheapóg glasrai nó tortháí cosúil le duilleoga, cochán, tuí, páipéar spréite ar an talamh chun galú a laghdú, teocht cothrom a choinneáil sa chréafóg, lustan a smachtú nó tortháí mar shútha talaimh a choinneáil glan. Bíonn oinniún réidh le baint nuair a éiríonn an duilliúr buí agus nuair a thíteann siad i ndiaidh a mullaigh – sin thart fá 20 seachtain i ndiaidh iad a chur.

Scaoil an chréafóg go réidh thart ar na hoinniúin ag an am seo nó cas an t-oinniún thart beagán beag sa talamh agus fág

mar sin iad coicís eile. Nuair a scoiltear an chréafóg mar seo tugann sé deis don oinniún leathnú amach sa talamh. Thig oinniún a ithe go díreach ón chréafóg.

TRILSEÁN RÓPA

Fág iad le triomú ar fhrámaí sa ghrian taobh amuigh ar feadh deich lá nó triomaigh iad i bpolathollán istigh muna mbíonn an aimsir ag fóirstean. Ina dhiaidh sin fitear na hoinniúin ina chéile chun trilseán rópa a dhéanamh nó thig iad a chrochadh in eangach. Bí cinnte go bhfuil an t-ionad stórála tirim. D'fhéadfadh na hoinniúin lobhadh má bhíonn taise de chineál ar bith san aer. Seiceáil an rópa go minic agus úsáid nó tóg amach oinniún ar bith atá ag éirí bog.

Moltar na cineálacha *Golden Bear F1* agus *Santero F1*. Is í **lobhadh bán** (*white rot*) an aicid is tromchúisí a chuireann isteach ar oinniún. Tiontaíonn na duilleoga buí, sleabhcann siad agus tagann múscán bán ar na bleibíní. Nil leigheas ar bith air seo ach iad a bhaint amach agus a dhó agus gan oinniún a chur san áit chéanna arís ar feadh seacht mbliana. Má ritheann oinniún chun síl (*bolt*) nó má thagann bláth spíceach chun cinn ar an ghas, tóg amach láithreach é agus faigh réidh leis.

MEACAIN BHÁNA

Munab ionann agus na meacain dhearga, nó cairéid, tá meacain bhána (*parsnips*) measartha furasta a fhás – sín nuair a thugann tú orthu péacadh sa chéad áit. Níl mórrán aire de dhíth orthu agus fanfaidh siad gan mhaire sa talamh, fiú le linn drochaimsire, go dtí go bhfuil tú réidh chun iad a ithe.

Rómhair an talamh go maith sa gheimhreadh ach tiocfaidh gabhal (*fork*) sna fréamhacha má chuireann tú leas nó aoileach ann. Bris an chréafóg sios go mín, rácáil go maith i agus cuir leas orgánach léi seachtain roimh na siolta a chur. D'ainneoin a gcluinfidh tú de chomhairle, ná cuir siolta meacan bán go dtí go mall i mí Aibreáin nó go luath i mí na Bealtaine. Ní phéacfaidh siad i gcréafog fhuar thais. Má chuirtear go mall iad, is lú an seans go dtiocfaidh **cancar** orthu. Ciallaíonn cancár galar fungasach diobhálach (spotaí dubha) a ionsaíonn coirt (*bark*) plandaí. Glacann péacadh suas le trí seachtaíne.

PÉACADH

Ciallaíonn péacadh an próiseas ina dtagann fás ar shíolta nuair a bhíonn na coinniollacha i gceart: teocht, uisce (taise), aer (ocsáigin), solas gréine agus ionad (talamh). Fanann siad suanach agus neamhghníomhach go dtí sin. Cuireann barraíocht uisce isteach ar an tsoláthar ocsáigine. Níl maith ann má

chuireann tú na síolta ródhomhain ar an ábhar go n-úsáideann siad an fuinneamh stórálite s'acu uilig go léir sula dtig siad os cionn an talaimh ar chor ar bith. Braitheann na síolta ar an tsoláthar bia atá stórálte istigh iontu féin sna chéad chéimeanna fáis go dtí go bhfuil siad mór go leor go dtoiseoidh a gcuid duilleoga á gcothú fríd an fhótaisintéis.

Déan druil nó iomaire 1 cm ar doimhneacht, cuir beagán uisce ar an chréafóg má tá sí tirim. Cuir trí shíol gach sé horlai i straitheanna dhá orlach déag óna chéile agus clúdaigh iad le créafóg. Nuair a bhíonn na síolága le feiceáil, tarraing amach an dá cheann is laige. Tabharfaidh an spásáil sin fréamhacha meánmhéide. Má bhíonn tú ag iarráidh fréamhacha níos mó spásáil na síolta gach ocht n-orlai óna chéile.

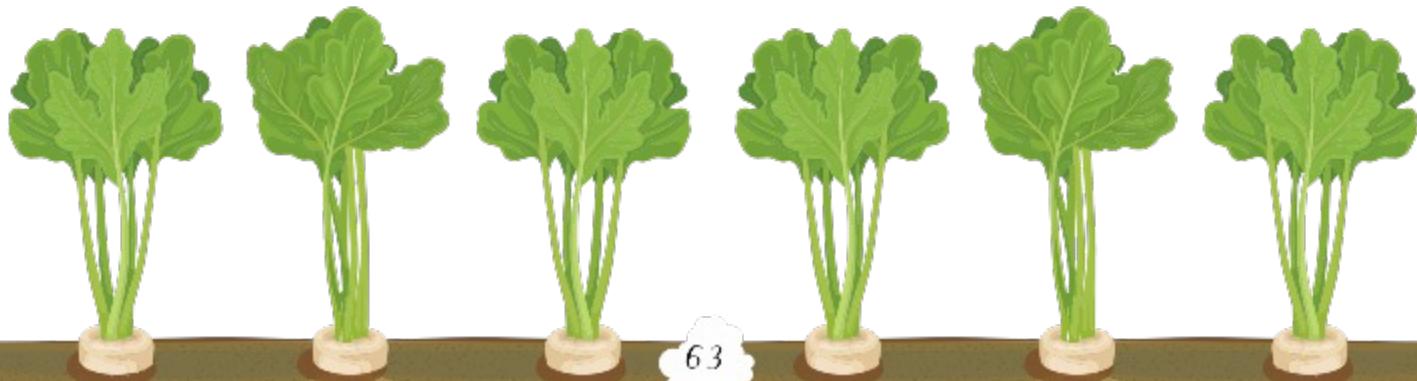
Ritheann séasúr na meacan bán ó Dheireadh Fómhair go dtí mí Márta. Toisíonn tú a n-ithe díreach ón talamh i mí Dheireadh Fómhair agus thig iad a stóráil go dtí deireadh Mhárta ach toiseoidh siad ag lobhadh ina dhiaidh sin. Lean ort ag baint an lustain as a measc go mbeidh siad fásta agus láidir go leor. Ní bhíonn uisce de dhíth orthu ach le linn tréimhsí d'aimsir thirim.

AN DUILLIÚR

Tá na meacain bhána réidh nuair a thoisíonn an duilliúr (*foliage*) ag fáil bháis ach feabhsaíonn an blas i ndiaidh an chéad siocáin. Fág sa talamh é go mbeidh tú réidh lena ithe ach tóg amach go hiomlán é go cúramach le forc faoi mhí Feabhra. Má bhíonn an talamh báite nó faoi uisce (*water-logged*) sa gheimhreadh b'fhearr an barr a thógáil agus a stóráil i mbosca gainimh i seid saor ó shiocán.

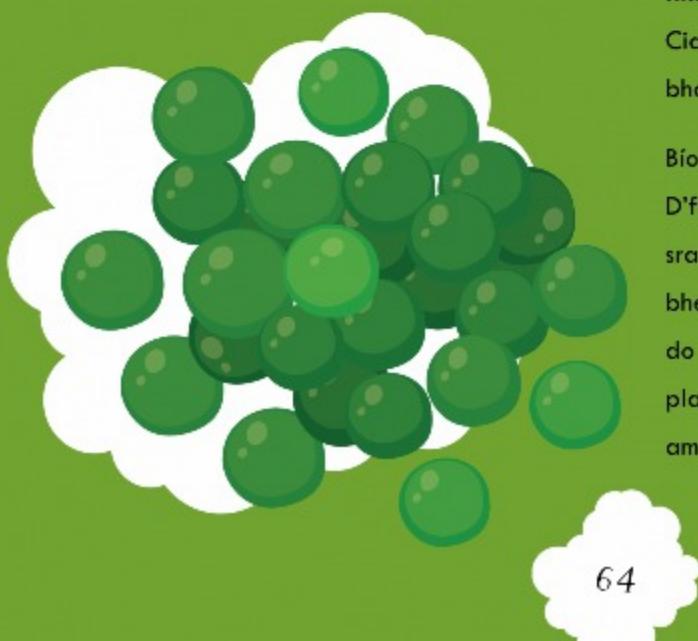
Moltar an cineál Javelin F1. Is é an cancar an fhadhb is mó le meacain bhána. Ná cuir rólúath iad agus úsáid cineálacha atá frithsheasmhach in éadan cancair. Cuir san áireamh iad san uainíocht fréimhe festa. Úsáid síolta úra gach bliain, cuir iad i dtráidíri modúlacha le múirín agus nuair a thig na síolta chun toisigh aistrígh an t-iomlán isteach sa talamh.

PISEANNA

Is fiú piseanna a fhás mar is fiorannamh a bhíonn siad ar fáil go húr sna siopaí. Chomh luath is a phioctar iad den phlanda toisíonn na siúcrai taobh istigh ag tontú ina stáirse, rud a chiallaíonn go bhfuil an blas ag dul in olcas láithreach. Bionn blas níos fearr ar phiseanna a réitítear díreach nuair a phioctar iad ná ar na cinn reoite.

Ní bhíonn barr maith piseanna ann i gcomparáid leis an spás a ghlacann siad. Is féidir iad a fhás díreach isteach sa talamh nó i dtráidíri modúlacha le hathphlandú níos molle. Cuir iad 4 cm ar doimhneacht. Má tá tú á gcur díreach isteach sa talamh déan cinnte go mbeidh an teocht os cionn 10 gcéim Celsius i rith an ama. Rómhair trinse nó iomaire 15 cm ar leithead agus cuir na piseanna ar an dromchla, céimnithe nó scaipthe ó chéile, agus iad 5 cm ar shiúl ó chéile ar a laghad.

AR BHONN COMHLEANÚNACH

Is féidir leat piseanna úra a bheith agat ó Bhealtaine go Deireadh Fómhair má chuirtear iad ar bhonn **comhleanúnach** (*succession sow*). Is féidir iad a chur go mall i mí Márta agus arís go mall i mí na Bealtaine. Cuireann roinnt daoine iad i ngáitéarlach (*guttering*) fearthainne. Nuair a bhíonn na síológa 8 cm ar airde aistrígh iad go dtí trinse nó iomaire den doimhneacht chéanna is atá an múirín sa tseangháitír agus sleamhnaigh amach gach dá bhfuil sa gháitéarlach isteach sa trinse.

Is plandaí ocracha iad piseanna. Rómhair isteach aoileach nó múirín atá lofa go maith (*well-rotted*) an geimhreadh roimh ré agus úsáid leasú orgánach roimh na síolta a chur. Ón uair amháin a thoisíonn siad, áfach, nil feidhm ort iad a bheathú mar is **fósaitheoirí nítrigine** (*nitrogen fixers*) iad na piseanna. Ciallaíonn sin go bhfuil siad ábalta nítrigin a bhaint amach as an aer.

Bionn neart tacáiochta de dhíth orthu. D'fhéadfadh eangach sreinge idir cuailí agus straitheanna piseanna ar gach taobh di a bheith ina taca éifeachtach. Is féidir slata coill do phiseanna (*peasticks*) a úsáid. Cuireann plandaí piseanna **teannóga** (*tendrils*) beaga amach a bheireann greim ar rud ar bith a

d'fhéadfadh tacáiocht a thabhairt daofa.
Cuir tréan uisce orthu nuair a bhíonn siad ag
bláthú.

FAIGHNEOGA

Bíonn piseanna réidh le baint idir 3-4 mhí ó chuirtear na síolta de ghnáth. Bain iad go rialta chun táirgeadh **faighneog** a spreagadh. Ciallaíonn faighneog soitheach nó feadán fadaithe síolta a bhíonn ar phlandaí cosúil le piseanna a scoilteann nó a phléascann ar oscailt ar an dá thaobh nuair a aipíonn siad.

Pinseáil an barr fáis de na plandaí nuair atá na chéad fhaighneoga réidh – cuideoidh sé sin leis an phlanda diríú isteach ar tháirgeadh faighneog. Baintear an chuid is mó de na piseanna le hithe ach thig an fhaighneog vilig a ithe le piseanna milse (*sweet snap pea*).

Ón uair amháin atá an planda críochnaithe, gearr anuas é ach fág na fréamhacha sa talamh – mar tá an nítrigin a bhain an planda amach as an aer 'seasta' nó 'daingnithe' sa chréafág fán am seo.

Moltar na cineálacha *Sugar Snap* – *Delikett*, *Garden* - *Greenshaft* nó *Mangetout* - *Garnet*, *Sweet Horizon*. Itheann luchóga na síolta sa talamh go minic agus seo cúis eile chun na tráidírí modúlacha a úsáid agus athphlandú níos moille. Thig le **múscán** nó **coincleach** (*mildew*) phúdrach teacht ar phiseanna le linn an tsamhraídh – bíonn sé le feiceáil ar na duilleoga. Úsáid cineálacha atá frithsheasmhach ina éadan na coincí.

PIOBPAIR

Baineann piobair sillí agus bell leis an fhine *capsicum*. Bionn na piobair sillí beag agus bionn blas orthu agus bionn na piobair bell níos mó agus bionn blas níos séimhe orthu. Ní glacann siad barraíocht spáis sa pholathollán agus fásann siad go maith i gcoimeádáin agus i bpotaí.

Bionn séasúr fada fáis de dhíth ar phiobair agus mar sin is luithe a thoisíonn tú is mó seans atá agat ag táirgeadh barr maith, aipi tortháí. Cuir na síolta i mí Feabhra ar mhata teasa (heating mat) más féidir leat. Glacann siad suas le dhá sheachtain le péacadh. Cuir iad i dtráidíri modhlacha. Aistrigh iad go potaí 9 cm nuair atá na síológa mór go leor le láimhseáil agus aistigh arís iad isteach go potaí 30 cm nuair amharcann na plandaí go bhfuil siad rómhór don phota roimhe sin.

Déan cruachan (hardening off) ar na plandaí sula gcuirtear iad sa pholathollán i mí Bealtaine nó i mí

Meithimh. Rómhair poll domhain sa pholathollán agus cuir neart ábhar orgánach atá lofa go maith ann. Tabhair tacáiocht daofa le slata beaga más gá. Tabhair beathú nó cothú ard-potaise daofa chomh luath is a thoisíonn siad a bhláthú.

Ó GLLAS GO DEARG GEAL

Níl sé furasta am bhaint na bpiobar a láimhseáil go cothrom. Caithfidh tú fanacht tamall fada (mí nó mar sin) sula n-aipíonn siad ó għlas go dearg geal ach ar an taobh eile lagħdaítar ar thorthūlacht nó ar tháirgeadh an phlanda má ligtear daofa aipiú. Beidh an rogha agat idir baicle bheag de phiobair dhearga għalánta nó go leor leor piobair ġħlasa. Ag deireadh an tséasúr fáis tó għan-čiex an planda ón talamh agus croch é bunoscionn sa pholathollán agus cuideoidh sin leis na piobair réamhaipí dul in aipiocht.

Moltar na cineálacha Chilli: Demon Red, Hungarian Wax, Navaho, Purple Tiger, Ring of Fire nó Bell: Bell Boy F1, Roberta F1. Bí cinnte go bhfuil go leor aerála ag na piobair. Is lotnaid choitianta í an fhineog dhearg dhamħain (red spider mite). Scrúdaigh an taobh thios de na duilleoga agus spraeáil iad le lotnaidicid orgánach más gá.

RAIDÍS

Tá siad iontach furasta le fás agus téann siad in aipíocht go gasta. Fásann siad áit ar bith, iad go minic caite isteach i measc glasrai eile, flú faoi pháirtscáth. Cuir i gcónai síreach isteach sa talamh iad mar ní éirionn go maith le hathphlandú raidíse. Cuir líon beag siolta go rialta (gach dhá nó trí sheachtain) ó mhi Aibreáin ar aghaidh. Cuir go tanaí iad, 1 cm ar doimhneacht, agus tanaigh iad go 3 cm ó chéile.

Cuir uisce orthu go rialta nuair a bhíonn aimsir thirim ann ach ná cuir barraíocht uisce orthu mar spreagann sé sin barraíocht fáis sna duilleoga. Beidh siad réidh le hithe taobh istigh de mhi – ceann de na hamanna is gasta fáis do għlasraí. Ná lig daofa fáis rómhór mar éirionn siad róphiobarach agus tagann blas an adhmaid orthu.

AG PIOCAIREACHT

Moltar an cineál *Short Top Forcing*. Is féidir leis na seilidí drúchta a bheith ag piocaireacht ar na raidisi agus is annamh a bhíonn siad ite chomh holc sin nach dtig iad a ithe. Cuirtear raidísí a fhásann go gasta idir sraitheanna de għlasraí atá níos fadálai ag fáis agus is féidir iad a bhaint gan cur isteach ar għlasraí eile.

Baineann siad leis an fhine *brassica*, áfach, agus ba chóir dáiríre iad a choinneáil taobh istigh den għrupa sin sa phlejan uainiċċa. Is féidir barra raidisi a úsáid chun anraith a dhéanamh.

BIABHÓG

Is féidir le rúbarb folláin mairsteán suas le deich mbliana. De ghnáth is é an chéad bharr den séasúr nua le bia a chur ar fáil, ó mí Márta ar aghaidh. Fásfaidh sé i ngach cineál créafóige chomh fada is atá an talamh measartha méith. Roghnaigh suíomh don rúbarb atá grianmhar – ní maith leis a bheith faoi scáth. Rómhair isteach go maith neart múirín nó aoileach lofa sna poill phlandaithe. Tá fréamhacha dochreidte domhain acu. Is leor trí phlanda le haghaidh lion tí ar bith.

Cé gur féidir é a fhás ó shiolta, de ghnáth ceannaítear plandaí óga nó thig corón a fháil ó għarrāfodóir eile. Ciallaíonn corón cuid de fhréamh an phlanda agus ar a lagħad bachlög shuanach (*dormant*) amháin ann. Bionn 10 cm le gearradh den bhiabhóg mħarrb sa gheimhreadh le spád ghéar. Cuirtar na corónacha sa chréafóg trí troithe óna chéile agus na bachlóga go díreach os cionn an talaimh chun lobhadh a sheachaint.

MÓTÚ RIALTA

Is mór a chuideois móntu rialta, ag úsáid múirín nó aoileach atá lofa go maith, leis na plandaí. Má thig meath ar na plandaí (drochtháirgeacht nó gais iontach tanai) is féidir an planda a scoilteadh an chéad gheimhreadh eile agus planda nua a chruthú. Má dhéanann tú seo diaidh ar ndiaidh thar thréimhse ama fágann sin go mbeidh soláthar

seasmhach de rúbarb maith agat i gcónai.

Ná bain an bhiabhóg ina céad séasúr ach bí ag diriú ar fhuinneamh agus ar bhri an phlanda a mhéadú sa chéad bhliain sin agus ansin toisigh ar í a bhaint sa dara bliain. Nuair a bhíonn tú ag baint rúbarb faigh greim thíos go hiseal ar an għas agus tarraing ar shiūl é munab ionann agus é a għearradh.

VÍRIS

Moltar na cineálacha Timperley Early agus Champagne. Thig le víris teacht ar sheanphlandaí nuair a thiontaíonn na duilleoga bui. Thig le **barriobhadh** (*crown rot*) agus **fungas meala** (*honey fungus*) a bheith ina ndeacracht mhör. Má tharlaíonn sé sin tóig na plandaí agus toisigh arís as an nua ag suíomh úr.

Ciallaíonn **luathbhorradh** (*forcing*) an próiseas ina għlūda ħtieq na plandaí go luath san Earrach chun brú a chur orthu nó chun tabhajjart orthu barr an-luath, bánaithe a tháirgeadh. Is féidir é a dhéanamh ar dhá bhealach: an planda a thogáil sa gheimhreadh agus é a chur a fhás i bpota i seid dorcha nó an planda a fhágáil sa talamh agus é a chlúdach le pota rúbarb nó a mhacasamhail ar feadh cùig seachtaigne.

SEALLÓIDÍ

Dálta oinniún fástar seallóidí ó sháiteáin (*sets*) nó ó sheallóidí beaga. Cuir iad i mí Márta ach fág go dtí mí Aibreán iad má bhíonn an aimsir go holc nó má bhíonn an talamh iontach fluch. Bí cinnte go bhfuil an chréafóg éadrom, go bhfuil an ithir **saor-shilteach** (*free draining*) agus go bhfuil sí neamh-aigéadach. Cuir gaineamh nó múirín isteach má bhíonn an talamh trom agus tú réidh le plandú. Brúigh an tseallóid isteach sa chréafóg agus gan ach an barr le feiceáil os cionn an talaimh. Fág idir 5-7 cm idir na sáiteáin. Cuir uisce orthu in aimsir thirim amháin agus coinnigh na ceapóga (*beds*) saor ó lustan.

Bíonn na seallóidí réidh le baint nuair a thiontaíonn trí cheathrú den duilleog ar gach planda buí agus nuair a thiteann sé anuas. Is é an scéal céanna le gairleog é. Tóg iad go cúramach.

AG TRIOMÚ NA SEALLÓIDÍ

Beidh siad le triomú amach go hiomlán sula stórálfaidh tú iad – má bhíonn an aimsir go maith fág sa cheapóg iad ar feadh coicise ach gan iad a bheith i dteaghmháil le chéile. Má bhíonn sé ag cur fearthainne taobh amuigh, cuir isteach i seid iad ar fhráma sreinge thart fá throigh os cionn leibhéal an talaimh sa dóigh go dtig leis an aer imshruthú nó dul fúthu.

Moltar an cineál *Golden Gourmet*. Cosúil leis na hoinniún is é an lobhadh bán an aicid is tromchúisi a chuireann isteach ar sheallóidi. Éiríonn na duilleoga buí, sleabhcann (*wilt*) siad agus tig múscán bán ar na bleibíni. Nil neart air seo ach iad a bhaint amach agus a dhó agus gan aon ghlásra den fhine oinniún a chur anseo arís ar feadh seacht mbliana.

SCAILLIÚIN

(NÓ OINNIÚIN EARRAIGH)

Is maith le hoinniúin earraigh talamh méith atá silte (*drained*) go maith in áit ghrianmhár. Cuir i dtráidír modúlacha iad le hathphlandú níos moille – idir 8 – 10 siol de réir an mhodúil. Cuir gach **tom** (*clump*) de na hoinniúin earraigh taobh amuigh mí níos moille agus coinnigh gach tom 20 cm ó chéile. Nó, de rogha air sin, thig leat iad a chur díreach isteach sa talamh má rácálann tú an chréafóg go mín glan ar dtús. Déan druileanna nó iomairí thart fá 1.5 cm ar doimhneacht agus 15 cm ó chéile.

Cuir na siolta go tanaí isteach sa druil agus ansin clúdaigh le créafóg iad. Ní dhéanann sé difear má bhíonn na hoinniúin earraigh ag fás cóngarach dá chéile mar níl tú ag iarraidh bleibíní a fhás agus thig leat cuid acu a thabhairt amach agus a ithe mar dhóigh chun iad a thanú. Cuir go beag ach go minic, b'fhéidir gach coicís, idir Márta agus lúil. Má chuireann tú cineál crua geimhridh den oinniún earraigh san fhómhar, beidh barr agat go luath san earrach.

SEACHAIN AICÍDÍ

Cuir san áireamh iad san uainfacht *allium* (oinniúin, gairleog, cainneanna srl.) chun aicídí mar lobhadh bán oinniún a sheachaint. Glan idir na hiomairí le grafóg (hoe) chun an lustan a cheansú. Cuir tréan uisce orthu má bhíonn samhradh tirim ann nó má bhíonn siad ag fás istigh i bpolaíthollán.

Bíonn oinniúin earraigh réidh le hithe nuair a bhíonn siad thart fá 15 cm ar airde (dhá mhí i ndiaidh iad a chur de ghnáth). Ní sheasann siad rómhaith ón uair amháin a bhaintear iad. Mar sin tarraing cad é atá de dhíth ort agus fág an chuid eile acu le fás leo sa talamh. Moltar na cineálacha *Ishikura Bunching* agus *White Lisbon*. Ní chuireann lotnaidí nó aicídí isteach orthu mar fásann siad chomh gasta sin. Is féidir **tanúcháin** (*thinnings*) ó na gnáthchineálacha bleibíní oinniúin a úsáid mar oinniúin nó scailliúin earraigh fostá.

ARBHAR MILIS

Glacann arbhar milis nó grán milis suas cuid mhór spáis agus ní bhaineann tú an oiread sin sochair nó tairbhe astu – dhá dhias in aghaidh an phlanda. Bíonn sé doiligh go leor iad a fhás in Éirinn cionn is an easpa gréine. Chomh luath is a phiocann tú iad toisíonn na siúcraí láithreach a thiontú isteach ina stáirse agus téann an blas in olcas. Mar sin, níl a dhath cosúil leis na harbhair mhilse a fhástar sa bhaile ó thaobh blais de. Déan iad a chócaráil chomh luath agus is féidir.

Cuir taobh istigh iad i bpotaí beaga thart fá 2-3 cm ar doimhneacht – síol amháin i ngach pota. Ná cuir iad go dtí mí Bealtaine. Beidh teocht 20 céim Celsius de dhíth orthu agus b'fhéidir go mbeidh gá le brat teasa. Déan cruachan maith orthu sula gcuirtear iad taobh amuigh.

Cuir na síológa taobh amuigh nuair a bhíonn siad 8 cm ar airde i mí Meithimh. Bíonn teas, foscadh agus grian riachtanach le go dtiocfaidh rath orthu. Tá plandaí arbhar milis **gaothphailnithe** (*wind-pollinated*) agus mar sin cuirtear iad i mbloic nó i straitheanna dúbailte in áit straith fhada amháin.

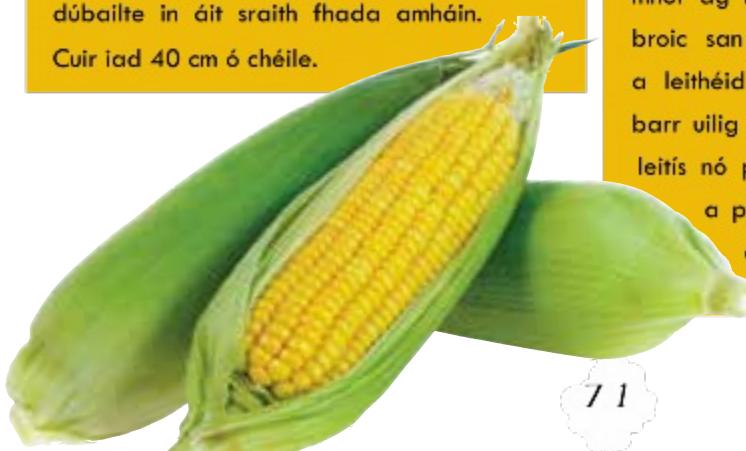
Cuir iad 40 cm ó chéile.

DIASA AGUS BOBAILÍNÍ

Glan an lustan go cúramach thart ar na plandaí ag cinntiú nach ndéantar dochar do fhréamhacha éadoimhne an phlanda. Ní bhíonn móran uisce de dhíth ar phlandaí arbhar milis ach amháin nuair a bhíonn na **diasa (cobs)** ag toiseacht a ramhrú. Cuir tréan créafóige thart ar na gais chun tacailocht a thabhairt do na plandaí. Is cuidíú múirín maith a bheith thart ar na plandaí. Ní gá iad a chur san áireamh in aon phlean uainiúchta.

De ghnáth, bíonn arbhar milis réidh nuair a thiontaíonn na **bobailíní (tassals)** ag bun na ndias donn. Má bhíonn tú ag iarraidh a chinntiú go bhfuil an dias réidh, bain an craiceann de roinnt duilleog, cuir poillín i gceann de na gráinní le biorán agus má thagann sú bainníúil amach tá sé breá réidh le hithe ach má bhíonn sú uisciúil ann fág tamall eile é. Má bhíonn an sú stáirsíúil, is oth a rá ach d'fhág tú ann rófhada iad. Chun dias a bhaint, coinnigh greim daingean ar an ghas agus tarraing an dias anuas.

Moltar an cineál Sweet Nugget F1. Tá dul mhór ag luchóga, éanacha, ioráí rua agus broic san arbhar mhilis agus má bhíonn a leithéid d'fhadhb agat, caithfidh tú an barr uilig a chlúdach le heangach. Is féidir leitis nó plandaí eile a fhásann go gasta a phlandú thíos faoin arbhar agus is **curáiocht faoi bhun** a thugtar ('undercropping') air sin.

TRÁTAÍ

Go bunúsach tá dhá chineál planda trátaí ann. Tá ord ar na plandaí trátaí finiúna (*wine/cordon*) agus tá lárgas ard fada acu as a n-eascaíonn dhá chineál taobhghais: craobhacha ar a bhfásann na trátaí féin agus na gais a ionpraíonn na duilleoga. Tá na trátaí toir (*bush*) dlúth go maith ach nil ord ar bith orthu agus tá taobhchraobhacha scailte nó mishlachtmhara acu.

Tá séasúr fada fáis ag trátaí agus is féidir iad a thoiseacht i mí Feabhra taobh istigh ag úsáid brat beag teasa. Seachas sin fan go dtí mí Márta chun iad a chur. Cuir na síolta i bpotaí nó i dtráidíri modhlacha in áit the ghrianmhar. Nuair a thig trí fhiordhuelleog chun cinn aistrigh iad go dtí potaí trí horláí. Ní bheidh siad ag dul isteach sa talamh go dtí Bealtaine. Coinnigh an **múirín potaithe** (*potting compost*) tais. B'fhearr leis an ghlasra Mheánmhara seo a bheith taobh istigh i bpolathollán nó i dteach gloine. Is féidir iad a chur díreach isteach sa talamh ach fásann siad go maith i bpotaí chomh fada is atá na potaí domhain go leor. Is maith leo talamh méith. Mar sin rómhair isteach múirín nó aoileach atá lofa go maith roimh phlandú nó úsáid aoileach éanlaithe.

TRÁTAÍ FINIÚNA

Fásann na trátaí finiúna an-ard agus beidh tacáiocht de dhíth orthu. Bealach maith leis

sin a dhéanamh sreangán láidir a chur thart ar na fréamhacha sula gcuirtear sa talamh iad. Cuirtear an sreangán sa talamh ansin agus ceanglaitear é le cothromán ag dion an pholathollán agus cuireann seo ceartingear teann ar fáil mar threoir do phríomhghas an phlanda an dóigh le fás suas. Fág thart ar 40 cm idir na plandaí.

De réir mar a fhásann an planda pinseáil amach na taobh-bhaclóga nó na **taobhphéacáin** (*shoots*) a thig chun cinn san uillinn idir an príomhghas agus na gais duilleoige. Cuireann siad seo fuinneamh an phlanda amú má ligtear daofa fás. Nuair a bhíonn na plandaí ceithre troithe in airde, bain na gais duilleogacha faoi bhun na chéad **chrobhainge** (*truss*) torthai. Cialláonn crobhaing dlúthchnuasach bláthanna nó torthai ag fás ar ghas amháin. Cuideoidh sé sin leis an **aerchúrsaíocht** (*air circulation*) ag bun na bplandaí agus bionn sé níos fusa uisce a chur orthu. Faigh réitithe de na duilleoga chomh luath is a thoisíonn siad ag buiochan.

Cuir uisce ar thrátaí go cothrom agus go rialta – muna ndéantar iad a uisciú ach go neamhrialta scoilteann an toradh. Ná huiscigh duilliúr an phlanda mar dófaidh sé faoi sholas na gréine. Beidh thart fá 11 lítear uisce de dhíth ar gach planda sa tseachtain. Má fhágann tú an príomhghas ar a chonlán féin leanfaidh sé leis ag fás agus ag fás suas. Ach

caithfidh cothromáiocht a bheith ann idir ligint don phlanda fás leis agus tabhairt air torthaí a tháirgeadh.

CROBHAINGÍ

Cóinnigh súil ar líon na gcrobhaingí atá ag teacht chun cinn ar an phlanda. Má bhíonn sé folláin lig do sheacht nó ocht de chrobhaingí teacht chun cinn ach muna mbíonn, cuir stop leo nuair a bhíonn cúig nó sé chrobhaing ann fríd an áit fáis ag barr an ghais a phinseáil amach. Tabhair beathú nó cothú ard-potaise daofa gach coicís chomh luath is a thoisíonn siad a theacht chun cinn. Is féidir an beathú seo a cheannach nó is féidir leat tae meacan compair (*comfrey tea*) a dhéanamh trí 500 g de dhuilleoga meacan compair a chur ar maos i dtri ghalún uisce agus fág mar sin é ar feadh míosa. Cuir uisce fríd sula n-úsáidtear é – páirt amháin meacan compair in aghaidh deich bpáirt uisce.

Bain na trátaí nuair a bhíonn siad aipí. Scoiltfidh na torthaí má fhágtaí ar na plandaí iad. D'fhéadfadh plandaí a cuireadh níos moille leanstan ar aghaidh ag táirgeadh torthaí go dtí amach i mí Dheireadh Fómhair nó go luath i mí na Samhna. Moltar na

cineálacha *Tigerella*, *Rosada*, *Sungold F1*, *Shirley F1* agus *Beefsteak*.

AERCHÚRSAÍOCHT

Tá an aerchúrsaíocht tábhachtach chun fadhbanna a sheachaint. Thiocfadh leis an dúchan (*blight*) a théann i gcion ar phrátaí a bheith tubaisteach do thrátaí festa, go speisialta an mhuintir taobh amuigh ach corrúair buaileann sé trátaí istigh i bpolatholláin nó i dtithe gloine festa.

Filleann na duilleoga isteach agus éirionn siad dubh. Bain na duilleoga nó na plandaí atá faoi smál ach is beag a thig a dhéanamh má ghlacann sé seilbh ar na plandaí. Is iad na lotnaidí is coitianta an chuil bhán (*white fly*), miolta plandaí (*aphids*) agus an fhíneog dhamhán (*spider mite*). Tá filleadh nó casadh na nduilleog trátaí coitianta de bharr difriochtaí móra idir teocht an lae agus teocht na hoíche ach ní fadhb i seo.

Ag deireadh an tséasúir cuir sraith de thrátaí glasa isteach i dtarraiceán le hull aipí nó le banana. Scaoileann na torthaí seo atá ag aipiú gás aipthe ar a dtugtar eitiléin (*ethylene*) a spreagann aipiú sna trátaí.

TORNAPAÍ

Is svaeid (swede) é an tornapa buí Éireannach dáiríre agus is glasra eile ar fad é gidh go bhfuil siad muinteartha dá chéile. Fásann na fiorthornapaí an-ghasta agus thig iad a bhaint dhá mhí i ndiaidh iad a chur agus de ghnáth bionn siad bán. Bionn siad iontach blasta go speisialta má bhaintear iad nuair nach mbíonn siad a dhath níos mó ná liathróid gailf.

Cuir cúig nó sé phlanda tornapa gach tríú seachtain idir Aibreán agus go mall i mí lúil. Thig iad a chur díreach isteach sa talamh ach moltar iad a chur i dtráidíri modúlacha – cuir siol nó dhó i ngach modúl den tráidire, 2 cm ar doimhneacht. Péacfaidh siad i gceann seachtaine agus beidh siad réidh le plandú mí ina dhiaidh sin. Tanaigh na síológa is laige. Déan cruachan ar an mhuintir is luithe a cuireadh.

Cuir na síológa taobh amuigh agus fág spás 30 cm idir na sraitheanna agus idir na plandai. Ná cuir tornapaí áit a raibh brassicas le trí nó le ceithre bliana roimhe sin. Measc an chréafóg le haoileach nó le múirín an fhómhair roimh ré. Is smaoineamh maith atá ann tuilleadh tornapaí a chur amach sa tsamhradh, b'fhéidir i gceapóig atá saor anois ó bharr eile, mar shampla, oinniúin nó gairleog. Beidh na tornapaí réidh le hithe sula dtiocfaidh doineann an gheimhridh.

SAOR Ó LUSTAN

Cóinnigh na tornapaí saor ó lustan agus cuir tréan uisce orthu nuair a bhíonn aimsir thirim ann. Ní chaithfidh tú na plandai a chothú má chuir tú múirín nó aoileach isteach an bhliain roimhe. Bain iad nuair a bhíonn na fréamhacha 5-10 cm ar trastomhas. Is féidir leis seo a bheith sé seachtaine i ndiaidh duit na plandai a chur sa chéad áit. Ní stórálann tornapaí leath chomh maith is a stórálann na svaeideanna a luaign muid níos luithe – mar sin ná cuir ach an méid a bheas de dhíth ort. Chun iad a bhaint, beir greim ar an ghas agus tarraing an fhréamh amach as an talamh.

Moltar na cineálacha *Milan Purple Top* agus *Tokyo Cross*. Bionn na deacrachtaí céanna le sárú ag tornapaí is a bhíonn ag an fhine bhrasacach uilig ach is annamh a chuirtear isteach go holc orthu. Is iad an chuil chabáiste, an galair crúbach agus na **ciaróga dreancaide** (flea-beetles) na mionainmhithe is mó contúirt do na tornapai.

PÓNAIRÍ REATHA

Is furasta pónairí reatha a fhás, fásfaidh na plandaí seo suas le 10 dtróithe in airde, thig le sraith acu fás anios ar thaca cipíní (*wigwam*). Tá siad blasta, bionn siad le piocadh dara achan lá le linn mhionna an tsamhraidh, mar sin ná biadh cathú ort barraíocht acu a chur, is féidir le planda amháin suas le cileagram de phónairí a fhás!

Thig na síolta a chur díreach san ithir ach d'fhéadfadh seilidí drúchta (*slugs*) teacht orthu sula dtreisionn siad iad féin. Thig iad a chur i dtráidírí modhlacha (*modular trays*) ar dtús agus iad réidh le hathphlandú; ní mhaireann siad i bhfad sna tráidírí modhlacha agus caithfear iad a phlandú taobh amuigh go gasta. Cuir na síolta i bpotalí i mí na Bealtaine, 5cm ar doimhneacht. Ní fiú iad a chur rólúath mar beidh siad réidh le hathphlandú amuigh ach bheadh an aimsir rófhuar go fóill. Thig iad a chur i bpolaíthollán níos luaithe sa bhliain.

Cuir trí nó ceithre shiológ ag bun gach slaité, ceangail iad go scaoilte le tacaíocht a

thabhairt, glan le grafóg (*hoe*) iad chun an lustan a cheansú. Ní bheidh na pónairí i bhfad ag péacadh (*germinate*) agus fásfaidh siad suas na slata go breá gasta. Cuir uisce orthu in aimsir thirim go háirithe nuair a thaiseoidh na bláthanna ag teacht chun cinn. Mótaigh (*mulch*) thart orthu má bhíonn sé iontach tirim. Stoith amach an barr fáis nuair a thagann sé go dtí barr na slaité tacaíochta.

SREANGÁNACH

Glacann sé trí mhí don chéad bharr ach ón uair amháin a thoisíonn sé beidh do sháith agat coinneáil suas leis. Déan iarracht na pónairí a phiocadh nuair a bhíonn siad óg mar de réir mar a théann siad anonn in aois éirionn siad caol, fada, sreangánach (*stringy*). Má bhíonn sreangáin ag pónairí atá níos sine, gearr iad mar, seachas sin, ní bhíonn siad blasta le hithe. Thig iad a reo. Éirionn siad trom, mar sin bí cinnte go bhfuil na slata tacaíochta láidir go leor. 'Sé is mó a phiocas tú 'sé is mó acu a thiocfas chun toisigh. Moltar na cineálacha Enorma nó Scarlet Emperor.

ROINN 4

IONTAIS AN LUIBHGHOIRT

COINNÍOLLACHA FÁIS

Déanann luibheanna go maith i bhformhór na n-ithreacha. Is gá go mbeadh siad ag fás ar aghaidh na gréine – cé go dtig le roinnt luibheanna amhail, peirsil, miontas (*mint*) agus costóig (*chervil*) scáth a sheasamh i rith an tsamhraidh – agus in áit atá dea-dhraenálte, seachas i gcás an mhiontais, a mhairfeas in ithir thais.

Is fearr le formhór na luibheanna bliantúla ithir shaibhir agus cothú le breis leasuithe nírigine le duilliúr maith a tháirgeadh. Is fearr le luibheanna toim, amhail marós (*rosemary*), miontas agus sáiste (*sage*), ithir nach bhfuil ró-aigéadach; moltar fostar iad a mhótú chun fiaillí a choinneáil faoi smacht agus le taise éigin a choinneáil i rith an tsamhraidh. Is gnách le luibhgoirt a bheith frithsheasmhach in aghaidh triomaigh ach, i dtréimhse the, thirim cuideoidh uisciú domhain leis na plandaí a choinneáil sláintíuil.

PLANDÚ LUIBHEANNA

Ag baint luibheanna: Dá mhéad luibheanna a bhaineas tú, is tibhe agus is sláintíula a fhásas siad agus stopfaidh siad de bheith ag rith chun síl, ach ná bain níos mó ná leath an phlanda ag aon am amháin.

Prúnáil luibheanna crua a fhanann taobh amuigh san earrach – marós, labhandar, tim, miontas, siobhais (*chives*) agus sáiste.

Thig luibheanna i bpotaí a fhás taobh istigh i rith an gheimhridh ar leac fuinneoge a bhfuil a haghaidh ó dheas, luibheanna amhail siobhais, peirsil agus miontas.

Is fearr a fhásas roinnt luibheanna ó shiolta, ina measc tá basal, siobhais, peirsil agus tím.

Is féidir luibheanna bliantúla a fhás ó shiol nó ó shiológa, agus cuirfidh plandú leanúnach soláthar níos faide ar fáil.

Taisigh ar luibheanna a chur faoi chlúdach san earrach, agus ansin cuir amuigh iad nuair a bhíonn an ithir níos teo.

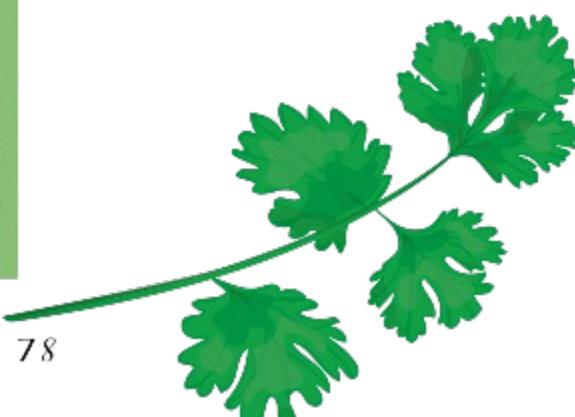
Is leor méadar cearnach do dheich planda luibhe.

AG BAINT LUIBHEANNA

Bain duilliúr na luibheanna bliantúla mar is gá, agus tarraing siar cinn na mbláthanna chun níos mó fás duilliúr a spreagadh agus gan ligean daofa éiri tanaí agus lag.

Is féidir luibheanna ilbhliantúla (*perennial*) agus toim a fhaigheann bás a bhaint le chéile agus a thriomú le húsáid i rith an gheimhridh. Bain ar maidin iad, fág ina luí amuigh in áit thirim, dhea-aeráilte iad ar feadh cúpla lá, ansin cuir i ndornán iad agus croch iad lena dtriomú go hiomlán sula stórálann tú i bprócaí gloine iad.

De bhí gur luibheanna a bhaint, craobhóg ar chraobhóg (*sprig by sprig*), a bhíonn tú, is féidir dea-chuma a choinneáil orthu i rith na séasúr, agus má fhaigheann plandaí bás, is furasta agus is saor iad a athchur.

PLANDAÍ COITIANTA LUIBHGHORT BASAL

Bionn boladh cumhra uathu, tá siad ilbhliantúil agus tá cúpla cineál neamhghhnách ann. Tarraing amach barr na plandaí le moill a chur ar bláthú agus le go n-éireoidh na plandaí dosach.

FINÉAL (fennel)

Planda ard ilbhliantúil le duilliúr cleiteach agus le bláthanna móra.

SÍOBHAS

Débhliantóig thomach iomlán inite. Is féidir leis féincurr; gearr síos go leibhéal an talaimh i ndiaidh dó bláthú chun duilleoga úra a tháirgeadh.

MIONTAS

Planda dreach ilbhliantúil.

Thig leis a bheith ionrach, mar sin b'fhearr é a chur i gcoimeádán.

MARÓS

Tor siorghlas crua. Má phioctar go minic é spreagann sé fás ann; bain gais mharbha san earrach agus prúnáil i ndiaidh dó bláthú.

PEIRSIL

Planda ilbhliantúil a fhásann go gasta.

Thig iad a bhaint i rith na bliana má chuirtear iad ceann i ndiaidh a chéile.

TÍM (thyme)

Planda ilbhliantúil a fhásann feadh na talún le duilliúr agus bláthanna inite. Úsáideach mar chlúdach talaimh; gearr an planda siar beagán i ndiaidh dó bláthú.

BASAL

Cuir basal ó mhí Eanáir go mí Aibreáin, i dteach gloine te. Úsáid potaí 9cm nó tráidírí lena lán ceall – bionn socfhréamh fhada ag basal. Cuir taobh amuigh é ó mhí Bealtaine. Fásann basal go maith faoi choinniollacha teo, grianmhara agus in ithir shaibhir, dhea-dhraenáilte. Uiscigh na plandaí roimh mheán lae go dtriomóidh an ithir go gasta. Tarraing amach bioranna na bplandaí ionas go mbeidh siad tomógach (*bushy*) agus ionas nach bhforbróidh bláthanna go róluath.

Bionn 'Sweet Genovese', gnáthphlanda basail glas, 'Rufaí Corcra', a mbíonn blas cainéil as agus a fhásann go maith faoi bheagán scáthá, agus 'Cainéal' a mbíonn blas te, spíosrach as, bionn siad sin uilig go léir deas i sailéid torthai agus i saithfhriochadh (*stirfry*). Cuir duilleoga le sailéid samhraidh agus le miasa pasta. Bionn na duilleoga réidh le baint i ndiaidh thart fá shé seachtaine. Is fearr iad a bhaint nuair a bhíonn siad óg agus iad a stróiceadh amach, seachas iad a ghearradh.

Agus basal á bhaint, úsáid siosúir nó do mhéara, chun cinn na bplandaí a ghearradh siar go direach os cionn péire duilleog. Toiseoidh fás úr ag an phointe sin. Ná bain direach faoin duilleog, ag fágáil gas gairid – ní dhéanfaidh sé ach feo ansin.

LUS AN CHOIRE

Thig le síol lus an choire (*coriander*) a bheith mall ag péacadh, mar sin thiocfadh é a fháisceadh go héadrom sula gcuirtear é agus cuideoidh sin lena fhás. Dálta basal, bionn socfhréamh fhada aige, mar sin, cuir é go direach ag deireadh an earraigh nó úsáid tráidírí lena lán ceall, ionas nach ndéanfar damáiste do na préamhacha. Ritheann lus an choire chun síl go furasta, agus clá bhrí sin, is cóir é a chur achan trí nó ceithre seachtaine má tá sé ar intinn agat a lán acu a úsáid.

I measc na gcineálacha is cóir a chur san áireamh, áiritear: 'Cailiopsó', a ritheann go mall chun síl, 'Coinfití', a mbíonn a dhvilleoga scartha beagán, agus cineál ó Oirthear na hEorpa, 'an tSeisnia'. Ba chóir go mbeadh na duilleoga réidh le baint sé go hocht seachtaine i ndiaidh iad a chur. Thig na duilleoga agus na gais a úsáid i sailéid, curaithe agus stobhach, agus thig na siolta rósta agus meilte a úsáid i gcuraithe Indiacha. Tá na préamhacha inite fosta.

LUS MÍN

Cuir síolta an lusa mhín (*dill*) taobh amuigh ag deireadh an earraigh, nó cothaigh i bpotaí iad ag deireadh an gheimhrídh. Ná plandaigh in aice le finéal iad ó tharla go dtig leis na plandaí crospailníú agus mar thoradh air sin, ní bhíonn blas deas astu an bhliain dár gcionn. Fásann lus mín go maith in ithir dheadhraenáilte, éadrom agus faoi bheagán scátha. Coinnígh uisce leis na plandaí le rith chun síl a chosc.

I measc na gcineálacha is cóir a áireamh, tá: 'Tetra', 'Herkules' a bhfuil blas láidir as agus 'Diana' atá comhdhlúth (*compact*). Beidh duilleoga réidh le baint ocht seachtaine i ndiaidh a gcurtha. Thig na síolta a ithe fost, cé go bhfuil blas níos géire astu i gcomparáid leis na duilleoga míne. Cuir duilleoga le miasa éisc.

PEIRSIL

Cuir síolta go díreach sa talamh ag deireadh an earraigh, nó cuir in iomadóir te (*heated propagator*) taobh istigh iad ag deireadh an gheimhrídh. Fásann peirsil (*parsley*) le duilleoga réidh go maith in ithir shaibhir, thais faoi bheagán scátha, mar sin, déan í a thochailt in ábhar orgánach sula gcuirfidh tú i.

I measc na gcineálacha peirsile is cóir a thriail, tá: 'Fathach Iodálach', planda ard agus láidir, agus 'Lára', a bhfuil blas an-láidir aisti. Bain an pheirsil thart fá thrí mhí i ndiaidh i a chur agus lean ort ag tarraingt amach fialí ionas nach n-éireoidh na duilleoga garbh. Úsáid i le hanlann peirsile a dhéanamh.

Nuair a bhíonn tú ag gearradh peirsile, bain an duilleog iomlán i gcónai, i dteannta ghas na duilleoige, gearr siar i go dtí an áit a mbuaileann sí leis an tomóg. Ná bain na duilleoga is sine mar go mbíonn siadsan garbh.

MIONTAS

Is fearr a fhásfas miontas (*mint*) nuair a fhágatar é le leathadh amach uaidh féin. Má fhástar faoi ghrian go hiomlán é is ea is fearr a bhlas, cé go bhfásfaidh sé fostá faoi scáth páirteach. Pioc na duilleoga sula mbláthóidh sé nó i ndiaidh don phlanda a bheith gearrtha siar don tsamhradh.

Is é an bealach is fusa le miontas a chaomhnú na duilleoga a reo, ina n-iomláine nó gearrtha. Is é atá i smoirt mhiontais (*mint rust*) nuair a thig baill bheaga bruth rua chun cinn ar an taobh thíos den duilleog de ghnáth. Gearr siar go maith é agus tóg den ithir duilleoga ar bith a thit síos – ba chóir go dtiocfadh an fás nua ar ais glan. Má bhíonn fadhb agat le múscán (nó coincleach), bog an planda chuig áit ghrianmhar aerach. In amanna bíonn fadhb fostá le ciaróg (*beetle*) dhuille an mhiontais.

MARÓS

Is féidir an marós (*rosemary*) síorghlas a bhaint i rith na bliana. Tá na bláthanna inite fostá, agus blas éadrom maróis astu – galánta i miasarise. Cuir a fhás iad ar shuíomh te grianmhar agus in ithir atá draenáilte go maith. Fásfaidh sé go maith fostá i gcoimeádán – bain úsáid as múirín ithirbhunaithe agus athlón an pota gach bliain san fhómhar.

Lena choinneáil táirgeach agus le nach n-éireoidh sé adhmadach, gearr siar é i ndiaidh dó bláthú. Bíonn ciaróg maróis ann fostá a chruthaíonn fadhbanna – maireann an ciaróg agus a larbha ar na duilleoga ón fhómhar go dtí an t-earrach. Le tabhairt faoi fhoirgeacht nó finiú (*infestation*), leag leathanaigh nuachtáin faoin phlanda, ansin buail nó croith na géaga leis na créatúirí a chnagadh go talamh ar an pháipéar, agus is furasta fáil réitithe daofa.

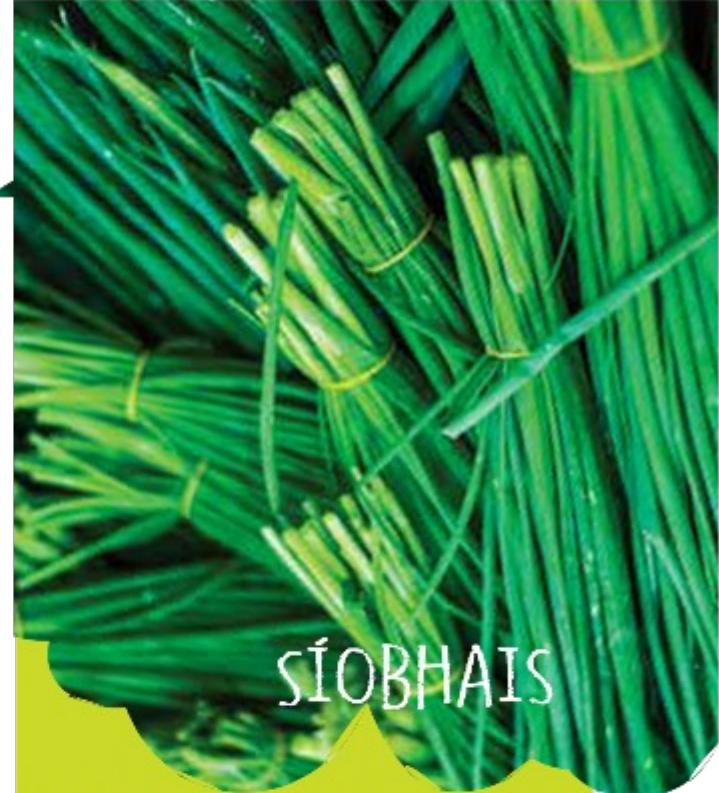
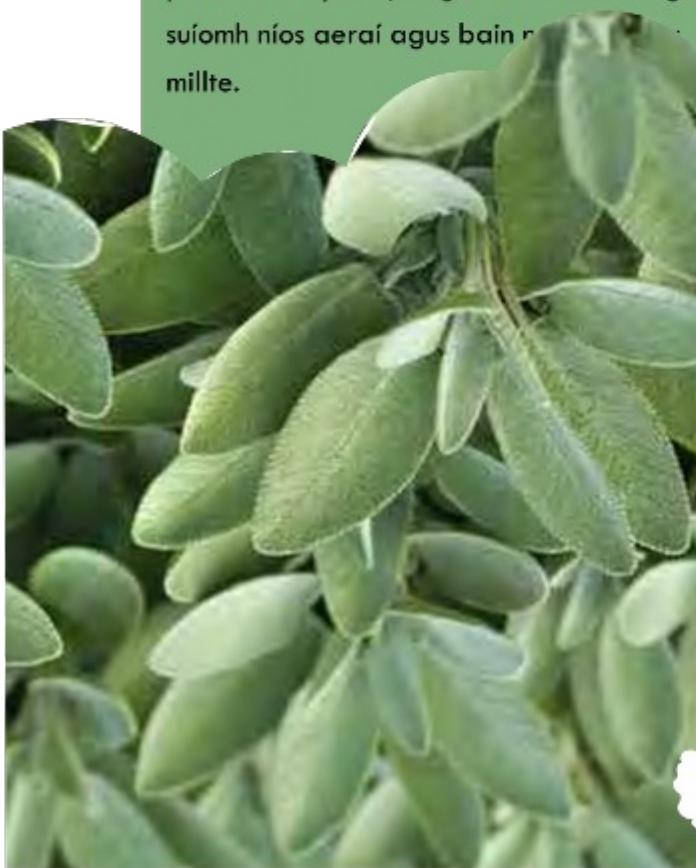
Nuair a bhaintear marós le haghaidh cócaireachta, ní ligeann sé don phlanda éiri adhmadach. Bain úsáid as miondeimheas (*secateurs*) le 10cm -1cm a scoitheadh ó gach gas, mar is gá. Ná gearr siad isteach é ina bhrainsi adhmaid gan duilleog. Croch suas crobhaingí de mharós le triomú faoin aer, réidh le húsáid sa gheimhreadh.

SÁISTE

Is féidir duilleoga sáiste (sage) cócaireachta a úsáid i rith na bliana ar fad chomh maith. Tá na bláthanna inite agus is féidir iad a scaipeadh ar shailéid nó a chur i maróga torthai. IS féidir duilleoga sáiste a chaomhnú in ola nó in im. Plandaigh ar shuíomh te grianmhar iad in ithir atá draenáilte go maith. Fásann sáiste go maith i gcoimeádán fostá – bain úsáid as múirín ithirbhunaithe (*soil-based*) leis sin.

Gearr siad é i ndiaidh dó bláthú sa tsamhradh le fás nua a spreagadh agus le nach n-éireoidh se adhmadach. Goilleann an lingire duille (leaf hopper) ar an tsáiste – agus níl mórán a thig a dhéanamh fá dtaobh de, seachas na duilleoga a ndearnadh dochar daofa a bhaint. Má théann coincleach i gcion ar phlandaí i bpotaí, bog ar shiúl iad chuig suíomh níos aeraí agus bain ríomhaillte.

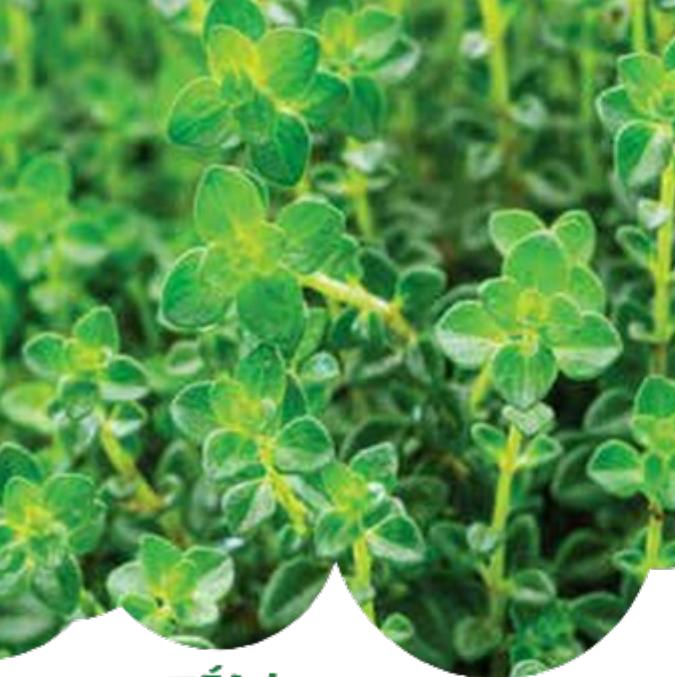

SÍOBHAIS

Gearr na duilleoga úra i rith an tséasúir fháis agus scaip na bláthanna gleoite thar shailéid – bionn blas éadrom oinniúin acu. Caomhnaigh na duilleoga gearrtha in im nó reoigh i dtráidirí ciúbanna oighir iad gan aon uisce. Plandaigh in ithir mhéith dhea-dhraenáilte in áit ghrianmhar i rith shéasúr an fháis. Mótaigh le haoileach atá lofa go maith san fhómhar.

Is maith a fhásann na siobhais (chives) san earrach, nuair a thig an fás úr. Bionn fadhbanna in amanna le cuil an oinniúin, coincleach chlúmhach agus bruth rua – i gcásanna éadroma, gearr siar go crua é agus más droch-chás amach is amach é, tochail anios na plandaí agus caith sa bhruscar iad, ach seachain agus ná cuir níos mó plandaí den chine allium ar an bhall chéanna arís.

Fásann na siobhais go sciobtha san earrach agus sa tsamhradh. Gearr iad de réir mar a bhionn siad de dhíobháil, á scoitheadh síos go bun. Coinnigh ceithre nó cúig phota faoi réir, sa dóigh go mbíonn cuid ag céimeanna éagsúla agat i gconaí lena mbaint.

TÍM

Is luibh shiorghlas i an tím (*thyme*) ar féidir i a úsáid i rith an bliana ar fad. Déantar olaí agus imeanna galánta aisti. Plandaigh in ithir dhea-dhraenáilte i ar bhall beag grianmhar. Ní thaitníonn geimhri fliucha leis na plandáitime, sin ná suí in uisce, mar sin déan cinnte de go mbíonn draenáil leordhóthanach ag an ithir. Lena fás i gcoimeádáin, úsáidtear múirín ithirbhunaithe measctha le grean gairneoireachta (*horticultural grit*). Gearr siar i i ndiaidh di bláthú le cuidiú leis na plandáit mairsteán fríd an gheimhreadh. Is annamh a bhíonn tím thíos le lotnáidí (*pests*) ach thiocfadh le haifidi an fás úr a ionsaí — spréigh iad le gallúnach bhog ghairneoireachta.

LUIBHEANNA ILBHLIANTÚLA

Bionn sé furasta luibheanna ilbhliantúla a fhás agus cuirfidh siad go mór le do għarrāi agus le do chócaireacht, bliain i ndiaidh bliana. Is furasta iad a fhás, ní gó a lán ama a chaitheamh leo agus thig iad a fhás i gceapóga.

Ach na dálai fáis a bheith ceart, cinnitítear go mbeidh an blas is fearr agus is féidir as luibheanna. Plandaigh iad faoi ghrian, más féidir — tabharfaidh sin olaí riachtanacha chuig dromchla na duilleoige, agus beidh blas láidir as dá bharr. Mairfidh miontas, marós agus siobhais agus iad faoi scáil beagán, ach má fhástar in ithir thais, fhuar iad, thiocfadh leo a bheith ag streachailt i rith an gheimhridh.

Chun luibheanna ilbhliantúla a choinneáil sláintiúil agus tárgiúil i rith an gheimhridh, bain iad go rialta. Is bláthanna inite iad siúd ar fad a bhíonn ar na luibheanna a luadh, mar sin, pioc iadsan fosta agus bain sult astu le sailéid, i ndeochnanna agus mar mhaisiú bia.

Nuair a fhásann siad, gearr siar iad. Nuair a ghearrtar siar na luibheanna siorghlasa amhail marós, cuidíonn sin leo gan éiri adhmaidach (*woody*).

Is cóir luibheanna lusacha (*herbaceous*), amhail miontas, a fhaigheann bás i rith an gheimhridh ansin a athfhásann san earrach, a ghearradh siar go thart fá 4cm os cionn na hithreach i ndiaidh dó bláthú. Gheobhaidh tú ansin an dara barr de dhuisseoga úrnua a mhairfeas go dtí an chéad tréimhse sheaca.

ROINN 5

MÚIRÍN
GARRÁI DE
DHÉANTÚS
AN BHAILE

Is thar thréimhse 2 go 12 mhí a dhéantar múirín garraí de dhéantús an bhaile (*homemade*) agus bionn sé slán le cothaithigh agus le baictéir neamhdhíobhálacha. Cruthaítear múirín garraí nuair a mheasctar ábhar orgánach amhail fuíoll plandaí gairdín agus cistine le chéile i gcarn nó in araid múirín agus nuair a fhágtaí é le lobhadh ina shubstaint dhorcha, ghráinneach cosúil le créafóg.

Feabhsóidh múirín de dhéantús an bhaile struchtúr na hithreach i do ghairdín de bhrí go measctar ábhar orgánach fríd an ithir agus scaoilfidh sé cothaithigh a chuideos le cothú na bplandaí. Is cleachtas garraiodóireachta é atá maith don timpeallacht an múirín garraí as siocair go n-athchúrsáiltear dramhail għlas agus go n-úsáidtear é le plandaí úra a fhás; is leagan baile atá ann den timhriall céanna a chruthaigh na hithreacha uilig ar fud an Domhain agus pléifear é sin thíos.

MÚIRÍN DE BHUNÚS MÓNA

Ní hionann an múirín sin agus na málai múirín móna a thig a cheannach ó ionad garraiodóireachta. Cruthaítear múirín de bhunús móna thar thréimhse na milte bliain

agus cé go ndéantar as ábhar orgánach (an-sean) é, ní choinnionn sé aon chothaithigh (*nutrients*) agus bionn sé go hiomlán seasc (*sterile*). Cé go bhfuil múirín móna maith chun struchtúr na hithreach a fheabhsú, níl aon bhuntáiste ann do na plandaí ó thaobh cothaithigh de. Síltar ar an aimsir seo nár chóir móin a bhaint de bhrí go scriosann sé gnáthoga plandaí agus ainmhithe atá neamhghnách, agus uathúil agus mar nach foinse in-athnuaité é.

Is bealach den scotħ é múirín garraí de dhéantús an bhaile chun fuíoll (*waste*) ti, gairdín agus feirme a thiontú ina leasú nádúrtha agus a athchúrsáil in áit fáil réidh leo. Is próiseas an-simpli nádúrtha é ina mbristear sios fuíoll plandaí agus aoileach agus ina gcuirtear ar ais san ithir é. Thig carn a thoiseacht i gcuinne an ghairdin flū. Moltar láthair éigin iata a thógáil ionas gur féidir é a bhainistiú go maith agus gur fearr a fheicfear na torthai. Nior chóir don charn a bheith go hiomlán séalaithe (*sealed*) de bhrí go gcaithfidh aer scaipeadh fríd. Is dóigh mhaith iad seanphailliéid le struchtúr simpliach eifeachtach a chruthú.

TEOCHT ÍSEAL

Le himeacht aimsire, bristear síos na hábhair go nádúrtha agus lobhtar iad. Má bhíonn an teocht ró-íseal is fungais mhallghníomhacha den chuid is mó a dhéanfas an próiseas sin. Cé go mbeidh tortháí cosúla ag na cairn sin faoi dheireadh, is próiseas i bhfad níos fadáil a bheas ann agus tá seans ann go nglacfaidh sé cúpla bliain. Bíonn an baol ann fosta nach scriosfar síolta na bhfialí nó nach gcuirfear deireadh le galair. Ar na cúiseanna sin, agus mar gheall ar an easpa spáis, is fearr an carn te a ghníomhaíonn níos gaiste.

COINNÍOLLACHA NÍOS TEO

I gcoinníollacha beagán níos teo, is iad baictéir agus péisteanna a dhéanann an dianscaoileadh (*decomposition*). Gineann an ghníomhaiocht sin teas go nádúrtha agus cuireann sé luas leis an phróiseas ionlán. Ba chóir an teas sin a spreagadh agus do charn a láithriú in áit the, fhoscúil. Má bhíonn carn oscailte agat thig leat é a chlúdach le brat lena insliú.

SRAITHEANNA

Ba chóir an carn múirín a thógáil i sraitheanna tanai de dhramhail ghairdín amhail scotháin féir (*grass cuttings*), scotháin chlaiocha, flailí agus duilleoga, agus dramhail chistine amhail glasraí agus tortháí reoite a bhíonn gearrtha go mion, rolla cistine agus tuáillí páipéir,

duilleoga tae, máláí tae agus caife meilte. Thig blaosc uibhe a chur ann fosta ach is cóir iad a bhriseadh i bpíosai. B'fhearr gan úsáid a bhaint as fuilleach feola, tárgí déiríochta, arán ná bia cócarálte mar go meallann siad cuileoga agus francaigh. Ní bhrisfidh maidí tibhe ná ábhair adhmaid síos ó tharla gur gá gniomhaiocht fungasach mhall a bheith acu.

BAICTÉIR AGUS AERÚ

Nuair a scaptear seandramhail thanai idir na sraitheanna múirín cuidíonn sé leis na baictéir atá riachtanach a thabhairt isteach sa phróiseas. Bíonn aer de dhíth ar na baictéir thairbheacha le go n-oibreoidh siad go héifeachtach. Nuair atá tú ag toiseacht ar an charn is smaoineamh maith atá ann bunábhar a bheith agat a ligeann d'aer scaipeadh síos faoi, amhail fréamhacha, gais nó cochán. Má bhíonn páipéar agat sa mhúirín, nó cairtchlár atá stíllte nó brúite, ligeann siad aer fríd fostá agus cruthaítear go leor teasa agus iad á mbriseadh síos. Ba chóir na sraitheanna aeraithe sin a athchruthú go rialta de réir mar a chuirtear leis an charn.

Frid ábhair atá éagsúil a thaobh méide agus crutha a úsáid, coisctear (prevents) brú agus cintítear go dtéann aer chuig achan chuid den charn. De réir mar a fhorbraíonn an dianscaoileadh, aeróidh gníomhaiocht na bpéisteanna talaimh an carn go nádúrtha. Mar sin féin, muna bhfuil aon aer ann, glacfaidh na baictéir anaeróbacha seilbh ar an phróiseas dianscaolite mar nach bhfuil ocsaigin de dhith orthu agus beidh praiseach bréan glaeúil (slimy) ann dá bharr. Is minic a bhíonn sin amhlaidh má fhágtaí scotháin féir ina gcarn agus gan a dhath friothu.

GNÍOMHACHTÓIR

Is gá go mbeadh gniomhachtóir (activator) ag an charn le cuidiú leis an phróiseas dianscaolite, is substaint atá sa gniomhachtóir a bhíonn saibhir i nítrigin agus a chotháíonn baictéir:

múirín leathchruthaithe

neantoga

meacan compair (comfrey)

feamainn

aoileach ainmhi

mún daonna

Cuireann na sraitheanna ábhair sin le luas an phróisis chomh maith lena gcuid cothaithigh shaibhre féin a mheascadh isteach. Is dóigh mhaith i le haoileach úr a úsáid mar go dtig leis an ábhar shaibhir cheimice atá san aoileach préamhacha aon phlandaí boga a thiocfadh a bheith ann a dhó, má chuirtear direach isteach sa talamh é.

Le feabhas a chur ar éifeacht an chairn mhúirín b'fhéidir go mbeifeá ag iarraidh crithir (sprinkling) de líoma a chur leis. Thig luathreach adhmaid a úsáid fostá agus cuireann sín cosc ar algéadú agus caomhnaíonn sé an timpeallacht le haghaidh baictéar agus péisteanna. Ba chóir don charn a bheith tais, ach ní fiuch báite. Má bhíonn baol ann go dtiomóidh sé i rith an tsamhraidi thig roinnt uisce a chur leis an charn lena mhaothú. Má bhíonn sé ag éiri rófhliuch thig clúdach a chur thairis leis an fhearthainn a choinneáil uaidh agus le teas a choinneáil istigh.

AN CARN A IOMPÚ

Má bhíonn an araid (*bin*) lán thiocfadh leat múirín a ghlacadh ón bhun agus titfidh an t-ábhar atá fágtha sios. Muna mbíonn sé go hiomlán briste sios thiocfadh an dara haraid a fháil. Nuair a bhíonn ceann amháin lán folmhaigh isteach sa cheann eile é. Cinntíonn an t-iompú go mbíonn meascán níos fearr ábhair, baictéar, péisteanna agus aeir ann. Déanann péisteanna a mbealach go nádúrtha suas chuig cláibín na haraide múirín. Is comhartha maith iad na péisteanna sin a bheith i d'araid.

Mar is mó a iompaíonn tú carn, mar is gaiste a lobhfaidh sé. Thig le carn a ndéantar deabhairnístithe air i rith an tsamhraidh a bheith réidh taobh istigh de thrí mhí nó níos lú. Mar sin féin, le linn na míonna níos fuaire thig leis níos mó ná 6 mhí a ghlacadh. Bíonn múiríní de ghnáth faoi shuan (*dormant*) i rith an gheimhridh.

Bíonn do mhúirín réidh le húsáid nuair nach féidir formhór na gcomhbáhar aonair a aithint níos mó, agus nuair a bhíonn cuma ithir shaibhir dhorcha air. Ba chóir múirín a thochtaíl isteach san ithir mar fleabhsaitheoir. Cuireann an múirín timpeallacht fhálteach ar fáil do bhaictéir neamhdhíobhálacha agus fosaionn siad sin nítrigin ón aer a chur

tuilleadh saibhris san ithir. Bíonn fiormhúirín róshaibhir le siolta a chur díreach isteach ann ach thig é a mheascadh aon pháirt in aghaidh a cúig le múirín potaí agus feabhsóidh sin sláinte plandaí.

CAD É A CHUIRTEAR I GLARN MÚIRÍN?

Thiocfadh leis na hábhair seo a bheith i gcarn múirín:

..... craiceann glasraí, scotháin féir, fiaili (neantóga go háirithe)
..... seanchraiceann banana, croileacán úll
..... bláthanna marbha, feamainn
..... gearrthóga (prunings) boga glasa
..... easracha (bedding) ó choiníni, hamstair, muca guine agus éanlaith
..... aoileach
..... cairtchlár, páipéar nuachta stíallta
..... cochán
..... tuáilli páipéir, rolláí páipéir leithris
..... gearrthóga adhmaid, duilleoga tite
..... plandaí marbha, seanmhúirín potaí,
..... luaithreach adhmaid (ní i bhfad barraíocht)
..... blaoscanna ubh
..... an t-ábhar i málaí folúsghlantóiri, gruaig
..... mún an duine
..... fuíoll ó ainmhithe a itheann plandaí, amhail
..... capaill, coiníni, seirbhlí, hamstair, muca guine
..... nó éin

Cuimhnigh gur ábhar "glas" é aoileach na bpeataí ar fad, a bhíonn ard i nítrigin agus mar sin is gá é a chothromú le hábhair "dhonna". Níor chóir múirín ó pheataí a itheann feoil amhail cait nó madaí a mhúiríniú le húsáid sa ghairdín mar go bhfuil baol ann go scaipfi galar. Thig an múirín a úsáid le sláinte agus toirthúlacht na n-ithreacha a chothú chomh maith le córais imdhíonachta na bplandaí a threisiú agus le cuidiú leo troid in aghaidh lotnайдí agus galar.

NÁ CUIRTEAR ISTEACH NA HÁBHAIR SEO

feoil, cnámha, gréisc

fuíoll madaidh ná cait

ábhar plandaí galraithe ná fiaillí a bhfuil a siol curtha acu ná iad siúd go háirithe a bhfuil préamhacha righne acu a mhairfeas i bhfad

préamhacha ná gais ó chopóga (*docks*), driseacha (*briars*), ná eidhneán (*ivy*)

lustan diobhálach, ilbhliantúil.

Níor chóir luathreach guail a chur le córais mhúirín mar lionann siad spásanna aeir agus thig leo do phlandaí a phlúchadh. Níos tábhachtaí arís, tá siad alcaileach ó nádúr agus chuirfeadh siad as don leibhéal pH beagnach neodrach a bhíonn de dhíth ar an mhúirín. Is iad luathreach adhmaid agus móna na roghanna is sábháilte le húsáid.

CÉN DÓIGH A LÍONTAR AN ARAID MÚIRÍN?

Bailigh go leor ábhar le chéile le báisc a dhéanamh. Agus tú ag garraíodóireacht leat, bailigh ábhair os comhair d'araidí múirín go dtí go mbíonn go leor ann leis an chéad araid den chóras ilaraide a lónadh. Oibríonn córais iompaithe ar an phríonsabal go gcuirtear go leor ábhair úra le chéile chun tairseach chriticiúil a bhaint amach. Is thart ar mhéadar ciúbach d'ábhar atá i gceist leis sin i dtaca le córais ilaraide (*multi-bin*). Gearr nó stíall na hábhair go dtig iad a mheascadh agus iad a iompú. Cinníonn an gearradh ábhair sin go dtarlaíonn mhúiríniú níos gaiste de bhrí go bhfuil níos mó achar dromchla ag na miocríob le bheith ag obair air.

Déan ábhair "ghlasa" agus "dhonna" a mheascadh le chéile agus cuir uisce leo. Is tábhachtach súil a choinneáil ar bhunriachtanais an mhúirínithe agus an meascán ceart a fháil ón tú. Más mian leat scotháin féir agus fulleach bia (glasraí glasa) a mhúiríniú, caithfear iad a chothromú, idir ábhair "dhonna" amhail duilleoga, agus ábhair scuabacha a chruthaíonn pócaí aeir taobh istigh den charn. Is é an carn is fearr an ceann a dhéantar as scotháin féir, fulleach glasraí, fiaillí, duilleoga, agus scotháin toim.

CÓRAIS IOMPAITHE

Maidir leis na córais iompaithe ar fad, is fearr ábhair a mheascadh agus a uisciú sula gcuirtear isteach sa chóras iad. Nuair a bheas tú sásta leis an mheascán comhbáhbar agus leis an leibhéal taise, thig leat ábhair a chur leis an chóras le gabhlóg (fork). De rogha air sin, thig ábhair a chur i sraitheanna sna córais ilaraide, ach cinníogh go meascann tú le chéile iad de réir mar a chuirtear leis an charn.

Bíonn meascán maith d'ábhair de dhíth ar bhaictéir agus iad ag múiriniú agus ní fhraigheann tú é sin i gcoras sraitheanna dáiríre. I dtaca le córais ilaraide, cuir bia isteach sa leibhéal is uachtaraí nó i lár an chairn.

CÉN DÓIGH A DTIG MÚIRÍN A ÚSÁID?

Thig múirín garrai de dhéantús an bhaile a úsáid mar mhóta (mulch) i do ghairdín glasraí, i do chiumhsóga (borders) measctha, nó faoi do rósanna, i do dhreapairí, i do chrainn torthai agus ar d'fhaiche, thig leis a bheith

ina mhóta le cur i mírín potaí de dhéantús an bhaile festa.

Is féidir é a úsáid chun tae mírín a dhéanamh flú, go direach maoth (soak) i mbuicéad uisce é ar feadh seachtaine nó dhó, le cóimheas aon pháirt mírín in aghaidh deich bpáirt uisce). Ansin spréitear an 'tae' ar phlandaí i bhfoirm caolaithe (arís le cóimheas thart fá 1:10), beidh sé ina bheathú duilleach sláintíúil lán le cothaithigh, a bhíonn ina spreagthach iontach ag plandaí santacha, a fhásann go sciopta amhail trátaí agus piseanna cumhra.

CÓIMHEAS NA N-ÁBHAR DONN AGUS GLAS

Caithfear cairn mhuirín a chothú leis an chóimheas (ratio) cheart d'ábhar atá saibhir i gcarbón (nó ábhar donn mar a thugtar orthu in amanna) agus ábhar atá saibhir i nítrigin (nó ábhar glas). Má bhíonn barraíocht ábhar donn ann beidh an carn an-mhall ag lobhadh. Má bhíonn barraíocht ábhar glas ann, beidh sé ina phuiteach agus bréan. Cé go bhfuil barúlacha difriúla ann, is fearr cóimheas carbóin/nítrigine idir 1:2 agus 1:3.

NÁ HÁBHAI'R A BHRISEADH SÍOS

gearr rudai síos ina bpíosaí níos mine.

cothromáigh ábhar glas agus donn mar is ceart

iompaigh an carn le haer a chur leis nó lena líonadh amach go dtig leis aerú éigniomhach (*passive aeration*) a spreagadh

cinnigh go mbíonn na hábhair tais ach nach mbíonn siad báite chun an műiríniú is fearr a chruthú.

Ag fágáil na gcomhbáhar i leataobh, is gá go mbeadh go leor aer úr agus taise ag an charn má táthar ag súil leis na miocróib na hábhair a bhriseadh síos chomh gasta agus chomh héifeachtúil agus is féidir. Bíonn drochbhóladh as carn nach mbíonn go leor aer aige, bíonn sé fuar agus mall ag lobhadh, agus ní mharóidh sé síolta fiaillí. Is ríthábhachtach an carn a iompú nó a atógáil go rialta.

Beidh tionchar ag méid an ábhair i do charn műirín ar a ghasta a bhrisfidh sé síos fostá. Mar is lú is fearr, go háirithe i dtaca le hábhair shnáithíneacha (*fibrous*) atá saibhir i gcarbón amhail cairtchlár, cochán, páipéar nuachta,

gais phlanda, gais adhmadacha agus duilleoga fómhair ar fearr iad a stíalladh nó a ghearradh i bpíosaí sula gcuirtear iad isteach.

Cuirtear le luas an phróisis má mheasctar na hábhair ghlasa agus dhonna sula gcuirtear leis an charn iad. Cuidionn sin fostá leis an fhadhb choitianta a sheachaint ábhair áirithe (scotháin úra faiche, mar shampla) a bheith ag foirmiú sraith atá greamaitheach nó nach ligean a dhath frithi.

CÓRAS TRÍ BHÁ

Leis na córais mhóra trí bhá, cé go mbíonn gá acu le soláthar seasta frasach d'ábhar fóirsteanach muirín chomh maith le neart spás gaídín, is bealach iontach iad leis an phróiseas a chéimniú giota ar ghiota. De réir mar a bhíonn carn amháin i luathphróiseas na "cócaireachta", beidh an dara carn, atá níos fuaire, leath bealaigh fríd an phróiseas lobhaidh (de ghnáth bíonn an carn sin lán le péisteanna dearga) agus beidh an triú ceann réidh le húsáid. Déantar na córais trí bhá sin de ghnáth as adhmad agus bíonn siad chomh hard le coim duine, bíonn cláibín adhmaid ag roinnt acu, fágtaid cuid eile oscailte ach clúdaítear iad le sraith chosanta inslithe, seanchairpéad nó plaisteach, cuir i gcás.

AN TEOCHT A SHEICEÁIL

Déan monatóireacht ar theocht an chairn agus iompaigh é nuair is gá. Achan 2-3 lá, déan monatóireacht ar an teocht agus ar leibhéal taise an chairn. Thig sin a dhéanamh ach tochailt isteach sa charn le pice féir agus na hábhair ag an bhun a mhothú. Bí cúramach má bhriseann tú isteach sa charn agus má thagann gal amach, de bhri go dtig leis an charn a bheith chomh te leis an uisce a thig amach as sonna uisce te ($50-70^{\circ}\text{C}$).

Thig teirmiméadar múirín a cheannach ar thart fá €20. Má fheiceann tú nó má mhothaíonn tú íslíú suntasach sa teocht ón uair roimhe, tá sé in am an carn a iompú ón chéad araid go dtí an dara ceann. Thig cairn i gcóras ilaraide a iompú achan 1-2 seachtain.

I ndiaidh an dara nó tríu hiompú, seans nach n-éireoidh na hábhair te níos mó, mar a d'éirigh siad ag túis an phróisis. Tarlaíonn sin mar go n-itheann na miocróib an bia taobh istigh den charn múirín (ábhair ghlasa agus dhonna) agus go mbíonn an múirín beagnach réidh. Cuimhnigh, má fheiceann tú agus má mhothaíonn tú gur thriomaigh an carn, cinntigh go gcuireann tú uisce leis an ábhar de réir mar a iompaítear é, á dhéanamh deas tais.

Cinntigh go bhfuil na hábhair fluch ach nach bhfuil siad báite – má fhásceann (*squeeze*) tú na hábhair i do lámh agus má shileann uisce amach, tá an carn rófhliuch. Beidh ort ábhair thirime a chur leis amhail min sáibh, páipéar stiallta, duilleoga nó cochán chun breis taise a shú isteach nuair a iompaítear an carn. In amanna, scaoiltear taise fríd charn te go direach a iompú mar sin, má tá an carn fluch ach gan a bheith báite, b'fhéidir gur leor sin lena thriomú beagán.

AR CHÓIR MÚIRÍNEOIR A CHLÚDACH?

De bhri go mbíonn sé ag cur fearthainne in Éirinn go minic, is pleán iontach é do mhúiríneoir (*composter*) a chlúdach. I rith an gheimhrídh, má chlúdaítear an t-ábhar atá istigh ann ní éireoidh sé báite. Agus i míonna an tsamhraídh, coinnítear an taise istigh nuair a chlúdaítear an carn. Cé go mbíonn cláibín ar go leor múiríneoirí, ba chóir cairn oscailte a chlúdach le plaisteach nó le seanchairpéad.

CÉN DÓIGH A SEACHNAÍTEAR CUILEOGA?

Is é an bia lofa ar bharr do mhúirín a mheallas na cuileoga. Chun é sin a sheachaint, measc d'fhuilleach bia agus cuir é síos faoi ábhair a bhíonn i do mhúirín cheana féin, sin nó cuir sraith ábhair dhonna leis amhail duilleoga, páipéar stíallta, nó min sáibh ar bharr na sraitheanna d'fhuilleach bia.

TÁ DROCHBHOLADH AS AN MHÚIRÍN, CAD É A THIG A DHÉANAMH?

Tá an mhúirín rófhliuch de bhri gur noctadach don fhearthainn é.

Tá barraíocht ábhair ghlasa amhail scotháin féir agus fuilleach bia fríd.

Tá fuilleach bia ann ina bhfuil táirgí ainmhithe amhail feoil, iasc, craicne nó táirgí déiríochta.

I dtaca leis an chéad dá chúis, is rud amháin é a réiteach – iompaigh an mhúirín agus cuir roinnt ábhair thriomaithe dhonna leis agus measc go maith é. Má bhíonn an mhúirín ag éiri fliuch de bharr na fearthainne, cinntigh go gclúdaíonn tú é. Ná cuir feoil ná ábhair eile de bhunús ainmhí isteach leis an fhuilleach bia atá le mhúiríniú. Ná bailigh don mhúirín ach fuilleach cistine fásúil (vegetative).

AN GCAITHFEAR MÚIRÍN A IOMPÚ?

Ní gá i gcónai. Le go leor araidí, níl ann ach go gcuirtear ábhair ar bharr an chairn a fhad is go mbítear ag baint óna bhun. Agus an carn á iompú agat is féidir aer a chur fríd agus, más gá, a dhéanamh níos taise chun luas a chur leis an mhúiríniú. Má bhíonn oscailt na haraide mhúirín róchúng leis an charn a iompú, tóg an araid suas thar an mhúirín, fág in aice leis na hábhair mhúirín é agus measc isteach san araid arís iad.

CÁR CHÓIR DOM CÓRAS MÚIRÍN A CHUR?

Is cóir beagnach achan chóras mhúirín a bheith faoi scáth ón ghrian ionas nach dtriomóidh sé. Is fearr caírn agus araidí mhúirín talamh-bhunaithe a chur ar ithir lom le lígint d'orgánaigh thairbheacha dul isteach i d'araid ach nuair a dhéantar sin bionn sé níos fusa ag francaigh dul isteach fosta. Ach, leis an mheascán cheart d'ábhair ghlasa agus dhonna, oibreoidh mhúirín áit ar bith, cé go mbeidh sé beagán níos moille más rud é nach ar ithir a chuirtear é.

AN FADHB IAD CREIMIRÍ (RODENTS) AGUS MÚIRÍNIÚ Á DHÉANAMH?

Is ea. Tá dhá chúis ann go mealltar francaigh i dtreo múirín. Is é an bia an chéad chúis. Mealltar creimiri a bhíonn ag cuartú rud éigin le hithe i dtreo bia fásúil a bhíonn insroichte go furasta (i.e. bia nár cuireadh taobh istigh den ábhar műirinithe) chomh maith le fuilleach bia atá ard i bpróitén amhail feoil, iasc, cnámha nó cáis. Is í an dara cús le creimiri go dtig le haraidí múirín a bheith deas te agus tirim le nead a thógáil iontu, go háirithe le linn an gheimhridh. Má aimsíonn tú francaigh ag neadú i d'araid, go díreach iompaigh an carn le cur isteach ar an nós neadaithe.

Chun francaigh a stopadh de bheith ag dul isteach i do chóras múirín, cuir an fuilleach bia fásúil ar fad taobh istigh d'ábhair mhúirín ón għarrá, seachain bia de bhunús ainmhi a mhúiriniú agus fág an araid ar dhromchla nach féidir leo poll a chruthú ann daofa féin amhail plaisteach crua nó líontán sreinge tiubh.

AN MÚIRÍN A BHAINTE AMACH

Is é an buntáiste a bhaineann le córas iompaithe go dtáirgtear múirín i mbaisceanna. Mar sin, nuair a iompaitear ábhair i gcóras ilaraide bionn siad réidh ag an am chéanna. Ag brath ar mheascán na n-ábhar a úsáideadh, an leibhéal taise agus a mhinice a iompaitear é, thig leis an mhúirín a bheith réidh in am chomh gairid le hocht seachtaine. Cén dóigh a mbionn a fhios agat mar sin, má tá an mhúirín réidh?

Nuair nach n-éiríonn na hábhair te arís i ndiaidh iad a iompú

Nuair nach bhfuil na bunábhair le haithint níos mó

Nuair atá achan rud donn dorcha nó dubh

Nuair nach bhfuil boladh láidir as an mhúirín ach boladh ithreach créuil

Nuair atá mothú briosc (*crumbly*) as an mhúirín.

Má tá boladh láidir as na hábhair nó má tá siad go fóill te, lig daofa sui ar feadh 2-4 seachtaine eile le haipiú.

GLUAIS

GLUAIS

adhmadach	woody
aeráid	climate
aeráil	ventilation
aeráil (br)	ventilate (v)
aerchúrsaíocht	air circulation
aeriompartha	airborne
aerú éigniomhach	passive aeration
aifid	aphid
aigéadach	acidic
aipigh (br)	mature (v)
aoileach	manure
aol	lime
araid móirín	compost bin
arbhar milis	sweetcorn
at (br)	swell (v)
at aníos	swelling upwards
athphlandáil (br)	transplant

bachlóg	sprout, bud
balcadh	compressed
bainníúil	milky
bánú	blanching
barr fréimhe	root crop
barribhadh	crown rot
beathaitheoir	feeder
beathú leachtach	liquid feed
biabhog	rhubarb
biolar	cress
biordhó	tip-burn
bleibín	bulb
bliosán	artichoke
bobailín	tassel
bolb	caterpillar
briosc	crumbly
bruth rúa	rust
buanspionáisle	perpetual spinach

GAEILGE BÉARLA

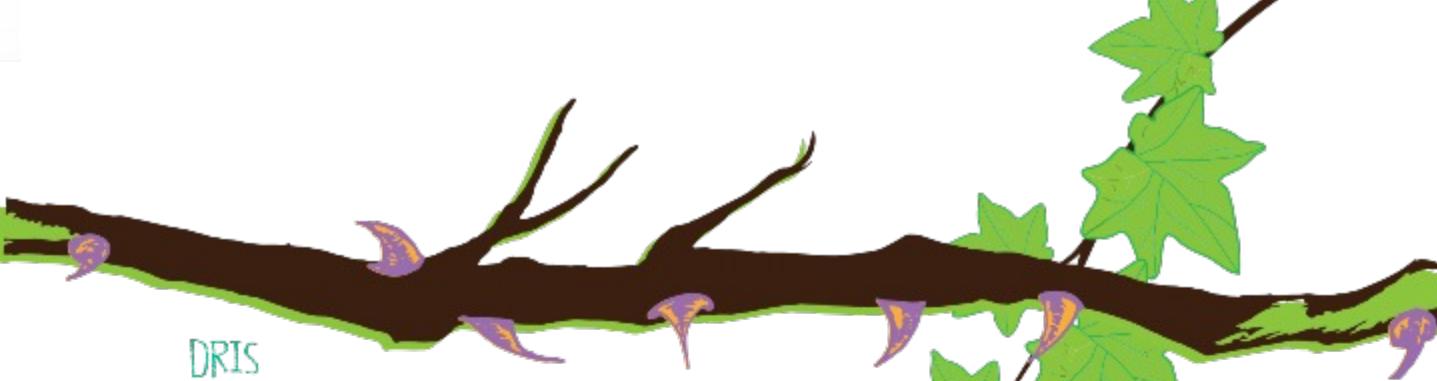

CABÁISTE

CAINEANN

cainneann	leek
ceapóg	bed
ceapóg ardaithe	raised bed
ceartingear	vertical
ceirtlin (cabáiste)	head (cabbage)
ciaróg dreancaide	flea-bettle
ciumhsóg	border
clóis	cloche
clúdach eangáí	netting cover
cnuasach	cluster
cochán	straw
coimeádán	container
cóimheas	ration
coincleach	mildew
coire	coriander
coirt	bark
comhdhlúth	compact
copóg	dockweed
corón	crown
costób	chervil
cothaitheach	nutrient
cothromán	horizontal
crann cuiríní	current bush
craobh	branch
craobhóg	sprig
créafóg	soil
creimire	rodent
crithir	sprinkling
crobhaing	truss
cruachan	hardening off
cruaigh (br)	harden off (v)
cruimh	maggot
cuil bhán	white fly
cúirseád	courgette
cumhra	fragrant

DRÍS

déantús an bhaile	homemade
dianscaoileadh	decomposition
dias	cob
dill	lus min
dlúth	compact
dlúthcheannbhrat	thick canopy
dlúthphacáilte	densely packed
dris	briar
drúchtin seilidé	slug
dúchan	blight
duilleach	leafy
duilliúr	foliage

fadbhreatheaitheach	foresight
faighneog	pod
fásceadh (br)	squeeze (v)
faoi smál	blemished
faoi uisce	water-logged
fásúil	vegetative
feánsiolrú	self-seeding
feoigh (br)	wither (v)
finéal	fennel
fineog	mite
finiú	infestation
finiúna	vine
fódaigh (br)	earth up (v)
fosaitheoir nítrigine	nitrogen fixer
frithsheasamhach	resistant
fuíoll	waste

eangach phise	pea netting
easracha	bedding
eidhneán	ivy

gabhal	fork
gabhlóg	fork
gal	evaporation
galar crúbach	clubroot
gaothphailníthe	wind-pollinated
gas	stem
gearrthóg	cutting
glaeúil	slimy
gniomhachtóir	activator
grafág	hoe
grean gairneoireachta	horticultural grit

ITHIR

I

ilbhliantúil	perennial
iomadaigh (br)	propagate (v)
iomadóir	propagator
iomaire	ridge, furrow
ithir	soil
ithirbhunaithe	soil-based

L

LUS AN CHOIRE

láisteadh (br)	leach (v)
leasachán	fertilizer
lobhadh (br)	rot (v)
lotnáid	pest
lotnaidicid	pesticide
luath adhmaid	wood ash
luathbhorradh	forcing
lus an choire	coriander
lusach	herbaceous
lustan	weed

maide caol	twiggy stick
mæoth (br)	soak (v)
maothaigh (br)	soak (v)
marós	rosemary
mata teasea	heating mat
meacan bán	parsnip
meacan biaialis	beetroot
meacan compair tae	comfrey tea
meacan compare	comfrey
mealbhacán	melon
mearóg	marrow
méith	fertile
millin	pellet
miondeimheas	secateurs
mionlochán	miniature pond
miantas	mint
miotaigh (br)	pinch (v)
mogair a sreinge	chicken wire
móta	mulch
móta	mulch
mótaigh (br)	mulch (v)
múirín	compost
múiríneoir	composter
múirinigh (br)	compost (v)
múscán	mould

MIONDEIMHEAS

M

NEANTÓG

neamh-aigéadach

non acidic

neantóg

nettle

PISEANNA MILSE

pailnígh (br)

pollinate (v)

péac (br)

germinate (v)

péacánach

sprouting

péist

worm, caterpillar

pinseáil

snap off, pinch

piocaireacht

nibble

piseanna milse

sweet snap pea

plúrach

mealy

polathollán

polytunnel

pónairí reatha

runner beans

púdrach

powdery

raidis fhiáin

horseradish

réamhaipi

unripened

rith chun sil

bolting

rómhair (br)

dig (v)

ruachán

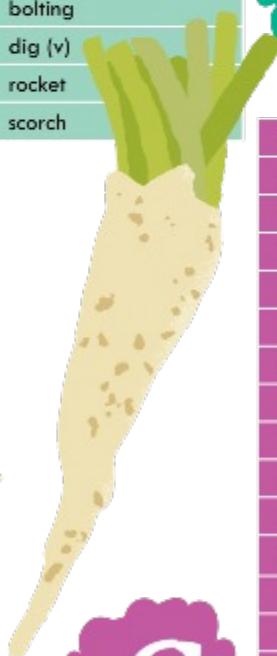
rocket

ruadhó

scorch

RAIDIS FHIÁIN

sailéad an oirthir

oriental salad

sáiste

sage

sáiteán

set

saor-shilleach

free draining

scáth

shade

scéitheadh

bolting

scoith (br)

nip out (v)

scotháin féir

grass cuttings

scothág

tassel

séalaithe

sealed

seallód

shallot

silín

cherry

silte

drained

siobhas

chive

siocán

frost

siolchur

sowing

sioliriac

celeriac

siológ

seedling

siorghlas

evergreen

slat coill do phiseanna

peastick

raidis fhiáin

réamhaipi

rith chun sil

rómhair (br)

ruachán

ruadhó

raidis fhiáin

réamhaipi

rith chun sil

rómhair (br)

ruachán

ruadhó

raidis fhiáin

réamhaipi

rith chun sil

rómhair (br)

ruachán

ruadhó

raidis fhiáin

réamhaipi

rith chun sil

rómhair (br)

ruachán

ruadhó

raidis fhiáin

réamhaipi

rith chun sil

rómhair (br)

ruachán

ruadhó

raidis fhiáin

réamhaipi

rith chun sil

rómhair (br)

ruachán

ruadhó

raidis fhiáin

réamhaipi

rith chun sil

rómhair (br)

ruachán

ruadhó

raidis fhiáin

réamhaipi

rith chun sil

rómhair (br)

ruachán

ruadhó

raidis fhiáin

réamhaipi

rith chun sil

rómhair (br)

ruachán

ruadhó

raidis fhiáin

réamhaipi

rith chun sil

rómhair (br)

ruachán

ruadhó

raidis fhiáin

réamhaipi

rith chun sil

rómhair (br)

ruachán

ruadhó

raidis fhiáin

réamhaipi

rith chun sil

rómhair (br)

ruachán

ruadhó

raidis fhiáin

réamhaipi

rith chun sil

rómhair (br)

ruachán

ruadhó

raidis fhiáin

réamhaipi

rith chun sil

rómhair (br)

ruachán

ruadhó

raidis fhiáin

réamhaipi

rith chun sil

rómhair (br)

ruachán

ruadhó

raidis fhiáin

réamhaipi

rith chun sil

rómhair (br)

ruachán

ruadhó

raidis fhiáin

réamhaipi

rith chun sil

rómhair (br)

ruachán

ruadhó

raidis fhiáin

réamhaipi

rith chun sil

rómhair (br)

ruachán

ruadhó

raidis fhiáin

réamhaipi

rith chun sil

rómhair (br)

ruachán

ruadhó

raidis fhiáin

réamhaipi

rith chun sil

rómhair (br)

ruachán

ruadhó

raidis fhiáin

réamhaipi

rith chun sil

rómhair (br)

ruachán

ruadhó

raidis fhiáin

réamhaipi

rith chun sil

rómhair (br)

ruachán

ruadhó

raidis fhiáin

réamhaipi

rith chun sil

rómhair (br)

ruachán

ruadhó

raidis fhiáin

réamhaipi

rith chun sil

rómhair (br)

ruachán

ruadhó

raidis fhiáin

réamhaipi

rith chun sil

rómhair (br)

ruachán

raidis fhiáin

réamhaipi

rith chun sil

rómhair (br)

ruachán

ruadhó

raidis fhiáin

réamhaipi

rith chun sil

rómhair (br)

ruachán

ruadhó

raidis fhiáin

réamhaipi

rith chun sil

rómhair (br)

ruachán

ruadhó

raidis fhiáin

réamhaipi

rith chun sil

rómhair (br)

ruachán

ruadhó

raidis fhiáin

réamhaipi

rith chun sil

rómhair (br)

ruachán

ruadhó

raidis fhiáin

réamhaipi

rith chun sil

rómhair (br)

ruachán

ruadhó

raidis fhiáin

réamhaipi

rith chun sil

rómhair (br)

ruachán

ruadhó

raidis fhiáin

réamhaipi

rith chun sil

rómhair (br)

ruachán

ruadhó

raidis fhiáin

réamhaipi

rith chun sil

rómhair (br)

ruachán

ruadhó

raidis fhiáin

réamhaipi

rith chun sil

rómhair (br)

ruachán

ruadhó

raidis fhiáin

réamhaipi

rith chun sil

rómhair (br)

ruachán

ruadhó

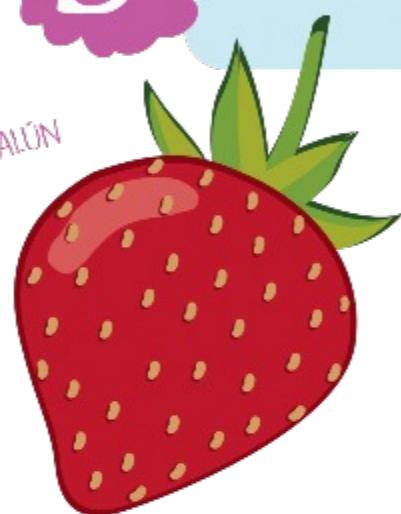
raidis fhiáin

réamhaipi

rith chun sil

sleabhad (br)	wilt (v)
snáithíneach	fibrous
spicíneach	spike
spionán	gooseberry
spuaic	blister
sráith	row
sreangán	string, twine
sreangánach	stringy
stíall	strip
stibhin	dibber
sú craobh	raspberry
sú talún	strawberry
suaitheadh isteach	puddling in
suaitfhriochadh	stirfry
suanach	dormant
súlach	sap

SÚ TALÚN

taca cipíni	wigwam
tais	moist
tanachán	thinning
tanaigh (br)	thin (v)
taobh-bhuiinneán	side shoot
taobh-phéacán	side shoot
teann	taut
teannóg	tendril
tím	thyme
titim i ndíoldh mullaigh	topple over
tom	clump
tomógach	bushy
toradh	yield
tráidire modúlach	modular tray
trastomhas	diameter
tráta	tomato
trilseán	braiding
tuaslagán	solution

uainiocht	rotation
ubhthortha	aubergine
uisciúil	wattery

UBHTHORTHA

An Chomhairle um Oideachas
Gaeltachta & Gaelscolaíochta

**Mar a chuireann
duine an síol
is ea a bhainfidh
sé an fómhar**

An Chomhairle um Oideachas
Gaeltachta & Gaelscolaíochta

